

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

**Бібліотекознавство
Документознавство
Інформологія**

*Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.*

**№ 2
2009**

Київ-2009

Слободяник М.С. – доктор історичних наук, професор, головний редактор
Афанасьєв Ю.Л. – доктор філософських наук, професор
Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук (відпові-дальний секретар)
Давидова І.О. – доктор наук із соціальних кому-нікацій
Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, профе-сор
Єсипенко Р.М. – доктор історичних наук, професор
Ільганаєва В.О. – доктор історичних наук, професор
Касьян В.І. – доктор філософських наук, професор
Кулешов С.Г. – доктор історичних наук, професор
Кушнаренко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор
Ларьков М.С. – доктор історичних наук, професор (Росія)
Ляхоцький В.П. – доктор історичних наук, професор
Мазурицький О.М. – доктор історичних наук, профе-сор (Росія)
Папакін Г.В. – доктор історичних наук, професор
Путро О.І. – доктор історичних наук, професор
Швецова-Водка Г.М. – доктор історичних наук, про-фесор
Чачко А.С. – доктор педагогічних наук, про-фесор

Власова Г.В. – кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, голова Ради
Бітаєв В.А. – член-кореспондент Академії мистецтв України, доктор філософських наук, профе-сор, заступник голови Ради
Бездрабко В.В. – кандидат історичних наук, доцент
Боряк Г.В. – доктор історичних наук, професор
Воронков В.І. – кандидат технічних наук, снс
Кириленко О.Г. – кандидат історичних наук, доцент
Мотульський Р.С. – доктор педагогічних наук, професор (Білорусь)
Плешкевич Є.О. – кандидат історичних наук, доцент
Саприкін Г.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Соколов А.В. – доктор педагогічних наук, про-фесор, академік Російської академії природничих наук (Росія)
Столяров Ю.М. – доктор педагогічних наук, професор (Росія)
Філіпова Л.Я. – доктор педагогічних наук, профе-сор

**Бібліотекознавство.
Документознавство.
Інформологія**

Засновник і видавець – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

**Головний редактор
Слободяник М.С.**

**Відповідальна за випуск
Прокопенко Л.С.**

**Редактор
Будаш Л.П.**

**Комп'ютерне складання та верстка
Кравченко Т.В.**

**Дизайн обкладинки
Саприкін О.А.**

**Рекомендовано до друку вченою радою ДАКККіМ
від 23.06.2009 року**

Затверджено: Постановою президії ВАК України від 15.12.2004 р. №3-05/11 як фахове видання з історичних та педагогічних наук (Перелік №15) та постановою президії ВАК України від 12.03.2008 р. №3-05/3 як фахове видання з соціальних комунікацій (Перелік №21)

**Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8451,
видане 17.02.04 Державним комітетом телебачення і радіомовлення України**

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.

**Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей**

**Адреса редакції і видавця: 01015, м.Київ, вул. Івана Мазепи, 21, корп. 15
E-mail: slobod-doc@bigmir.net**

Бібліотекознавство.

Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 2 2009 р.
-----------------	-----------------------	-----------------------------	-------------

ЗМІСТ

Вітаємо колег	4
Сторінка головного редактора	
Слободяник М.С. Оновлений склад редакційної колегії та редакційної ради журналу	5
Документознавство. Архівознавство	
Плешкевич Е.А. Соотношение понятий “тип документа” и “форма представления документа” на примере электронного документа	6
Тупчієнко-Кадирова Л.Г. Описання музичних та інших документів на основі інтегрованого формату описування	14
Шатрова М.Б. Аналіз документного потоку статей з образотворчого мистецтва в періодичних та продовжуваних виданнях України 1996-2005 років	24
Головацька І.М. Архівні та музейні заклади Івано-Франківщини як складова інформаційного ресурсу регіону	34
Наукове забезпечення діяльності бібліотеки	
Ісаєнко О.О. Розвиток інноваційних складових технологій інформаційного обслуговування в провідних бібліотеках України	42
Стрішенець Н.В. Координація комплектування в американському бібліотекознавстві	49
Ярощук В.П. Організація діяльності сільського бібліотекаря	55
Вахнован В.Ю. Історія формування організаційної структури соціологічної служби з вивчення читання в бібліотеках України	59
Інформологія	
Копанєва В.О. Закони Ранганатана та Інтернет	64
Соціальні комунікації	
Висоцька О.Є. Комунікативні технології постмодерну	73
Події і факти наукового життя	
Вергунов В.А. П'ята конференція молодих учених та спеціалістів зі спеціальності – історія науки і техніки	79
Сучасний стан та перспективи наукового реферування	80
Захист дисертацій	83
Відомості про авторів	86
Реклама інституту	87
Вимоги до оформлення статей для журналу	90

ВІТАЄМО КОЛЕГ

СЕРДЕЧНО ВІТАЄМО КОЛЕГ:

ЧЕРНЕЦЯ Василя Гнатовича – ректора Академії, доктора філософії, професора, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки – ***з нагородженням орденом “За заслуги” III ступеня***

ВЛАСОВУ Галину Вікторівну – першого проректора ДАКККиМ, кандидата педагогічних наук, доцента – ***з почесним званням “Заслужений працівник народної освіти України”***

БІТАЄВА Валерія Анатолійовича – проректора ДАКККиМ з наукової роботи, доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча мистецтв України – ***з обранням членом-кореспондентом Академії мистецтв України***

Щиро бажаємо добра, злагоди, міцного здоров'я та подальших успіхів!

Колектив Академії

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

ОНОВЛЕНИЙ СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ ТА
РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ ЖУРНАЛУ

Шановні колеги!

Згідно з новими вимогами ВАК України до редколегій фахових видань, вченою радою Академії затверджено новий склад редакційної колегії та редакційної ради нашого часопису.

Представляємо цей склад.

Редакційна колегія:

Слободяник Михайло Семенович, доктор історичних наук, професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності, зав. кафедри ДАКККіМ (головний редактор);

Афанасьєв Юрій Львович, доктор філософських наук, професор, зав. кафедри ДАКККіМ;

Боряк Тетяна Геннадіївна, кандидат історичних наук (відповідальний секретар);

Давидова Ірина Олександрівна, доктор наук з соціальних комунікацій, зав. кафедри ХДАК;

Дубровіна Любов Андріївна, член кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, директор Інституту рукопису НБУВ;

Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор ДАКККіМ;

Ільганаєва Валентина Олександрівна, доктор історичних наук, професор ХДАК;

Касьян Володимир Іванович, доктор філософських наук, професор ДАКККіМ;

Кулешов Сергій Георгієвич, доктор історичних наук, професор, зав. відділу УКДІАСД, професор ДАКККіМ;

Кушнарєнко Наталя Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, проректор ХДАК;

Ларьков Микола Семенович, доктор історичних наук, професор, зав. кафедри Томського національного університету (Росія);

Ляхоцький Володимир Павлович, доктор історичних наук, професор, ректор Інституту дизайну;

Мазурицький Олександр Михайлович, доктор історичних наук, професор, декан факультету Московського державного університету культури і мистецтв (Росія);

Папакін Георгій Володимирович, доктор історичних наук, професор ДАКККіМ;

Путро Олексій Іванович, доктор історичних наук, професор ДАКККіМ;

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор, зав. кафедри Рівненського державного гуманітарного університету;

Чачко Ада Семенівна доктор педагогічних наук, професор КНУКіМ.

До складу редакційної ради журналу увійшли:

Власова Галина Вікторівна, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, перший проректор ДАКККіМ (голова Ради);

Бітаєв Валерій Анатолійович, член-кореспондент Академії мистецтв України, доктор філософських наук, професор, проректор ДАКККіМ з наукової роботи (заступник голови);

Бездрабко Валентина Василівна, кандидат історичних наук, доцент, зав. кафедри КНУКіМ;

Боряк Геннадій Володимирович, доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту історії України НАН України;

Воронков Валерій Іванович, кандидат технічних наук, перший заступник директора УкрІНТЕІ

Кириленко Олександр Григорович, кандидат історичних наук, директор Наукової бібліотеки КНУ ім. Т. Шевченка;

Мотульський Роман Степанович, доктор педагогічних наук, професор директор Національної бібліотеки Білорусії;

Плешкевич Євген Олександрович, кандидат історичних наук, доцент, зав. кафедри Саратовської філії Російського державного гуманітарного університету;

Саприкін Георгій Анатолійович, кандидат педагогічних наук, доцент, директор Державної бібліотеки України для юнацтва;

Соколов Аркадій Васильович, доктор педагогічних наук, професор, академік Російської Академії природничих наук (Росія);

Столяров Юрій Миколайович, доктор педагогічних наук, професор (Росія);

Філіпова Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, декан ХДАК.

Висловлюю щирю подяку першому складу редколегії та редакційної ради, які багато зробили для становлення журналу. Сподіваюся, що оновлений склад цих колективних органів збереже традиції та докладе зусиль для подальшого розвитку журналу.

З повагою,

Михайло Слободяник – головний редактор, доктор історичних наук, професор

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 002.1 (0.034)

СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ "ТИП ДОКУМЕНТА" И "ФОРМА ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ДОКУМЕНТА" НА ПРИМЕРЕ ЭЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА

Е.А.Плешкевич

Статья посвящена проблемам классификации. Предлагается выделить идеальный тип и реальный тип как форма представления, на примере электронного документа

Ключевые слова: электронный документ, тип документа, форма представления документа

The paper is devoted classification problems. It is offered to allocate ideal type and real type as the representation form on an example of the e-document.

Введение в проблему

Сегодня, благодаря развитию информационных технологий, понятие электронный документ (далее – ЭД) является одним из основных в документационной науке. Его теоретическая разработка привела к появлению множественности определений: в настоящее время их насчитывается свыше сорока. Подобное разнообразие затрудняет понимание электронного документа. Одними из первых эту проблему попытались решить М.В.Ларин и Н.Б.Зино-

вьева [1; 2], которые при всем разнообразии в подходах к пониманию электронного документа выделили три основные: 1) ЭД – это машиночитаемый документ, документ на машинном носителе; 2) ЭД – особый тип документа; 3) ЭД – электронная форма документа. Первые два подхода генетически связаны между собой эволюцией понятия, поэтому можно говорить о двух: ЭД как особый тип документа и электронная имитация других типов документов.

Понятие тип документа

Понятие тип документа связано с классификацией документов – темой, наименее проработанной в документационной науке. Наибольшую дискуссионность вызывает определение понятия тип документа. В документоведении А.Н.Сокова¹ [3], классифицируя документы на типы, классы, группы, виды и разновидности, под типом понимает классификационную единицу на основании критерия происхождения, отражающую целевое назначение, авторство и обстоятельства появления документа.

В источниковедении Л.Н.Пушкарёв предложил понимать под типом исторического источника наиболее широкие категории источников, которые отличаются друг от друга самим принципом хранения и кодирования информации, на основании принципа кодирования он выделяет семь основных типов источников² [4, 191]. Выбрав в качестве основания принцип кодирования, само понятие кодирования осталось за рамками рассмотрения. Информация о реальной объективной действительности, пишет Л.Н.Пушкарёв, может быть закодирована и воплощена человеком в результате его трудовой деятельности не только в виде рукописи или книги, но и в форме той или иной вещи, вышедшей из-под его рук [4, 194]. Данное утверждение выглядит весьма спорно. Если под кодированием понимать информационный процесс, направленный на семантическое представление информации с помощью определенного репертуара символов, к чему, безусловно, можно отнести письменность, то для вещественных исторических источников категорию кодирования применить невозможно. Бытовые предметы или, как их называют археологи, артефакты, создавались не с информационной, а с утилитарной, бытовой целью и не содержат семантическую информацию в закодированном виде. В своей классификации Пушкарёв

разделяет типы на подтипы.

И.Д.Ковальченко отметил, что данная классификация представляется непоследовательной в силу неоднозначности принципов и критериев их выделения (одни группы выделены по форме отражения действительности, другие – по способу фиксирования, третьи – по объекту отражения) [5].

С целью преодоления указанных недостатков он предложил в основе типа использовать критерии метода и формы отражения действительности³ [6]. Основным недостатком новой классификации стало, по мнению С.О.Шмидта, искусственное разделение классов источников, фиксирующих одни и те же явления социальной информации, например, текст, написанный или напечатанный, и текст, записанный в звукозаписи [7]. Для преодоления указанных недостатков он предложил перейти от конкретных или эмпирических критериев к сущностным. При этом сущность, по его мнению, в отличие от явления, чаще всего скрыта от нашего наблюдения. В рамках сущностной классификации Шмидт предложил шесть новых типов, значительно отличающихся от прежних⁴ [8]. Так, например, к типу словесных источников он отнес разговорную речь, фольклор, письменные памятники, а также фонодокументы, содержащие запись человеческой речи.

Обзор классификационных схем в источниковедении свидетельствует о том, что, во-первых, они носят иерархический характер, замыкаясь на понятии тип. Во-вторых, понятие тип есть результат эмпирической классификации исторических источников. При этом методологической основой классификации по типам является форма представления и/или отражения информации, критерий весьма расплывчатый, поскольку присущ не только документу, но и недокументальным формам. Первая попытка отойти от эмпирического понимания типа была осуществлена

¹На основании выбранных критериев она выделяет три типа: официальные, творческие и личные типы документов.

²При этом выделяется семь типов исторических источников: письменные, вещественные, этнографические, лингвистические, устные, фотокинодокументы, фонодокументы.

³Согласно данному подходу, он выделил четыре типа: вещественные, письменные, изобразительные и фониические.

⁴Согласно данному подходу, С.О.Шмидт выделил следующие типы источников: вещественные, изобразительные, словесные, конвенциональные, поведенческие, звуковые или аудиальные.

С.О.Шмидтом, который на основе выделения скрытых, сущностных критериев предложил перейти от реальных к идеальным типам. Однако вопрос этот остался непроработанным.

В книговедении понятие тип, как высшая систематическая категория, было разработано А.А.Гречиным [9; 10]. Для книговедения таким базовым объектом, по его мнению, является книга. При этом понятие тип книги выражается в общем, универсальном определении книги. Такой подход сместил акценты исследования от проблемы "типа" к проблемам типологической классификации книги, учитывающей разнообразные признаки книг и охватывающие всю совокупность "книжного мира". На основе таких разнообразных признаков типологической классификации, как особенности носителя информации, особенности знаковых средств фиксации и передачи информации, особенности самой передаваемой информации и тому подобных и выделено множество независимых классификационных группировок, включающих различные виды документов.

Данный подход позволил уйти от проблемы поиска адекватных критериев, характерной для иерархической классификации, поскольку все классификационные группировки обладают равным статусом, однако, он не решает вопросы классификации документов, к которым книга имеет непосредственное отношение.

Методологической основой для построения иерархической классификации может стать понимание типа как идеального объекта [11]. Идеальный тип, или "тип-понятие", выполняющая схематизирующую, эвристическую и объясняющую методологические функции, противостоит эмпирическому, или реальному, типу.

Мы предлагаем методологию понятия "тип документа" связать с идеальной моделью, в основу которой положены следующие аспекты. Во-первых, это целевое назначение, во-вторых, это семантическая форма пред-

ставления информации. В качестве целевых назначений могут выступать коммуникационные цели, т.е. передача во времени и пространстве аналоговой или дискретной информации [12]⁵, а также цели ее семантической обработки. Семантически информация может быть представлена в виде письменности (текста), изображения или звука. Текст выступает результатом записи предварительно закодированной дискретной информации, изображение и звук не записываются, а регистрируются техническими средствами, либо вручную, и относятся к аналоговому семантическому типу информации. Человеческая речь носит смешанный характер, она может регистрироваться при использовании звукозаписывающей техники, либо записываться – при использовании фонетических пишущих машинок.

Идеальный тип наиболее приближен к реальному типу именно в момент его зарождения. По мере эволюции реальных типов происходит накопление отличительных черт, что в свою очередь может привести к формированию нового типа.

Исходя из этого, мы предлагаем выделить четыре теоретических или идеальных типа: традиционный, который характеризуется нами как письменно-листовой, визуальный (фото-, кино-, видео⁶), аудиальный (фоно) и электронно-программный типы документов. В реальности идеальные типы не существуют автономно, технологии материализации информации, положенные в основу того или иного идеального типа, используются в создании документов других типов, что определяется нами как синтез, в ходе которого создаются вторичные формы. К идеальному типу мы относим те формы, которые возникли изначально, и их мы определяем как первичные формы, к подтипам – вторичные формы, которые возникли в ходе эволюции материальных носителей и определяются как формы представления. Именно данная методология

⁵Классификация информации на аналоговую и дискретную в контексте документационной науки была предложена Е.А. Плешкевичем.

⁶Кино и видео были отнесены к визуальным типам, поскольку изобразительная визуальная информация играет доминирующую роль, а звуковая информация – вспомогательную. Кино может быть и без звука, а вот без изображения быть не может.

позволяет прояснить ситуацию с электронным документом.

Электронный документ как особый тип документа

Наибольший интерес представляет понимание электронного документа как особого типа документов. Генетически оно связано с понятием машиночитаемый документ⁷ [13] (далее – МЧД), которое в 1970-х гг. было выделено в особый тип документов. В основе его определений лежали два основных аспекта: указание специфических носителей информации (документ на магнитной ленте, документ на машинном носителе) и указание на способность к автоматической обработке (машиночитаемый документ, машинно-ориентированный документ⁸ [14]). Конструкция термина документ на носителе рассматривалась как неудачная [15; 16], что вело к поиску более удачного термина.

В начале 1990-х гг. параллельно с термином МЧД в информатике начинают использовать термин электронный документ, который постепенно вытесняет термин машиночитаемый.

Терминологический переход сопровождается изменениями в подходе к построению самого определения. В 1970-х гг. в конструкции определения понятия документ доминировал признак наличия материального носителя информации [17]. Наиболее ярко этот подход иллюстрирует определение документа, предложенное в научном "Словаре по кибернетике", где документ определялся как материальный носитель информации, зафиксированный вне памяти человека или ЭВМ. При этом документирование рассматривалось как процесс закрепления информации на материальном носителе, причем как видно из определения, память ЭВМ, под которой

сегодня мы понимаем жесткий диск (винчестер), не рассматривалась в качестве материального носителя.

Конструктивные изменения в ЭВТ, выразившиеся в переходе к файловой структуре, привели к утрате непосредственной жесткой связи документной информации и материального носителя [18]⁹. Это привело к изменениям в определении электронного документа, выразившимся в переходе от указания носителя к указанию некой среды, создаваемой ЭВТ и сочетающей как технические, так и программные аспекты. Так, например, специалистами в области ИТ в конце 1990-х гг. электронный документ определяется как документ, носителем которого является электронная среда – магнитный диск, магнитная лента, компакт-диск и т.д. [19] А.П.Курило определяет электронный документ как определенным образом организованный ансамбль соответствующих друг другу специальных символов, кодов и электрических сигналов, который существует только в вычислительной телекоммуникационной среде, физически нематериален и человеку, если он не пользуется специальным оборудованием, недоступен [20]. В сфере информатики В.И.Тихонов использует понятие программная среда [21]. В библиотечно-книговедческой науке М.Я.Дворкина [22] использует понятие электронной среды как пространства, насыщенного электронной и коммуникационной техникой, электронными документами, характеризующегося распространением электронной культуры.

Наиболее подробно электронный документ в теоретическом аспекте рассмотрен в работах В.А.Гадасина и В.А.Конявского, а также в терминологическом стандарте, авторами которого они выступают [23; 24]. Электронный документ, полагают они, – это форма

⁷Термин "машиночитаемый документ" (machine-readable records) пришел из зарубежной литературы и обозначает закодированные документы (records), записанные на таких носителях, как магнитный диск, магнитная лента и т.п., содержание которых доступно только с применением ЭВМ.

⁸Документ на машинном носителе - документ, созданный с использованием носителей и способов записи, обеспечивающих обработку его информации электронно-вычислительной машиной.

⁹Файл, отмечает С.И. Семилетов, в качестве электронного документа представляет собой обособленный статический псевдоматериальный объект.

представления документа в виде множества взаимосвязанных реализаций в электронной среде и соответствующих им взаимосвязанных реализаций в цифровой среде [25].

Электронный документ, на их взгляд, создается машиной, но не человеком, человек не способен воспринять цифровую последовательность. Компьютер, безусловно, объект, но он создан и управляется человеком. Процессы подачи команды на запись и создание документа могут быть разнесены по времени, но это вовсе не означает неучастие человека. В шахматном поединке между человеком и компьютером играет не машина, а программист, действия которого опосредованы программой. Другим элементом дефиниции электронного документа выступают электронная и цифровая среда. Электронная среда – это среда технических устройств, функционирующих на основе физических законов и используемых в информационной технологии при обработке, хранении и передаче данных. Не вполне понятно, для чего идет упоминание физических законов: на основании чего иного могут действовать технические устройства? Что за технические устройства образуют электронную среду? Печатная электрическая машинка – это также техническое устройство, но при этом на ней, очевидно, нельзя создать электронный документ. Относится ли к электронной среде аналоговая вычислительная техника, или только цифровая? Как быть с механическими счетными машинами XIX века, обрабатывающими перфокарты? Кроме этого, среди перечисленных элементов информационного процесса не упомянут процесс записи информации. Вместо документа и информации, по мнению авторов, в электронной среде функционируют данные. Цифровая среда – это среда логических объектов, существующая наравне с электронной и социальной средой, и действующая на основе математических законов. Что авторы понимают под логическими объекта-

ми и где граница их среды, также не понятно. Анализ предложенных В.А.Гадасиным и В.А.Конявским определений не позволяет понять, что же такое электронный документ и чем он отличается от неэлектронного документа. Е.Ю.Елесина попыталась синтезировать ряд подходов, определив электронный документ как форму представления записанной на материальном носителе информации в виде множества взаимосвязанных реализаций в электронной среде и соответствующих им взаимосвязанных реализаций в цифровой среде, которая может быть использована как единица в документационном процессе [26].

Краткий обзор свидетельствует, во-первых, о достаточно активном использовании понятия среда и не менее широком его толковании, и, во-вторых, о техническом подходе в понимании электронного документа. Наблюдаются попытки абсолютизации понятия среда и использования его в определении такого общего понятия, как документ. Так, по мнению В.А.Гадасина и В.А.Конявского, документ является объектом информационного взаимодействия в социальной среде, предназначенный для формального выражения социальных отношений между другими объектами этой среды [27]. Не вполне понятно, куда делся человек, как субъект социальных отношений и что понимается под объектами социальной среды. Мы полагаем, что каждый исследователь вправе предлагать собственные определения, но зачем при этом закреплять его в терминологическом стандарте, внося очередные противоречия.

Мы полагаем, что электронно-программный документ, как идеальный тип документа, необходимо связывать не только и не столько с использованием ЭВМ, сколько с теми целями, ради которых эти машины были созданы. Такой целью было удовлетворение потребности в семантической обработке информации¹⁰. Спецификой использования

¹⁰Под семантической обработкой информации мы понимаем ее перекодирование по заранее заданным правилам, в результате чего мы получаем новую информацию. В качестве примера можно привести ЭВТ, куда мы вводим цифровую информацию, подвергаем ее перекодированию и на выходе получаем новую информацию.

вычислительных машин стало то, что, начиная с XIX века, информацию начинают фиксировать (регистрировать) для ее последующей обработки. При этом семантическое и физическое пространство документа перестают совпадать, поскольку целью фиксации становится не передача информации, а ее обработка (перекодирование). Перфокарты стали первыми "машиночитаемыми" документами. Система кодирования строилась на комбинации физических разрывов в структуре твердотельного носителя посредством пробивки отверстий.

Если сравнивать машиночитаемый документ и электронный, то в первую очередь необходимо отметить переход к файловой структуре организации информации. С.И. Семилетов говорит о файловой форме представления цифровой информации в электронном документе [28]. Использование файлового принципа организации информации позволило отказаться от промежуточных инструментов ввода информации – перфокарт и перфолент, а также перейти к магнитным средствам хранения информации вне ЭВМ (дискеты, диски, флэш-карты и т.д.). Но были ли эти перфокарты и перфоленты самостоятельными обособленными документами? Мы полагаем, что нет, поскольку выполнить свою функцию они могли лишь в процессе взаимодействия с конкретной программой.

Переход от механических к электрическим, магнитным и оптическим технологиям не влияет на тип машиночитаемого документа, как документа, содержащего информацию, предназначенную для последующей семантической обработки и являющегося, по сути, программным продуктом. В этом специфика современного машиночитаемого документа. В чистом виде это программы¹¹ [29], созданные для обработки информации. В качестве примера электронно-программного документа можно привести "1С: Бухгалтерия", "1С: Склад" и др. Таким образом, электронно-программный документ – это идеальный тип доку-

мента, созданный для машинной обработки информации.

Если же мы используем ЭВМ лишь для ввода информации с последующим ее выводом на экран монитора или принтер, то в данном случае мы имеем дело с электронной формой представления.

Электронная форма представления документа

Форма представления – это достаточно новое понятие. Идеальный тип воплощается в реальные типы именно через форму представления. Очевидно, что она связана с двумя аспектами: во-первых, со знаковой природой информационного сообщения, и, во-вторых, со спецификой материального носителя и технологических особенностей процесса записи (регистрации) информации.

Форма представления возникает при наложении целевой и семантической составляющих идеального типа документа на конкретные технологии материальной фиксации, сохранения и обработки информации. В качестве носителя информации могут выступать материальные объекты в бумажно-листовой, пленочной и иных формах, а также материально-энергетические объекты, сочетающие в себе материальный объект и связанное с ним электромагнитное поле.

Одной из первых и наиболее эффективных форм представления документов письменного-листового типа была бумажно-письменная, существующая по сей день. После изобретения фотографического способа регистрации изобразительной информации данная технология была использована для копирования документов, имеющих письменную-бумажную форму. Так впервые появилась вторичная форма представления. Сегодня в библиотеках и архивах можно встретить множество переснятых на фотопленку документов, имеющих первоначальную бумажно-письменную форму и представляемых пользователям в виде диафильма или слайдов. Во вторичной форме знаковая составляющая, несущая

¹¹ Программа вычислительной машины – описание алгоритма решения задачи, заданное на языке вычислительной машины.

семантику сообщения, в них сохраняется, меняется лишь материальная составляющая.

Таким образом, форма представления может быть основной, или первичной, т.е. связанной с идеальным типом технологией документирования, и дополнительной, или вторичной, т.е. адаптированной к новым технологиям. Вторичные формы представления возникают позже и используются либо как вспомогательные, либо могут вытеснить первичные. В качестве примера можно привести аудиальные документы, когда фоновую форму представления сначала сменила фоноэлектромагнитная, а после фоноэлектронная (аудиоэлектронная) форма представления. Вторичные формы можно определить как имитацию семантики первичных форм, но с использованием иных, более современных технологий.

В этом плане для письменно-листовых типов документов основной или первичной формой представления выступает бумажно-текстовая (бумажно-письменная), а вторичными могут быть фото-текстовая и электронно-текстовая формы. При этом не играют роли, имел ли документ первичную бумажно-текстовую форму или нет. В данном случае электронная форма все равно имитирует бумажно-письменную.

Таким образом, в общем плане, под электронной формой представления мы предлагаем понимать электронную имитацию других форм: это, по сути, электронные копии или дубликаты документов, имеющих иную форму представления.

В качестве предварительных выводов можно отметить следующее:

1. Одним из методологических приемов структурирования и классифицирования многообразия документных форм может быть выделение идеального типа, связанного с целью документирования и семантическим представлением информации. В качестве таких идеальных типов предлагается выде-

лить письменно-листовой, визуальный (фото-, кино-, видео), аудиальный (фоно) и электронно-программный типы документов. Идеальный тип воплощается в реальные типы через форму представления. При этом под формой представления понимается сочетание семантической составляющей и носителя информации.

2. Развитие технологий записи и регистрации информации привело к генезису носителей информации, благодаря чему стали формироваться другие реальные подтипы, определяемые нами как вторичные формы представления.

3. Мы полагаем, что вынесение в качестве основы определения электронного документа понятия среда может иметь место после теоретической разработки понятия информационной среды и ее производных: электронной, телекоммуникационной, программной и т.д. В любом случае, физическая электромагнитная природа данной среды является второстепенным, техническим признаком. В основу определения с документационной точки зрения должны быть положены семантические свойства данного вида документов.

4. Понятие электронный документ представляется нам как собирательное, включающее идеальный тип в виде электронно-программного документа, и реальные типы как электронные формы представления.

5. Электронно-программный документ – это документ, созданный для семантической обработки информации. Примером электронного документа выступают базы данных и программы типа "1С: Бухгалтерия". Если персональный компьютер используется для ввода информации, её хранения и передачи, а также вывода на печать, то в этом случае мы имеем дело с электронной формой представления. Это могут быть электронно-текстовая, электронно-звуковая, электронно-изобразительная формы представления.

Використана література

1. Ларин М.В. Управление документацией в организации / М.В. Ларин. – М. : Научная книга, 2002. – С.89-90.
2. Зиновьева Н.Б. Электронный документ: понятие, специфика и классификация / Н.Б.Зиновьева // Документация в информационном обществе: законодательство и стандарты: Доклады и сообщения на XII Международной научно-практической конференции 2-23 ноября 2005 г. / Росархив. ВНИИДАД. – М., 2006. – С. 186-190.
3. Сокова А.Н. К вопросу о документной систематике / А.Н.Сокова // Советские архивы. – 1976. – №4. – С. 34.
4. Пушкарев Л.Н. Классификация русских письменных источников по отечественной истории / Л.Н.Пушкарев. – М., 1975.
5. Ковальченко И.Д. Исторический источник в свете учения об информации (К постановке проблемы) / И.Д.Ковальченко // История СССР. – 1982. – №3. – С.143.
6. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д.Ковальченко. – 2-е изд. доп. – М. : Наука, 2003. – С. 135.
7. Шмидт С.О. О классификации исторических источников // Шмидт С.О. Путь историка: Избранные труды по источниковедению и историографии. – М. : РГУ, 1997. – С.86.
8. Шмидт С.О. О классификации исторических источников // Шмидт С.О. Путь историка: Избранные труды по источниковедению и историографии. – М. : РГУ, 1997. – С.88.
9. Гречихин А.А. Проблема критерия в современной типологии книги / А.А.Гречихин // Книга: Исслед. и материалы, 1987. – Сб.54. – С.50-73.
10. Гречихин А.А. Современные проблемы типологии книги / А.А.Гречихин. – Воронеж : Изд-вл ВГУ, 1989.
11. Горский Д.П. Понятие о реальных и идеальных типах / Д.П.Горский // Вопросы философии. – 1986. – №10. – С. 25-34.
12. Плешкевич Е.А. О понятии прерывности в документационной науке / Е.А.Плешкевич // Научно-техническая информация. – Сер.1. – 2008. – №1. – С.11-16.
13. Тихонов В.И. Сущностные характеристики, состав и классификация электронных документов / В.И.Тихонов // Документация в информационном обществе: электронное делопроизводство и электронный архив: Доклады и сообщения на шестой международной научно-практической конференции 24-25 ноября 1999 г. / Росархив. ВНИИДАД. РОИА. – М., 2000. – С. 204-218.
14. ГОСТ 51141-98 Делопроизводство и архивное дело. Термины и определения. – М., 1998.
15. Чуковенков А.Ю. Классификация понятий как основа совершенствования терминологии в области исследования документов, создаваемых средствами вычислительной техники / А.Ю.Чуковенков // Советские архивы. – 1985. – №5. С.23.
16. Хан-Пира Э.И. Почему некорректны термины "документ на бумажном носителе" и "документ на машинном носителе" / Э.И.Хан-Пира // Научно-техническая терминология – 1986. – №7. – С.6-8.
17. Документ // Словарь по кибернетике / Под ред. акад. В.М. Глушко. – К. : Главная редакция УСЭ, 1979. – С.164-165.
18. Семилетов С.И. Электронный документ как продукт технологического процесса документирования информации и объект правового регулирования / С.И.Семилетов // Государство и право. – 2003. – №1. – С. 97.
19. Клименко С.В. Электронные документы в корпоративных сетях / С.В.Клименко и др. – М., 1999. – С.266.
20. Курило А.П. О правовом режиме электронного документа в системе межбанковских расчетов / А.П.Курило // Проблемы информатизации. – 1999. – №3. – С.76.
21. Тихонов В.И. Сущностные характеристики, состав и классификация электронных документов / В.И.Тихонов // Документация в информационном обществе: электронное делопроизводство и электронный архив: Доклады и сообщения на шестой международной научно-практической конференции 24-25 ноября 1999 г. / Росархив. ВНИИДАД. РОИА. – М., 2000. – С.212.
22. Дворкина М.Я. Библиотечно-информационная деятельность в электронной среде / М.Я.Дворкина // rumchten.rsl.ru /2005 /ru/upload/doc/1106302965.doc/
23. Гадасин В.А. От документа – к электронному документу. Системные основы / В.А.Гадасин, В.А.Конявский; ВНИИ проблем вычисл. техники и информатизации. – М. : РФК-Имидж Лаб, 2001. – 189 с. [http://edocs.phpclub.net/article/Docsto_eDocs.html 251 КБ – 07.11.2002/]
24. ГОСТ Р 52292-2004 Электронный обмен информацией. Термины и определения. – М., 2004.
25. ГОСТ Р 52292-2004 Электронный обмен информацией. Термины и определения. – М., 2004.
26. Елисина Е.Ю. Классификация электронных документов // Библиотекосведение. – 2007. – №4. – С.45.
27. ГОСТ Р 52292-2004 Электронный обмен информацией. Термины и определения. – М., 2004.
28. Семилетов С.И. Электронный документ как продукт технологического процесса документирования информации и объект правового регулирования / С.И.Семилетов // Государство и право. – 2003. – №1. – С. 95.
29. Программа // Словарь по кибернетике / Под ред. акад. В.М. Глушко. – К., 1979. – С.438.

ОПИСАННЯ МУЗИЧНИХ ТА ІНШИХ ДОКУМЕНТІВ НА ОСНОВІ ІНТЕГРОВАНОГО ФОРМАТУ ОПИСУВАННЯ

Л.Г. Тупчієнко-Кадирова

У статті подано опис деяких видів документів зі спадщини композитора. При цьому використовується авторський формат описування, в якому інтегровані архівний, бібліографічний, джерелознавчий та гіпертекстовий описи. Основна увага приділяється описуванню змісту.

Відомо, що поняття документ на сьогодні прийнято за одиницю наукової обробки кількома галузями суспільства, кожна з яких має специфічне уявлення про документ і, зокрема, правила його описування. Крім того, продовжуються дискусії щодо об'єкта й предмета загальної для цих галузей дисципліни (остаточну назву якої також ще не прийнято: документологія, загальне документознавство). Отже, питання пошуку інтегрованих підходів для цієї загальної дисципліни залишається актуальним.

При опрацюванні архівної спадщини відомого композитора Ю.С.Мейтуса [1] ми зіштовхнулися з ситуацією великої різноманітності видів документів, яку вона має. Навіть поверхневе їхнє описання¹, а також спроба зробити базу даних (на основі ППП CDS/ISIS), в якій треба було врахувати поля для ознак різних документів, спонукало на створення узагальнено-го формату описування. Дещо скорочений його варіант опубліковано в [2]. Використання формату для опису листів міститься в [3], в даній статті подано опис інших листів. Отже, практичне його застосування при описуванні музичних документів (МД) (рукописів романсів та звукозаписів романсів) міститься в [1] і ще не було опубліковано.

Тому в даній статті пропонується виклад практичного використання обґрунтованих і опублікованих ідей щодо узагальнених підходів до явища документ – до його опису-

вання, враховуючи як здобутки окремих галузей (архівне описування, бібліографічний опис, джерелознавчий аналіз, гіпертекстовий підхід), так і специфіку окремих видів документів.

Відомо, що кожен конкретний документ є частиною групи документів, представляє собою певну цілісність і має частини. Тому можна виділити кілька рівнів розгляду документа.

Для описування та класифікації виділено чотири основні рівні розгляду документа та один додатковий – нульовий (рівень надсистеми для будь-якої частини інформації про документ та у документі): 0. Надсистема документа; I. Група(и), до якої(их) належить документ; II. Документ у цілому; III. Основні складові документа; IV. Частини основних складових документа.

Рівень описування позначимо цифрами та літерами таким чином: 0 – рівень надсистем(и); I – рівень групи документів (фонду, частини фонду, опису, справи, одиниці обліку; II – рівень документа, згадування в іншому документі; III – рівень основних частин документа: інформації, зафіксованої на ньому (Твір, Присвята, Супровідні матеріали, Написи, Знаки тощо), носій, спосіб і засіб фіксації та їхні характеристики, повний текст; IV – рівень фрагментів твору, фрагментів основного тексту документа та фрагментів інших текстів з визначенням їхніх типів відносин, які слугують ознаками класифікації та пошуку. У великих

¹Зазначимо, що вдалося описати не всі, але більшість документів

за обсягом документи доцільно виділяти IV і, можливо, подальші рівні описування (якщо це потрібно).

Описування окремого документа здійснюється з вищих рівнів униз за об'єктами. Відмінності в описаннях починаються на рівні документа та на рівні його частин (у т.ч. текстового(их) фрагмента(ів)).

На рівні надсистеми визначаються галузі людської діяльності (наприклад, музика, поезія). Цей блок інформації в інших системах часто використовується як тематична допоміжна інформація, частиною якого є даний фонд або документ. Наприклад, такими темами в нашому випадку можуть бути: музика загалом, українська академічна музика, опера. Надсистеми інших аспектів – організаційно-управлінського та географічно-просторового розташування – містять інформацію про адміністративне впорядкування, наприклад, галузь державного управління, до структури якої входить установа-утримувач фонду (міністерство, управління), професійні групи країни, до яких належать суб'єкти (наприклад, композитори України), про організації, де зберігаються документи, організації, які керують останніми, про географію регіону тощо. В даній статі ми наведемо лише назви надсистем. Реалізація усього комплексу доцільна в конкретному інформаційно-пошуковому масиві.

На першому рівні подано дані про фонд і його частини (назва, номер тощо), дані про фондоутворювача.

На другому рівні документ розглядається як ціле, тут відзначаються облікові дані (номери), дані зовнішнього описання (жанр/вид документа, загальне описання, зовнішній вид, носій та його розміри, оцінки стану збереженості та умов зберігання), дані описування змісту (назва, класифікаційні індекси або віднесення до класифікації, повний текст і/або ім'я файлу, копії), структура (об'єкти та підоб'єкти, наприклад, документальні частини – аркуш листа та конверт), персони (адресант, адресат), оцінки (стану збереженості, умов зберігання), процеси (пересування, одержання, зберігання, обробки, оприлюднення тощо), дані щодо процесу описування (особа, що здійснила описування, дата, правила, якими керувалися при описуванні).

Для позначення рівня відносин між особами (персонами) документа використовуємо визначену нами кількарівневу систему [4], яка включає рівень сімейно-родинних стосунків, міжособистих взаємин, професійних, творчих, офіційних відносин. В описанні суб'єктів визначаються, крім імен та назв колективів, – звання, посади, назви установ, де вони працюють.

На третьому рівні розглядаються частини документа. Щодо інформації документа – визначаються такі дані та подаються відповідні текстові фрагменти: тема, мета та привід створення документа, характерні риси адресата, адресанта; характеристики (часу – дата написання); оцінки (події, адресата) тощо, стосовно матеріалу, на якому фіксується інформація, і матеріалу, яким фіксується, визначаються їхні назви та характеристики (розміри, колір) тощо.

На четвертому-п'ятому рівнях відзначаються ще більш детальні – специфічні характеристики кожного виду документа.

За необхідності інформація представляється у вигляді гіпертекстів – результатів структурного аналізу: спочатку зазначається тип відносин, потім – текстовий фрагмент. Про структурування текстів див. [5].

Для даного дослідження вибрані: один рукописний лист [6] з фонду Кіровоградського музею музичної культури ім. К.Шимановського (КММКШ), телеграма з фонду "Государственного центрального музея музыкальной культуры им. М.И. Глинки" (ГЦММК) [7], один нотний рукопис із двохтворів з фонду Кіровоградського народного меморіального музею Ю.С.Мейтуса (КНМММ) (при дитячій музичній школі № 2) [8], один звуковий МД – грамплатівка (ГРП) (з фонду Кіровоградської обласної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського [9]).

Стосовно описування листів зазначимо, що на четвертому рівні розгляду листа можуть визначитися такі дані і подаватися відповідні текстові фрагменти: тема, мета та привід написання, характерні риси адресата, адресанта; характеристики (часова характеристика – дата написання); оцінки (події, адресата) та ін.

Документи з інформацією про суб'єкт (особу)

Документ 1.

0 – рівень надсистем(и)

Українська радянська академічна музика (Мейтус Юлій Сергійович);

Російська радянська поезія (Маршак Самуїл Якович);

Романси й пісні. Радянська академічна музика.

I – рівень групи документів

Фондоутримувач: Кіровоградський музей музичної культури ім. К.Шимановського.

Фонд Мейтуса Юлія Сергійовича;

ДІ – документ історії (позначення музею)

II – рівень документа

Лист композитору Юлію Сергійовичу Мейтусу від С[амуїла]. Я[ковича]. Маршака. 20.04.55 р., з Москви до Києва. – Рукопис, рос. мовою, 1 арк. 20 x 13,7; конверт: 10,7 x 13,5x2 (ДІ; номер док. 748).

Бібліографічний опис

Маршак Самуїл Яковлевич [Письмо композитору Юлію Сергеевичу Мейтусу от 20 апреля 1955 г. из Москвы в Киев] / С.Я.Маршак // Кировоградский музей музыкальной культуры им. К. Шимановского. – Фонд Ю.С. Мейтуса. – № док. 748. – 1 л., 1 конверт.

Описання.

Лист написано російською мовою, на цупкому гладенькому біложовтому пожовк-лому папері синіми чорнилами, на першій сторінці аркуша, складеного двічі. На листі є автограф Ю.С.Мейтуса простим олівцем "12.VI.55 ЮМ" [дата одержання і підпис]. Конверт в середині – сірого кольору, зі слідами від штемпелю. На ньому зазначені адреса і ПІБ адресата. Стан збереженості – задовільний.

Анотація.

У листі С.Я.Маршак дякує Ю.С.Мейтусу за музику до його віршів і повідомляє про те, що посилає Ю.С.Мейтусу сонети В.Шекспіра у власному перекладі.

Класифікація: Оригінал, рукопис, російською мовою, є автограф Ю.С.Мейтуса. Рівень відносин між особами – творчий.

Текст листа

Москва, Б – 64 Чкаловская улица, 14/16 20/4 1955 г.

Дорогой Юлий Сергеевич,

От всей души благодарю Вас за прек-расную музыку к моим стихам (из Бернса).

К сожалению, я в последнее время болею, и это помешало мне сразу поблагодарить Вас за Ваш милый подарок.

Посылаю Вам на память Сонеты Шекспира в моем переводе. Крепко жму руку.

С. Маршак.

Текст на конверті

Киев Владимирская ул., 14

квартира 8

Юлию Сергеевичу

Мейтусу

От С.Я.Маршака. Москва Б-64, Чкаловская, 14/16

III. рівень основних частин документа

Описання зовнішніх ознак документа

Лист написаний на аркуші паперу 20 x 13,7; конверт: 10,7 x 13,5, папір щільний, білий, перетин посередині.

Розташування тексту на папері: на першій сторінці (чверті) аркуша.

У верхньому правому кутку адреса адресанта: "Москва, Б-64 Чкаловская улица, 14/16 20/4 1955г."

Типи відносин та текстові фрагменти, які відносяться до них.

Адреса автора: "Москва Б-64, Чкаловская, 14/16."

Оцінка (персони-адресата): "Дорогой Юлий Сергеевич." (оцінка: "дорогий")

Тема (про що): вдячність: "От всей души благодарю Вас за [прекрасную музыку к моим стихам (Из Бернса)]".

Тема (подія: написання музики адресатом на вірші автора): "[От всей души благодарю Вас за] прекрасную музыку к моим стихам (Из Бернса)."

Тема (подія: хвороба): "К сожалению, я в последнее время болею".

Тема (причина затримання подяки): "К сожалению, я в последнее время болею, и это помешало мне сразу поблагодарить Вас за Ваш милый подарок."

Тема(подія: посилання нових віршів-перекладів адресату): "Посылаю Вам на память Сонеты Шекспира в моем переводе".

Оцінка (відносин між персонами: відносини до адресата – повага): "Крепко жму руку".

Підпис адресанта: "С. Маршак."

Лист був вкладений у конверт. Конверт містить прізвище, ім'я адресата та ініціали та прізвище адресанта.

Адреса адресата, яка міститься на конверті: "Київ Владимирская ул., 14 Квартира 8"

Ім'я, по-батькові, прізвище адресата: "Юлію Сергеевичу Мейтусу"

Ініціали, прізвище автора листа: "От С.Маршака."

Документ 2.

Телеграма Ю.С. Мейтусу від Александрова із запрошенням на прем'єру опери "Рихард Зорге" [999].

0 – рівень надсистем(и)

Міністерство культури і мистецтв Росії

Українська радянська академічна музика – опера (Мейтус Юлій Сергійович); Башкірська радянська музична культура Башкірський державний театр опери та балету, м. Уфа (Александров).

I – рівень групи документів

Фондоутримувач: Державний центральний музей музичної культури ім. М.І.Глінки РФ, (м. Москва).

Абревіатура: ДЦММК ім. М.І.Глінки (ГЦММК ім. М.И. Глинки).

Фонд: Фонд Ю.С.Мейтуса № 362.

Матеріальна реалізація: Інвентарна книга та каталог.

Рубрика у каталозі: Письма.

II – рівень документа

Телеграма Александрова Юлію Сергійовичу Мейтусу [з запрошенням на прем'єру опери "Рихард Зорге"], квітень 1958 р.

Бібліографічний опис

Александров. Телеграма Юлію Сергійовичу Мейтусу [с приглашением на премьеру оперы "Рихард Зорге"], апрель 1958 г. / Александров // ГЦММК им. М.И.Глинки. – Ф. 362. – № док. 91. – 1 л.

Анотація.

Телеграма містить запрошення Ю.С.Мейтусу та його дружині від директора Башкірського театру опери та балету на прем'єру опери Ю.С. Мейтуса.

Класифікація: Оригінал, машинопис, російською мовою. Рівень відносин між особами – творчий (виконання твору).

Текст телеграми

Приглашаем Вас с супругой премьеру оперы Рихард Зорге Уфе 27 мая = Уважением директор Башоперы Александров

III – рівень основних частин документа (структура для бази даних)

Мета створення документа: Запрошення автора з дружиною на прем'єру опери.

Мова (код): rus.

Номер документа: 91.

Дата документа: апрель 1958 г.

Дата для бази даних (БД): 195804.

Вид документа: Телеграма.

Оригінальність/Копія документа: Копія.

Види інформації: Процес: комунікація.

Види інформації: Інформація про суб'єкти музики.

Кількість аркушів: 1 л. [аркуш].

Суб'єкт: Адресат: Мейтус Юлій Сергійович;

Суб'єкт: Кореспондент: Александров.

Кореспондент (характеристика): директор Башкірської опери.

IV рівень

Назва твору: Рихард Зорге.

Жанр твору: опера.

Виконання твору: Уфа, 27 мая [1958].

Місце виконання твору: Уфа, Башкірський театр опери та балету.

Дата, про яку йдеться у тексті: 27 мая 1958.

Дата для БД: 19580527.

Процес: запрошення: "Приглашаем Вас с супругой премьеру оперы".

Оцінка відношення: Повага: "Уважением"

Таким чином, вище приведені два варіанти опису, перший варіант більш традиційний, другий варіант представляє собою розташування інформації про об'єкт описування по окремих полях, у форматі для введення в базу даних..

Друга частина статті представляє собою опис музичних документів за форматом описування, перший – із повним описом знаків нотного письма. IV-V рівні – приклад найбільш можливої глибини подібного описування.

<p>Музичні документи</p> <p>Документ 3. Музичний нотний рукопис</p> <p>Два романси Ю.С.Мейтуса на слова О.Ющенка. 1. Весна 2. Любов.</p> <p>0 – рівень надсистем(и)</p> <p>Українська радянська академічна музика (Мейтус Юлій Сергійович);</p> <p>Романси й пісні. Радянська академічна музика.</p> <p>I – рівень групи документів</p> <p>Фондоутримувач: Кіровоградський народний меморіальний музей (КНММ) ім. Ю.С.Мейтуса (при дитячій музичній школі № 2).</p> <p>Матеріальна реалізація: Інвентарна книга КНММ ім. Ю.С. Мейтуса, запис № 75.</p> <p>II – рівень документа</p> <p>Два романси Ю.С.Мейтуса на слова О.Ющенка, переклад А.Вишеславського : 1. Весна 2. Любов. 7 и 10 серпня 1979 р.</p> <p>Бібліографічний опис</p> <p>Мейтус Ю.С. Два романси на слова О.Ющенка. 1. Весна 2. Любов. / Ю.С.Мейтус; сл. О.Ющенка; перекл. А.Вишеславського // КНММ. – Фонд Ю.С.Мейтуса. – 4 арк.</p> <p>Класифікація: Оригінал, рукопис, автограф, текст українською мовою, нотний рукопис, музичний документ.</p> <p>Описання</p> <p>Два романси написано автором на окремих великих аркушах нотного паперу білого кольору (31,2 x 24,3), простим олівцем. Без обкладинки. Чорновий варіант без виправлень. Папір по краях має маленькі надриви, кути прим'яті.</p> <p>Текст романсу</p> <p>Як світло навкруги і радісно бентежно... Ген, за Дніпром луги зелені та безмежні.. Зелене – це весна, що з чорного про- рветься</p> <p>Кохана сторона, що увійшла до серця. Не вирвати її з грудей моїх ніколи, Співають солов'ї мелодію відому. Це весна, весна. Зелена ця весна. В зеленене буяння. Це рідна сторона. Це дні мого кохання.</p> <p>Інший словесно-цифровий текст 7.VIII.79.</p> <p>ЮМ [Ю. Мейтус]</p> <p>III. рівень основних частин документа (структура для бази даних)</p>	<p>Інші поля формату та відповідні текстові фрагменти</p> <p>Назва: Два романси на слова О. Ющенка. 1. Весна 2. Любов.</p> <p>Автор музики: Мейтус Юлій Сергійович</p> <p>Автор слів: Ющенко О.</p> <p>Автор перекладу (з української): Вишеславський А.</p> <p>Нумерація наскрізна: 1-й романс – С. 1-4; 2-й романс – С. 5-8.</p> <p>Нумерація сторінок: зроблена автором, арабськими цифрами, цифри проставлені у верхніх кутах зовнішнього боку сторінок.</p> <p>Мова: ukr</p> <p>IV рівень</p> <p>Твір – назва: Весна.</p> <p>Твір – назва: Любов.</p> <p>"Весна"</p> <p>Жанр: Романс.</p> <p>Дата створення/запису на документі: 7.VIII.79. (Весна)</p> <p>Дата створення [для БД]: 19790807 (Весна)</p> <p>Дата створення/запису на документі: 10.VIII.79 (Любов)</p> <p>Дата створення [для БД]: 19790807 (Любов)</p> <p>Носій: Нотний фабричний папір. (На кожному великому аркуші, на 4-й сторінці внизу: "ККФ. Зак. 323 Тир. 80 000."). Папір складений вдвічі.</p> <p>Особливості зовнішньої форми: окремі великі подвійні аркуші, без брошурування, без обкладинки.</p> <p>Характеристики носія: папір гладкий, щільний, білого кольору.</p> <p>Розміри носія: 31,2 x 24,3.</p> <p>Стан збереженості: по краях – маленькі надриви, кути прим'яті.</p> <p>Засіб запису: олівець.</p> <p>Характеристики засобу: не обсипається.</p> <p>Характеристика способу та засобу фіксації: Нотні стани для фортепіано дописані олівцем у 10-му такті.</p> <p>V рівень Специфічні характеристики музичного документа – нотного рукопису</p> <p>1. Романс "Весна"</p> <p>Нотний стан: на сторінці – 12 нотних станів.</p> <p>Об'єднання нотних станів: два нотних стани об'єднані аколодою – аркуш 1, сторінка 1, такти 1-5; три нотних стани об'єднані аколодою – такти 6-55.</p>
---	---

Об'єднання нотних станів: нотні стани об'єднані у нотний рядок, 1-4 такти – нотні стани для фортепіано, без нотного стану для голосу, 5-55 такти – три нотні стани. Звичайно, нотні стани об'єднані спільною тактовою рисою, нотні стани для фортепіано об'єднані аколодою. Аколади немає на 3-ій сторінці 4-му нотному рядку. 1-3 сторінки – по 4 нотних рядки, 4-а сторінка – 2 нотних рядки.

Характеристика: Кількість голосів: 2.

Характеристика: Партія голосу розділяється на два голоси у 51(з 2-ї доли)-55 тактах.

Кількість тактів – 55.

Розташування тактів на сторінці: 1-а стор. – 1-19; 2-а стор. – 20-34; 3-я стор. 35-48; 4-а стор. – 49-55.

Тактові риси: одинарні після кожного такту, крім останнього – після нього дві риси для визначення кінця твору. У кінці 23-го такту є дві тактові риси [?].

Знак метронома: четвертна з крапкою = 4[8?]

Розмір: 6/8

Зміна розміру: 9/8 (розташування: аркуш 3, сторінка 3, такт 38)

Тональність: початкова – a moll, кінцева – E dur.

Зміна тональності (тональність + номер(и) такту(ів) + акорд):

a moll – 1-6; C dur – 7-10; d moll – 11; a moll – 12; f moll – 13; F dur – 14; C dur; A dur (Δ7); a moll – 17-18; F dur – 19-21; D dur – 22-23; D dur (II7) – 24; D dur – 25; C dur – 26; d moll – 27; F dur 28-29; Ges dur – 30-33; Fis dur – 34; e moll – 35; переходи – 36-38; G dur – 39; пере-ходи – 40-41; h moll – 42; переходи – 43-46; E dur – 47-50; перехід – 51; e moll – 52; E dur – 53-55.

Характер виконання (загальний): Largo.

Розташування: характер виконання для нотного стану розташовується над ним, для фортепіано – між нижнім та середнім нотними станами.

Характеру виконання зміни (характер + номер(и) такта(ів) + нотний стан): rit[enuto] fortiss[?] – 5 такт; dolce – 6 такт, нотний стан для голосу; espress.[ivo] [перше слово не прочитано] – 6 такт, нотні стани для фортепіано; sop. – 13 такт, нотний стан для голосу; ... [два слова не прочитані]

– 13-14 такти, нотні стани для фортепіано; ... [не прочитано] – 16 такт, нотний стан для голосу; espress[ivo] 17 такт, нотний стан для голосу, нотні стани для фортепіано; ... [слова не прочитані] – 18 такт, нотний стан для голосу; Sop moso[далі три літери зтерті] – 30 такт, нотний стан для голосу; espressivo – 30 такт, нотний стан для фортепіано; cre fure afor – 30-31 такти, нотний стан для фортепіано; ... [два слова не прочитано] – 34 такт, над середній нотним станом; ... [слово не прочитано] – 42 такт, нотний стан для голосу; ... [слово не прочитано] – 46 такт, нотний стан для голосу; ... [слово не прочитано] – 47 такт, нотний стан для голосу; rit[enuto, далі два слова зтерті] – 51 такт, нотний стан для голосу; ... [слово не прочитано] – 52 такт, нотний стан для голосу.

Динамічні відтінки (розташування окремо по нотних станах).

Нотний стан для голосу: p < > – 7; < – 9; < – 11; > – 12; p – 13; > – 16; p – 17; < – 20; > 21; pp – 22; < – 23; ... [не визначено] – 25; < – 26; mp < – 27; > – 28; < mf- 29; < – 32; > – 33; p – 34; < – 35; > – 36; cress[endo?] – 37; < f < – 38; < – 39; > – 40; f – 41; < – 44; p – 46; p > – 47; > – 49; < – 50; > – 53; > – 54-55.

Нотні стани для фортепіано (між ними): p < > – 1; p < – 2; > – 3-4; < – 4-5; > – 5; p – 6; < – 7; < – 8; > – 9; < – 11; < > – 12; p cress[endo] – 13; > – 16; < > – 17; < > – 18; < – 19; cress[endo] – 20; < f – 21; < > pp – 22; < – 26; mp < > – 27; > – 28; < – 29; mf – 30; p – 33; cress[endo] – 36; cress[endo] – 37; < 38; ff – 39; > 40; > – 41; mp < > – 42; < 43; cress.[endo] – 44; < > p – 46; < – 47; > 48; < – 49; > – 50; < > – 51; < 52; p – 53; > – 54-55; ppp – 55.

Нижній нотний стан: pp < – 23; > – 24; < – 25; > – 33.

Арпеджіато (номер такта + нижній нотний стан для фортепіано позначається I нс, верхній – II нс, якщо арпеджіато розповсюджується на обидва нотні стани – не позначається): 2-5 I нс; 11 I нс; 12; I нс + I нс – 13-14; 15; I нс + I нс – 16.

Альтерації знаки випадкові:

Нотний стан для голосу: 16-й такт, 1-я доля – бемоль перед сі, 2-а доля дієз перед до; 18-й такт, 1-а доля – дієз перед соль... [продовження скорочене].

Нотний стан для правої руки фортепіано: 15-й такт, 2-а доля – дієз перед мі; 16-й такт, 1-а доля – бемоль перед сі ... [продовження скорочене].

Нотний стан для лівої руки фортепіано: 13-й такт, 1-а доля – бемолі перед сі та ля, 2-а доля – бемоль перед ля; 14-й такт, 1-а доля – бекар перед ля, дієз перед фа, 2-а доля – бемоль перед сі... [продовження скорочене].

Інші знаки: хрестик (літерою "х") під тактовою рисою у кінці такту під нижнім нотним станом (номери тактів): 8;12; [під х цифра -] 3 – 16; 20; 23; 26; 29; 32; 35; 37 [стерте?]; 38; [знак та цифра 5 – стерті] – 41; [під х цифра -] 5 – 42; 46; [стерті] 47-48; 50; 51 55.

Виправлення: багато виправлень: стерто олівець, написано на цьому місці.

Розташування виправлень:

Нотний стан для голосу, такти: 26-27, 33-34, 51-52;

Нотний стан для правої руки (фортепіано), такти: 25-27, 39, 49, 51-52;

Нотний стан для лівої руки (фортепіано), такти: 21-22, 25-26, 29, 36, 39, 41, 42-45, 47-49, 51-52.

У всіх нотних станах, такти: 28, 37, 40, 50, 53-55.

Акценти: у вигляді горизонтальної риски.

Розташування: нотний стан для голосу, такти: 21-й (1-а доля), 43-й (2-а доля), 51-й (1-2 долі);

нотний стан для правої руки, такти: 21-й (2-а доля), 39-й (1-2 долі).

Акценти: у вигляді >, нотний стан для правої руки, такт: 40-й.

Фермата: 55-й такт, 1-а доля, у всіх нотних станах.

Знак перенесення нот на октаву вгору: над нотним станом для правої руки фортепіано, такти 53 (4-а доля) – 55.

Інші знаки: кома (",") – у кінці 5-го такта над нотним станом для правої руки.

Ключі: вступ, нотний стан для правої руки фортепіано – скрипковий ключ – такти 1-55; нижній нотний стан: такти 1-5 – скрипковий, такти 6-10 – басовий; такти 11-22 скрипковий; такти 23-29 басовий; такти 30-35 – басовий; такти 36-46 – скрипковий; такти 47-55 – басовий.

Нотний текст – розташування: займає 3,5 аркуша

Розташування тексту слів: під нотним станом для голосу

Розташування за тактами (подаються тире, використані автором; номер такта йде за відповідними словами, розташованими у ньому):

Як світло[7] навкруги[8] і ра-[9]діс-[10]-но бен-[11]теж-но...[12]

Ген, за Дні[13]пром лу-[14]ги зелені[15] та безмежні..[16]

Зе-ле-не[17] це весна,[18] що з чор-[19]-ного про-[20]рветь-ся[21]

Ко-[22]-ха-[23]-на сторо-[24]на,[25] що увій[26]шла до [27]сер-ця.[28]

Не [29] вирвати її[30]ї з гру-[31]-дей моїх ни-[32]коли[33]

Спі-ва-[34]-ють соло-[35]в'ї ме[36]лоді-ю ві-[37]до-му.

Це вес-[38]на, вес-[39]на.[40]Зеле-на[41] ця весна.[42]

В зе-ле-[43]не-не бу-[44]-яння.[45]Це[46] рід-[47]на сторо-[48]на.[49]

Це[50] дні мо-го ко-[51]-хан-[52-53]ня.[54-55]

2. Романс Любов. [неповне описання]

Кількість тактів: Всього – 49 тактів.

Розмір: 4/4, не змінюється, повтор – 31 такт.

Характер виконання: Moderato Dolce.

Метроном: четвертна = 92

Ключі: середній нотний стан для правої руки (при грі на фортепіано): скрипковий - такти 1-49; нижній нотний стан: скрипковий – такти 1-9 (третя доля включно) такти, басовий – 9 (четверта доля)-11, скрипковий – такт 11 (3-4 доля), басовий – такти 12-13, скрипковий 13 (3-4 доля), басовий 14-17(1-3 долі), скрипковий – 17 (4 доля) – 19 такти, басовий – 20-23 (1-2 доля), скрипковий – 23 (3-4 долі) такт, басовий – 24-30 (1-2 долі), скрипковий – 30 (3-4 долі)- 35 (1-3 долі) такти, басовий 35(4 доля)-37 (1-3 долі) такти, скрипковий 37 (3-4 долі) такт, басовий – 38-39 (1-2 долі), скрипковий – 39 (3-4 долі), басовий – такти 40-46, скрипковий – такти 47-48 (1 доля), басовий – такти 48(1 доля)-49 (1 доля), скрипковий – 49 (2-4 долі)

Документ 4. Звуковий музичний документ на грамплатівці

Ю.С. Мейтус. Романси [9].

0 – рівень надсистем(и)

Українська радянська академічна музика (Мейтус Юлій Сергійович).

Романси й пісні. Радянська академічна музика

Вокальне мистецтво УРСР. Звукозаписи

I – рівень групи документів

Фонд звукозаписів Кіровоградської обласної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського.

Фондоутримувач: відділ літератури з мистецтва Кіровоградської обласної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського.

Матеріальна реалізація: Інвентарна книга, каталог, запис: Г 2708.

II – рівень документа

Романси Ю.С.Мейтуса на вірші українських та російського поетів: П.Тичини, М.Рильського, В.Коротича, Лесі Українки, Є.Винокурова. Виконавці: Л.Мазепа, М.Раков, Г.Ціпола, А.Мокренко, Р.Голубева. 1973 р.

Бібліографічний опис

Мейтус Ю. Романси / Ю.Мейтус; сл. П.Тичини, М.Рильського, В.Коротича, Лесі Українки, Е. Винокурова; исп. Л.Мазепа, М.Раков, Г.Ціпола, А.Мокренко, Р.Голубева. – М., 1973. – 1 ГРП.

Зміст: Назва(и) твору(ів): 1 сторона: Ви знаєте, як липа шелестить (П.Тичина); В тумані морському зникає твій спів (М.Рильський); Любисток (М.Бажан); Сільський сонет (М.Рильський); В темряві ночі тополі тріпочуть (П.Тичина); Море. Сподівання (В.Коротич); [Виконавці:] Людмила Мазепа (1-3); Михаил Раков (4-7); Римма Голубева, ф-но; 2 сторона: Не жаль мені, що я тебе кохаю; Я не кохаю тебе. Хвиля (Леся Українка); Про смерть поёты с болью говорили. Я посетил тот город. Моцарт и Сальери. Крестились готы (Е.Винокуров); [Виконавці:] Гизела Ціпола (1-3); Анатолий Мокренко (4-7); Римма Голубева, ф-но.

Класифікація: звукозапис, грамплатівка, словесні тексти українською та російською мовами, музичний документ: музичний звукозапис.

Мова (код): ukr, rus.

Інвентарний номер: Г 2708.

Структура документа: 1 ГРП у картон-ному конверті.

Функція та роль документа: комунікація між музикою та слухачами.

Вид документа: фонодокумент (ГРП).

Вид МД: звуковий музичний документ.

Жанри МД: вокальна музика.

Оригінальність творів: оригінальні.

Виконавський склад: для сольного співу.

Тип запису: окремі музичні твори (романси).

Тривалість загальна: не визначена

Назва(и) твору(ів): 1. Ви знаєте, як липа шелестить; 2. В тумані морському зникає твій спів; 3. Любисток; 4. Сільський сонет; 5. В темряві ночі тополі тріпочуть; 6. Море. 7. Сподівання; 8. Не жаль мені, що я тебе кохаю; 9. Я не кохаю тебе. 10. Хвиля; 11. Про смерть поёты с болью говорили. 12. Я посетил тот город. 13. Моцарт и Сальери. 14. Крестились готы.

Мова твору ukr (1-10), rus (11-14).

Жанр(и): романси

Класифікація Музичної інформації: Рівень відображення дійсності: людське життя;

Ціннісний рівень: загальнолюдський;

Знаки фонозапису: знак фірми-виготовлювача: є.

V рівень – Специфічні характеристики музичного звукового запису на грам-платівці

Ідентифікаційний номер: С10-05883

Вид звука: стереофонічний

Носій музичного запису та його характеристики

Контроль за якістю (стандарт та група): ГОСТ 5289-73.

Група: Гр. 2. 1-20.

Назва носія: ГРП.

Структура документа та кількість: 1 ГРП, конверт без супровідного текстового матеріалу.

Розташування ГРП у конвертах та коробках: 1 ГРП у картонному конверті.

Розміри: ГРП – 29,6 у діаметрі, конверт: 30,4 x 30,4.

Колір вклейки на ГРП: світло-рожевий.

Ширина доріжки дисків: стандартна.

Швидкість: 33.

- Техніка, необхідна для відтворення:
Програваач для ГРП.
Суб'єкти:
Фондоутворювач: Мейтус Юлій Сергійович.
Автор музики: Мейтус Юлій Сергійович.
Роль фондоутворювача до документа:
Автор оригінальних творів.
Концертмейстер: Голубєва Римма, фортепіано.
Виготовлювач ГРП (фірма запису): Мелодія, Всесоюзна фірма грамплатівок.
Виготовлювач ГРП (завод): Апрелєвський Ордену В.І. Леніна завод.
Рівень відношення до фондоутворювача та роль: Автори слів: Творчі відносини (співавтори творів).
Виконавці: Творчі відносини (виконавці творів).
Описання за творами
[Назва твору: 1. Ви знаєте, як липа шелестить]
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 3.05 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Тичина Павло;
Виконавиця-співачка: Мазєпа Людмила.
[Назва твору: 2. В тумані морському зникає твій спів].
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 2.45 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Рильський Максим;
Виконавиця-співачка: Мазєпа Людмила.
[Назва твору: 3. Любисток].
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 2.25 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Бажан Микола;
Виконавиця-співачка: Мазєпа Людмила.
[Назва твору: 4. Сільський сонет].
Тема твору: Щастя; Краса природи;
Кохання.
Тривалість твору: 2.45 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Рильський Максим;
Виконавець-співак: Раков Михайло.
[Назва твору: 5. В темряві ночі тополі тріпочуть].
Тема твору: Кохання; Побачення.
Тривалість твору: 3.12 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Тичина Павло;
Виконавець-співак: Раков Михайло.
[Назва твору: 6. Море].
- Тема твору: Море; Кохання.
Тривалість твору: 3.10 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Коротич Віталій;
Виконавець-співак: Раков Михайло.
[Назва твору: 7. Сподівання].
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 2.45 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Коротич Віталій;
Виконавець-співак: Раков Михайло.
[Назва твору: 8. Не жаль мені, що я тебе кохаю].
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 3.26 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Українка Леся;
Виконавиця-співачка: Ципола Гизела.
[Назва твору: 9. Я не кохаю тебе].
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 2.35 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Українка Леся;
Виконавиця-співачка: Ципола Гизела.
[Назва твору: 10. Хвиля].
Тема твору: Морська хвиля як порівняння людської долі та життя.
Тривалість твору: 3.12 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Українка Леся;
Виконавиця-співачка: Ципола Гизела.
[Назва твору: 11. Про смерть поэты с болью говорили].
Тема твору: Смерть.
Тривалість твору: 3.36 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Винокуров Євген;
Виконавець-співак: Мокренко Анатолій.
[Назва твору: 12. Я посетил тот город].
Тема твору: Кохання.
Тривалість твору: 3.00 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Винокуров Євген;
Виконавець-співак: Мокренко Анатолій.
[Назва твору: 13. Моцарт и Сальєри].
Тема твору: Геній і посередність.
Тривалість твору: 2.40 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Винокуров Євген;
Виконавець-співак: Мокренко Анатолій.
Персонаж твору: Моцарт.
Персонаж твору: Сальєрі.
[Назва твору: 14. Крестились готы].
Тема твору: Смиренність та сила.
Тривалість твору: 1.55 хв.
Суб'єкти: Автор слів: Винокуров Євген;
Виконавець-співак: Мокренко Анатолій.

Отже, нами зроблені приклади описання музичних та інших документів на основі запропонованого формату. Звичайно, доцільність подібного глибокого пророблення інформації пов'язана із розробкою та впровадженням відповідних інформаційних технологій, автоматизованих форматів для введення та обміну інформацією.

Наприклад, дуже детальне, зроблене від руки прив'язування певних знаків нотного письма до сторінки, номера такту, номера долі метра автоматично відбувається у відомих програмах для композиторів, в яких музична інформація подається у різних варіантах (ноти, буквенно-цифрові позначення нот тощо). Отже, цей останній процес не представляє особливих труднощів для програмування.

Запропонований нами формат описування проявляє наступні позитивні риси.

Придатний для описування як музичних, так і інших видів документів.

Деталізує і водночас об'єднує в одному інформаційному масиві інформацію, пов'язану з документом.

Сприяє різноманітній багатоаспектній (фасетній) класифікації інформації і документів.

Сприяє систематичному, ієрархічному та багатоаспектному пошуку.

Таким чином, створюється більш адекватний оригіналу інформаційний образ документа, що сприяє більшій доступності до інформації, яку містить документ. У подальших дослідженнях автор передбачає продовжити застосовувати формат при описуванні інших видів документів, що буде сприяти подальшій розробці й удосконаленню самого формату.

Використана література

1. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування (на прикладі творчої спадщини композитора Ю.С. Мейтуса (1903-1997) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук за спеціальністю 07.00.10 – документознавство, архівознавство /Л.Г. Тупчієнко-Кадирова. – К., 2005. – 180 с.

2. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. Музичний документ: аспекти визначення, специфіки видів та описування в режимі електронної каталогізації / Л.Г. Тупчієнко-Кадирова // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 12. – К., 2004. – С. 148-155.

3. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. До питання про класифікацію документів архівної музичної спадщини на базі гіпертекстової технології на прикладі рукописів українського композитора Ю.С. Мейтуса (1903-1997 рр.) / Л.Г.Тупчієнко-Кадирова // Библиотечное дело и краеведение. – Вип. 5. – К.-Симферополь, 2004. – С. 109-124.

4. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування (на прикладі творчої спадщини композитора Ю.С. Мейтуса (1903-1997) : Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спеціальністю 07.00.10. / Л.Г. Тупчієнко-Кадирова. – К., 2005. – 20 с.

5. Овчинников В.Г. Построение самоорганизующейся автоматизированной системы информационного обеспечения на гипертекстовой основе : науч. доклад / В.Г.Овчинников. – М. : Изд-во МГИК, 1993. – 140 с.

6. Маршак Самуил Яковлевич [Письмо композитору Юлию Сергеевичу Мейтусу от 20 апреля 1955 г. из Москвы в Киев] / С.Я. Маршак // КММКШ. – Фонд Ю.С. Мейтуса. – № док. 748. – 1 л., 1 конверт.

7. Александров. Телеграма Юлию Сергійовичу Мейтусу [с приглашением на премьеру оперы "Рихард Зорге"], апрель 1958 г. / Александров // ГЦММК им. М.И. Глинки. – Ф. 362. – № док. 91. – 1 л.

8. Мейтус Ю.С. Два романси на слова О. Ющенка. 1. Весна 2. Любов : рукопис, 1977 р. / Ю.С. Мейтус; сл. О.Ющенка; перекл. А. Вишеславського // КНМММ. – Фонд Ю.С. Мейтуса. – № док. 75. – 4 арк.

9. Мейтус Ю. Романсы / Ю. Мейтус; сл. П. Тычины, М. Рильского, В. Коротича, Леси Украинки, Е.Винокурова; исп. Л. Мазепа, М. Раков, Г. Ципола, А. Мокренко, Р. Голубева. – М., 1973. – 1 ГРП.

УДК 002.2:72/76(477)

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТНОГО ПОТОКУ СТАТЕЙ
З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПЕРІОДИЧНИХ
ТА ПРОДОВЖУВАНИХ ВИДАННЯХ УКРАЇНИ 1996-2005 РОКІВ

М.Б. Шатрова

На підставі "Літопису журнальних статей" та "Літопису газетних статей" проаналізовано документний потік статей з образотворчого мистецтва, розміщених на сторінках періодичних та продовжуваних друкованих видань України 1996-2005 рр. за тематичним, хронологічним, видавничим параметрами.

Ключові слова: документний потік, образотворче мистецтво, журнал, газета, періодичні видання, продовжувані видання.

On basis of "The magazine articles chronicle" and "The newspaper articles chronicle" the documentary stream of articles on a theme of the fine arts, that were placed on pages of the periodic printing editions and proceeding printing editions of Ukraine of 1996-2005, is analyzed on the basis of thematic, chronological and publishing parameters.

Інформаційне забезпечення галузі образотворчого мистецтва здійснюється документами двох родів: такими, що є творами образотворчого мистецтва (оригінальними чи репродукованими), і такими, що в них втілено інформацію про образотворче мистецтво, тобто літературу про образотворче мистецтво. Остання існує у вигляді різних видань і публікацій у виданнях. У даному повідомленні розглянемо документний потік (ДП) статей з періодичних та продовжуваних друкованих видань у галузі образотворчого мистецтва, виданих в Україні за 10 років: 1996- 2005 рр. За основу взятий саме цей період, адже він припадає на рубіж століть, між ХХ і ХХІ ст., період розвитку незалежної української держави, становлення нової системи книговидавництва.

Документи, розміщені на сторінках періодичних та продовжуваних видань, є невід'ємною частиною документного потоку з питань образотворчого мистецтва і подають цінний матеріал для дослідження історії, теорії, розвитку цієї сфери суспільної діяльності. Вивчення галузевого ДП за певний часовий проміжок дозволяє визначити ступінь інформаційного забезпечення галузі.

Загальну характеристику літератури з образотворчого мистецтва подано в навчаль-

ному посібнику [1]. Види видань визначено у публікаціях [2, 3, 4]. Типологічна характеристика літератури будь-якого змісту міститься у виданнях [3, 5]. Але ДП статей з образотворчого мистецтва до цього часу не був об'єктом вивчення, що й викликало потребу у даному дослідженні.

Вивчення ДП з образотворчого мистецтва, що існує у вигляді публікацій на сторінках газет, журналів, збірників, здійснювалось шляхом аналізу "Літопису журнальних статей" та "Літопису газетних статей", випущених Книжковою палатою України, за період 1996-2005 рр. Звісно, треба враховувати, що відображення статей в "Літописах..." здійснюється вибірково, отже, перелік є суб'єктивним. Але сподіваємося, що відбір статей для відображення в "Літописах..." здійснюється на підставі певних сталих вимог. Зміст "Літописів..." вважаємо достатньо репрезентативним для аналізу ДП статей з образотворчого мистецтва.

Аналіз відображених документів здійснювався за тематикою, наведеною в розділі "Літописів ..." "Мистецтво. Ігри. Спорт". Враховувались також конкретні посилання на описи з інших тематичних розділів "Літописів...", що межують з мистецтвознавчою галуззю. Усі бібліографічні записи індексувалися за кілько-

ма "профілями": хронологічним, семантичним, видавничим. Семантичний аспект аналізу дозволив вирізнити такі теми:

- загальні питання образотворчого мистецтва;
- живопис, графіка та дизайн;
- декоративно-прикладне мистецтво (охоплює статті з художньої кераміки, художнього текстилю, художньої обробки дерева, металу, скла та ін.);
- архітектура (до уваги брались статті, що висвітлюють мистецьке наукове навантаження про той чи інший архітектурний об'єкт, що має художню цінність);
- охорона пам'яток історії і культури (у рубриці відображені документи, де розкривається цінність історичного надбання нашого

народу шляхом представлення тих чи інших мистецьких пам'яток);

- пластичні мистецтва (здебільшого ця рубрика стосується видань зі скульптури);
- фотографія (до уваги брались статті, які стосуються висвітлення художнього навантаження фотографії як окремого виду мистецтва).

Такий тематичний поділ ДП статей з образотворчого мистецтва дає змогу повною мірою охопити весь спектр тем досліджуваної галузі.

Розглянемо тематичний розподіл статей з образотворчого мистецтва, розміщених на сторінках журнальних видань та збірників за 1996-2005 рр. (див. табл. 1).

Таблиця 1

Тематично-хронологічна структура ДП статей з образотворчого мистецтва у журналах та збірниках України за 1996-2005 рр.

Теми	Кількість статей з журналів і збірників											% від заг. к-ті
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Всього за 10 р.	
Загальні питання мистецтва	25	10	7	3	10	5	2	15	9	14	100	8,7
Живопис, графіка, дизайн	55	39	20	12	27	18	25	61	54	67	378	32,7
Декоративно-прикладне мистецтво	24	12	12	32	13	16	27	54	57	46	293	25,4
Архітектура	32	16	20	16	10	8	25	38	28	30	223	19,3
Охорона пам'яток історії та культури	9	2	1	0	0	2	2	20	16	0	52	4,5
Пластичні мистецтва	11	11	4	2	2	3	13	17	15	6	84	7,3
Фотографія	5	1	4	4	0	0	1	2	7	0	24	2,1
Всього	161	91	68	69	62	52	95	207	186	163	1154	100,0
% від загальної кількості за 10	13,9	7,9	5,9	6,0	5,4	4,5	8,2	17,9	16,1	14,1	100,0	

Із наведеної таблиці бачимо, що за період 1996-2005 рр. у літописах відображено 1154 статті з журналів та продовжуваних видань. Аналізуючи документний потік у галузі образотворчого мистецтва, розміщений на сторінках журналів і збірників, звертаємо увагу на нерівномірне забезпечення тієї чи іншої теми. Найбільш інформаційно забезпеченою за тематичною ознакою є така галузь образотворчого мистецтва, як живопис, графіка, дизайн. За проаналізований десятирічний період з цієї теми налічено 378 документів, що становить 32,7% від загального числа статей з образотворчого мистецтва.

Друге місце щодо забезпечення поточною інформацією серед галузей образотворчого мистецтва посідає декоративно-прикладне мистецтво – 293 статті, що складає 25,4%. Наступне розміщення інформаційного забезпечення тієї чи іншої галузі або теми відбулось таким чином: архітектура – 223 статті (19,3%); загальні питання мистецтва – 100 статей (8,7%); дещо відстає від попередньої теми сфера пластичних мистецтв – 84 статті (7,3%).

Найменш відображеною в документному потоці галуззю є фотографія, що складає

24 статті за 10 років і становить 2,1% від загального числа публікацій.

У хронологічному аспекті спостерігається хвилеподібний приріст чи спадання кількості документів за той чи інший рік. 1996 рік інформаційно забезпечений достатньою мірою. Кожна тема образотворчого мистецтва налічує документи поточного характеру і складає загалом 161 статтю (13,9% від загальної кількості статей за 10 років). Далі відбувається поступовий спад аж до 2001 р., де кількість статей з образотворчого мистецтва на сторінках журналів та збірників досягає втричі меншого числа, ніж 1996 р. – 52 одиниці (4,5%). На початку XXI ст. спостерігаємо хвилеподібне зростання кількості документів на сторінках журналів та продовжуваних видань, що досягає кульмінації 2003 р. – 207 статей (17,9%). Останні два роки досліджуваного періоду позначилися поступовим спаданням публікації статей з образотворчого мистецтва (див. табл. 1).

Розподіл статей із журналів та продовжуваних видань за видавничо-географічною ознакою аналізу здійснено у табл. 2 "Видавничо-географічна структура ДП статей з образотворчого мистецтва у журналах та збірниках України за 1996-2005 рр."

Таблиця 2

Видавничо-географічна структура ДП статей з образотворчого мистецтва у журналах та збірниках України за 1996-2005 рр.

Місто	Назва журналу, збірника	Загальна кількість статей за 10 років	% від загальної к-сті за 10 років
Київ	Образотворче мистецтво	129	11,2
	Українська культура	103	8,9
	Народне мистецтво	75	6,5
	Восвітя л-ра та к-ра в навч. закл. України	54	4,7
	Сучасність	46	4,0
	Будівництво України	37	3,2
	Мистецтво та освіта	36	3,1
	Народна творчість та етнографія	30	2,6
	Інші	406	35,2
	Всього у Києві	916	79,4
Львів	Архитектурний вісник	40	3,5
	Дзвін	24	2,1
	Народознавчі Зошити	17	1,5
	Інші	28	2,4
	Всього у Львові	109	9,4
Одеса	Український керамологічний журнал	50	4,3
	Всього в Одесі	50	4,3
	Видання журналів та збірників решти міст та населених пунктів України	79	6,8
	Усіх статей за 1996-2005 рр.	1154	100,0

Усі статті з образотворчого мистецтва, розміщені на сторінках журналів та збірників за 1996-2005 рр., розподілено за видавничими центрами того чи іншого населеного пункту. За результатами проведеного дослідження виявлено 22 журнали, що опублікували за проаналізований десятирічний період понад 10 статей мистецтвознавчого змісту, з яких 19 – київські, та 51 видання, яке розмістило на своїх сторінках хоча б одну статтю з питань образотворчого мистецтва, з яких 35 – у м. Києві.

Журнали та продовжувані видання, що публікували статті з образотворчого мистецтва, найбільш сконцентровані в місті Києві. Загальна чисельність статей з київських видань дорівнює 916 (79,4% від загального числа проаналізованих документів за десятирічний період). До уваги взяте будь-яке видання журналу чи збірника, що видало хоча б одну статтю з теми.

Профільним періодичним виданням у галузі образотворчого мистецтва є щоквартальний журнал "Образотворче мистецтво". Видання засноване 1933 р., засновник – Національна спілка художників України. За проаналізований період він опублікував 129 статей, що складає 11,2% загального ДП.

Друге місце за кількістю виданих статей у сфері образотворчого мистецтва належить журналу "Українська культура" (виходить з 1921 р.) – щомісячному культурно-освітньому та літературно-мистецькому ілюстрованому часопису, заснованому Міністерством культури та мистецтв України та видавництвом "Преса України". За проаналізований період журнал у рубриці "Палітра" опублікував 103 статті (8,9% від загальної кількості журнальних статей за 1996-2005 рр.) на мистецьку тематику. Динаміка виходу статей у цьому періодичному виданні є помірною у розрізі кожного року і подібна до загальної хвилеподібної динаміки виходу проаналізованих документів. Лише 2005 р. не зареєстровано статей з цього видання, але вони публікувалися, хоча й меншою кількістю, ніж попереднього року: по одній статті в номері.

Третє місце серед профільних періодичних видань належить щоквартальному журналу "Народне мистецтво", заснованому Національною спілкою майстрів народного мистецтва

України 1997 р. Часописом опубліковано 75 статей з образотворчого мистецтва, що складає 6,5% від загальної кількості проаналізованих документів за 10 років.

Спеціалізованим виданням у галузі образотворчого мистецтва є також журнал "Народна творчість та етнографія", заснований 1925 р. Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. Періодичність його виходу – 1 раз на 2 місяці. Публікує наукові дослідження в галузі етнології та фольклористики різних регіонів України. На сторінках видання також розміщені мистецтвознавчі дослідження з питань образотворчого мистецтва. Інтерес викликають статті, присвячені популяризації окремих творів декоративно-прикладного мистецтва. Загальна чисельність статей з образотворчого мистецтва, розміщених на сторінках вищезгаданого часопису досліджуваний період, складає 30 одиниць (2,6% від загальної кількості проаналізованих журнальних статей за 10 років). Динаміка виходу статей коливається від 0 до 6 назв на рік.

До періодичних видань профільного спрямування можна сміливо зарахувати щоквартальний журнал "Мистецтво та освіта", заснований 1995 р. Академією педагогічних наук України та Київською дитячою академією мистецтв. Впродовж проаналізованого хронологічного періоду журнал опублікував 36 статей з теми дослідження.

Серед непрофільних видань, які на своїх сторінках розмістили достатньо велику кількість статей з питань образотворчого мистецтва, вирізняється "Всесвітня література та культура в навчальних закладах України" – щомісячний всеукраїнський науково-методичний журнал, заснований Івано-Франківським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти та видавництвом "Антросвіт". За десятирічний період кінця XX – початку XXI ст. у виданні надруковано 54 статті з питань образотворчого мистецтва, що складає 4,7% від загального числа усіх проаналізованих статей 1996-2005 рр.

Доволі значну кількість статей з образотворчого мистецтва опубліковано в щомісячному журналі "Сучасність", який з 1961 р. видається Українським товариством

закордонних студій; з 1991 р. – дослідно-видавничим об'єднанням "Пролог", а на теперішній час засновником та видавцем часопису є Український інститут національної пам'яті та Фонд підтримки молодіжних демократичних ініціатив. За проаналізований період 1996-2005 рр. у "Літописі журнальних статей" зареєстровано 46 назв статей з цього журналу, що складає 4,0% в загальному потоці досліджуваних документів.

Серед регіональних видань чільне місце належить "Українському керамологічному журналу", що виходить в Опішні (Полтавська область). За редакцією доктора історичних наук Олесь Пошивайла "Український керамологічний журнал" декілька разів змінював свою назву: "Українське гончарство" (1993 р. – початок виходу наукового збірника) на "Українська керамологія" (2001 р.), закріпивши теперішню назву "Український керамологічний журнал" (з 2002 р.) У його активі налічується 50 назв статей 2002-2004 рр., присвячених історії та теорії художньої кераміки, однієї з галузей декоративно-прикладного мистецтва. Напр.: Пошивайло О. Спадкоємність гончаротворення України // Укр. керамолог. журн. – 2002. – № 2. – С. 5-10. Особливістю цього часопису є те, що він один з небагатьох, який щедро ілюструється (в номері понад 350 художніх ілюстрацій, що мають вичерпні підтекстовки).

Отже, ядром системи галузевих журналів та продовжуваних збірників є видання, які містять наукову чи популярну інформацію. Деякі з них створені ще в першій третині ХХ ст. Позитивним моментом є те, що ці видання представлені для користування майже в усіх публічних бібліотеках України. Наприклад, у фонді Рівненської державної обласної бібліотеки є журнали "Образотворче мистецтво", "Українська культура", "Сучасність", "Народна творчість та етнографія", "Народне мистецтво", "Пам'ятки України: історія та культура", "Галерея", "Художники України" та ін. Загалом ядерну систему журнальних видань з питань образотворчого мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. репрезентує така група видань:

– наукові журнали ("Архітектурний вісник", "Народознавчі Зошити", "Народна

творчість та етнографія", "Український керамологічний журнал");

– науково-популярні ("Дзвін", "Образотворче мистецтво", "Народне мистецтво", "Українська культура");

– навчально-методичні ("Всесвітня література та культура в навчальних закладах України", "Мистецтво та освіта").

Аналіз журнальних публікацій показав, що на сторінках журналів і продовжуваних видань здебільшого розміщені матеріали досліджень різних наукових шкіл Києва, Львова, Опішні та ін., тому і статті мають науковий чи науково-популярний зміст. Серед авторів-мистецтвознавців доволі часто згадуються прізвища Д. Степовика, В. Підгори, Т. Кара-Васильєвої, О. Пошивайла, Р. Захарчук-Чугай, Д. Щербаківського.

Напр., Раїса Захарчук-Чугай, представник львівської наукової школи (Інститут народознавства НАН України, м. Львів), на сторінках продовжуваного збірника наукових праць "Народознавчі Зошити", заснованого у січні 1995 р. вищезгаданою науковою установою, періодично розміщує статті, які торкаються глибинних проблем розвитку мистецтва: Захарчук-Чугай Р. За комплексне дослідження народного декоративного мистецтва України // Народозн. Зош. – 1997. – Зош. 2. – С. 123-124.

На увагу заслуговує продовжуваний часопис інформаційно-довідкового вісника археології, мистецтва, культурології "АНТ", який не був зареєстрований у "Літописі журнальних статей", але містить цінну мистецтвознавчу та бібліографічну інформацію. Збірник заснований 1999 р. ТОВ "Віче". До складу редколегії входять провідні дослідники образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України, Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну імені М. Бойчука та Інституту археології НАН України: Михайло Селівачов, Михайло Сагайдак, Тетяна Кара-Васильєва, Олександр Найдєн, Ганна Скрипник та ін. На сторінках часопису поряд із рубриками, що торкаються мистецьких проблем, регулярно ведуться рубрики про нові неперіодичні,

періодичні та продовжувані видання з образотворчого мистецтва і про такі, що припинили свою діяльність. Максимально змістовна стислим обсягом інформація розкриває мистецьке і культурне життя держави та зарубіжжя, слугуючи своєрідним "поводирем-покажчиком" і ключем у потоці видань мистецтвознавчої проблематики.

Частішою періодичністю та більшою кількістю статей характеризуються газетні

періодичні видання. На основі аналізу "Літопису газетних статей" за 1996-2005 рр. виявлено 8364 статті з питань образотворчого мистецтва, що у вісім разів більше, ніж журнальних.

Тематично-хронологічну структуру ДП статей з образотворчого мистецтва в газетах України за 1996-2005 рр. подано у табл. 3.

Таблиця 3

Тематично-хронологічна структура ДП статей з образотворчого мистецтва в газетах України за 1996-2005 рр.

Тема	Кількість статей з газетних видань										Всього за 10 р.	% від заг. к-сті
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005		
Загальні питання мистецтва	9	11	17	24	19	14	30	24	62	58	268	3,2
Живий опис, графіка, дизайн	263	340	316	293	344	406	480	622	668	613	4325	51,7
Декоративно-прикладне мистецтво	41	48	64	79	89	89	245	297	293	244	1489	17,8
Архітектура	23	27	22	31	35	20	18	37	49	24	286	3,4
Охорона пам'яток історії та культури	19	35	54	26	41	43	76	72	163	186	715	8,5
Пластичні мистецтва	46	60	48	51	49	44	89	128	111	96	722	8,6
Фотографія	8	13	22	23	32	50	76	100	121	114	559	6,7
Всього	409	534	543	527	609	666	994	1280	1467	1335	8364	100,0
% від загальної кількості за 10 років	4,9	6,4	6,5	6,3	7,3	8,0	11,9	15,3	17,5	15,9	100,0	

Аналізуючи динаміку виходу статей з питань образотворчого мистецтва на сторінках газет, зауважимо на поступовому збільшенні їхньої кількості від 409 ст. 1996 р. до кульмінаційної межі – 1467 статей 2004 р. та деяким зменшенням 2005 р. – 1335.

Характеризуючи тематичний склад ДП газетних статей, варто наголосити на активному інформаційному забезпеченні галузі живопису, графіки та дизайну. За десятирічний період ця сфера мистецтва налічує у своєму арсеналі 4325 газетних статей, що складає 51,7 % від загального числа проаналізованих документів із газетних видань. Статті здебільшого торкаються тем відкриття та функціонування виставок, присвячених тому чи іншому жанру образотворчого мистецтва, творчості художника; приурочені до ювілейних та пам'ятних дат окремого регіону, діячів мистецтва та розвитку нових видів мистецтва. Напр.: Кушнір А. Зона особого внимания : [О тенденциях развития компьютер. дизайна] // Зеркало недели. – 1999. – 24-30 июня (№ 29). – С. 14. Деякі статті висвітлюють сторінки життя і творчості визначних постатей в галузі образотворчого мистецтва. Напр.: Блюміна І. Майстер живописної палітри [О. Мурашко] // Уряд. кур'єр. – 1999. – 6 лип. (№ 123). – С. 8.

У тематичній структурі ДП газетних публікацій друге місце по забезпеченню поточною інформацією належить сфері декоративно-прикладного мистецтва – 1489 ст., або 17,8% від загальної кількості статей з образотворчого мистецтва. Наполовину менше від попередньої галузі, але на однаковому рівні між собою знаходяться охорона пам'яток

історії та культури – 715 ст. (8,5%) та пластичні мистецтва – 722 ст., що відповідає відсотковій частці 8,6%.

Достатньо газетних публікацій присвячено фотографії. Аналіз ДП газетних статей з питань фотомистецтва показав, що ця сфера налічує 559 публікацій, що складає 6,7%. Здебільшого статті інформують про діяльність фотовиставок чи результати мистецьких досягнень фотохудожників України. Напр.: Малишевський А. Ювілейна виставка фотомайстра [Б. Мінделя] // Уряд. кур'єр. – 2000. – 28 верес. (№177). – С. 2. На сторінках періодичних видань часто публікуються статті, присвячені виходу в світ того чи іншого альбому, каталогу, ін. Напр.: Баран Р. Магія Галицької Трої ... : [Про вихід з друку до 1100-ліття міста фотоальб. "Древній Галич"] // За вільну Україну. – 1998. – 26 верес.; Лавріненко О. Шедеври українського іконопису – в новому альбомі "Мистецтва" : [Про вид. "Шедеври українського іконопису XII – XIX століть"] // День. – 1999. – 30 верес. (№ 180). – С. 8.

Найменш відображеними в газетних статтях є галузь архітектури (286 статей – 3,8 %) та сфера загальних питань образотворчого мистецтва (268 статей – 3,2 %).

У табл. 4 "Видавничо-географічна структура ДП з образотворчого мистецтва в газетах України за 1996-2005 рр." представлені міста, які мають всеукраїнські та обласні друковані газетні видання, що найбільше публікують поточну інформацію про мистецьке та культурне життя держави чи регіону.

Таблиця 4

Видавничо-географічна структура ДП з образотворчого мистецтва
в газетах України за 1996-2005 рр.

Місто	Назва газети	Загальна кількість статей за 10 років	% від загальної к-сті за 10 років
Київ	Культура і життя	607	7,3
	Урядовий кур'єр	569	6,8
	День	550	6,6
	Дзеркало тижня	527	6,3
	Голос України	398	4,8
	Хрещатик	332	4,0
	Україна молода	293	3,5
	Демократична Україна	268	3,2
	Слово Просвіти	230	2,7
	Література України	185	2,2
	Вісті	165	2,0
	Українське Слово	165	2,0
	Робітничья газета	155	1,9
	Столиця	141	1,7
	Молодь України	128	1,5
	Правда України	106	1,3
	Газетні статті, вдані рештою видавництва Києва (менше 100 назв)	626	7,5
	Всього у Києві	5445	65,1
Одеса	Одеські вісті	418	5,0
Чернігів	Деснянська правда	230	2,7
Ужгород	Новини Закарпаття	210	2,5
Ялта	Крымская газета	187	2,2
Харків	Слобідський край	152	1,8
Львів	За вільну Україну	138	1,6
Луганськ	Наша газета	129	1,5
Запорізька	Запорізька правда	127	1,5
Миколаїв	Южная правда	110	1,3
Тернопіль	Свобода	110	1,3
Суми	Сумщина	106	1,3
	Газети України, що вдали менше 100 назв статей з образотворчого мистецтва	1002	12,0
	Усіх статей за 1996-2005 рр.	8364	100,0

Ядерну систему газетних видань, що опублікували на своїх сторінках 50 % статей від загальної кількості всіх проаналізованих документів 1996-2005 рр., склали видання загальноукраїнського спрямування, що утверджують на своїх сторінках державну позицію в сфері образотворчого мистецтва. Серед них газети, що видаються у м. Києві: "Культура і життя", "Урядовий кур'єр", "День", "Дзерка-

ло тижня", "Голос України" та ін. (див. табл. 4). До числа газетних видань, що утворюють ядро галузевої періодики, належать також регіональні видання з центром у місті обласного підпорядкування. Найбільшу кількість статей з образотворчого мистецтва опублікували газети: "Одеські вісті" (м. Одеса), "Деснянська правда" (м. Чернігів), "Новини Закарпаття" (м. Ужгород).

На основі проведеного аналізу виявлено 63 газетні видання, що публікували статті з образотворчого мистецтва, з яких 37 – з центром у м. Києві. Саме київські газети за десятирічний період 1996-2005 рр. опублікували 5445 статей з питань образотворчого мистецтва, що склало 65,1% від загального числа проаналізованих документів.

Профільним виданням є щотижнева газета "Культура і життя", яка виходить з жовтня 1923 р. за сприяння Міністерства культури і мистецтв України та Центрального комітету профспілок працівників культури України. Впродовж 10 років вона на своїх сторінках опублікувала 607 статей (7,3%) з питань образотворчого мистецтва. Понад 500 статей налічують газети: "Урядовий кур'єр" (569 – 6,8 %), що видається п'ять разів на тиждень, заснована 1990 р. та є центральним органом виконавчої влади України; "День" (550 – 6,6 %), видається щоденно ЗАТ "Українська прес-група" з вересня 1996 р.; "Дзеркало тижня" (527 – 6,3 %) – щотижневий міжнародний суспільно-політичний часопис, який видається з жовтня 1994 р. ТОВ "Видавничий дім "Осмос".

Серед місцевих періодичних видань виділяється газета "Одеські вісті" (м. Одеса), яка за 1996-2005 рр. на своїх сторінках опублікувала 418 статей з образотворчого мистецтва, що склало 5,0% від загального числа досліджуваних документів. Активним автором більшої кількості проаналізованих статей, розміщених на сторінках "Одеських вістей", є В.Віленський. Завдяки йому читачі газети регулярно отримують поточну інформацію про культурне та мистецьке життя регіону. Друге місце серед місцевих видань за кількістю опублікованих статей на мистецьку тематику посідає газета "Деснянська правда" (м. Чернігів) – 230 ст. (2,7 %); трохи відстає від неї газета "Новини Закарпаття" – 210 опублікованих статей за десятирічний період, що склало 2,5% від загальної кількості газетних статей. Усього 27 газет опублікували понад

100 статей на образотворчу тематику (див. табл. 4) і 36 газет – менше 100 статей.

Найменше статей з питань образотворчого мистецтва, за даними проведеного аналізу, опублікувало періодичне видання м. Хмельницька "Хмельниччина" – 13, що відповідає 0,1 % від загальної кількості газетних публікацій за 1996-2005 рр. Решта видань регіонального підпорядкування опублікували від 26 до 180 статей за десятирічний період.

Провівши паралель між газетними статтями та статтями з журналів і наукових збірників, помітно відчуваємо розрив у кількості публікацій. Адже кількість статей, опублікованих у журналах та збірниках (1154 од.), набагато менша від кількості газетних статей (8364 од.). Це пояснюється, насамперед, частотою виходу в світ того чи іншого журналу, наукового збірника. Ці періодичні видання виходять 1 раз на місяць, 1 раз на квартал чи півріччя, на відміну від газетних видань, що публікуються щоденно або раз на тиждень. Іншою причиною відчутного відставання у кількості статей є науковий підхід до підготовки матеріалу для журнальних видань і збірників. У журналах з питань мистецтва, історії, теоретичних проблем галузі публікуються матеріали, що мають наукову чи практичну цінність, і кількість таких документів значно менша від газетних публікацій, які сповіщають про будь-який захід у сфері образотворчого мистецтва, подаючи масову інформацію з цієї галузі людської діяльності.

Потрібно зауважити на позитивному моменті, закладеному в кінці минулого століття: зростанні загальної кількості статей з питань образотворчого мистецтва на сторінках періодичних та продовжуваних видань. Ця тенденція була підтримана на початку XXI ст., із незначним спадом публікацій з образотворчого мистецтва 2005 р.

Вивчення ДП з образотворчого мистецтва дозволило розкрити стан та розвиток семантики та інших якостей документного забезпечення галузі і зробити висновки щодо практичних завдань його використання та відображення в бібліографічній інформації.

Проведений аналіз показав чітку картину розвитку досліджень і популяризації образотворчого мистецтва через видання, що складають ядро галузевої періодики як загальнодержавного, так і регіонального рівня. До них належать: журнали "Образотворче мистецтво", "Українська культура", "Народне мистецтво", "Всесвітня література та культура в навчальних закладах України", "Сучасність", "Будівництво України", "Мистецтво та освіта", "Народна творчість та етнографія", "Архітектурний вісник", "Український керамологічний журнал" та газети "Культура і життя", "Урядовий кур'єр", "День", "Дзеркало тижня", "Голос України", "Хрещатик", "Україна молода", "Демократична Україна", "Слово Просвіти", "Одеські вісті", "Деснянська правда". Свій внесок у інформаційне забезпечення галузі зробили й інші видання, у т. ч. 130 журналів і збірників та 54 газети. Завдяки таким виданням та авторам публікацій: Д. Степовику, Т. Кара-Васильєвій, О. Пошивайлу, Д. Щербаківському, ін., чії публікації знаходяться у журналах та наукових збірниках, В. Підгорі, Є. Сверстюку, О. Лагутенку, Г. Юхимцю, В. Віленському, ін., що розмістили статті на сторінках газет, на інформаційний ринок поступає друкована продукція, яка оперативно забезпечує галузь образотворчого мистецтва якісною поточною інформацією.

До складу фондів обласних та районних бібліотек, а також бібліотек вищих навчальних закладів, де вивчаються мистецькі дисципліни та готуються фахівці з напрямку "Мистецтво", поряд з навчальною літературою, необхідно включати періодичні та продовжувані видання, що складають ядро галузі. Адаже завдяки їм користувач

має можливість знаходитися на вістрі проблематики наукової інформації з образотворчого мистецтва та залишатись у вирі подій, що відбуваються у цій сфері. Придбання усіх згаданих видань необхідно враховувати при комплектуванні фондів бібліотек, у т. ч. відділів мистецтв, щоб повною мірою охопити основний спектр розвитку галузі образотворчого мистецтва. Для цього працівникам відділів мистецтв обласних наукових бібліотек необхідно розписувати ядерні періодичні та продовжувані видання не лише для СКС та ЕКС, навіть якщо вони надходять у загальний читальний зал, але й у картотеках спецвідділів, аби повною мірою охопити склад фонду бібліотеки та надати якісну оперативну інформацію з певної теми чи проблеми. Адміністративному складу бібліотек необхідно підтримувати тісні зв'язки з науковими установами, що випускають, переважно, продовжувані видання, які частково відображаються у державних реєстраційних покажчиках, але містять цікаву фахову інформацію як з мистецтва, так і бібліографії образотворчого мистецтва для якісного комплектування фондів документами поточного змісту. Редакціям газет варто було б взяти за зразок публікації, які комплексно та фахово розкривають поточну оперативну інформацію у сфері образотворчого мистецтва, що подаються на сторінках газет "Дзеркало тижня", "Літературна Україна", "День". Усі згадані практичні побажання дозволять якісно розкрити галузь образотворчого мистецтва та допомогти користувачеві оперативно виявити потрібну інформацію, що є необхідною умовою сучасного розвитку інформаційного суспільства.

Використана література

1. Зубов Ю.С. Библиография искусства : учеб. для библиотеч. факультетов культурно-просветительных вузов / Ю.С.Зубов, Е.П.Погорелая, А.А.Туровская ; под ред. Ю.С.Зубова. – М. : Книга, 1973. – 304 с.
2. Кушнаренко Н.Н. Документоведение : учеб. для студентов вузов культуры / Н.Н.Кушнаренко. – 7-е изд., стер. – К. : Знання, 2006. – 459 с. – (Сер. "Высш. образование XXI века").
3. Справочник библиографа / науч. ред. А.Н.Ванеев, В.А.Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2005. – 592 с. – (Сер. "Библиотека").
4. Типология изданий / НПО "Всесоюз. кн. палата", Науч.-исслед. ин-т книги. – М. : Кн. палата, 1990. – 231 с.
5. Швецова-Водка Г.М. Документознаводство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с. – (Вища освіта XXI століття).

УДК 930.253 + 069 : 477.83 / 86

АРХІВНІ ТА МУЗЕЙНІ ЗАКЛАДИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ РЕГІОНУ

І.М.Головацька

Розглянуто систему архівних та музейних закладів Івано-Франківщини як складової інформаційного ресурсу регіону, висвітлено її склад та особливості функціонування на етапі інформатизації суспільства.

Ключові слова: Архівні фонди, музейні фонди регіонів, історичний комплекс джерел Галичини.

The article tells about the characteristic features of archives and museums activities in Galychyna.

Архівні та музейні фонди окремих регіонів є важливою складовою Національного архівного фонду України (НАФ), історико-культурним надбанням нашої держави. Тому актуальною є тема зберігання архівних та музейних ресурсів, пов'язана з Національним архівним фондом, а також з формуванням соціокультурного простору України в цілому.

Національний архівний фонд є об'єктом уваги чисельних наукових праць, у яких розглядаються питання зберігання та використання архівних документів. Водночас в останніх публікаціях, де йдеться про зберігання НАФ, недостатньо вирішено питання зберігання та використання НАФ на рівні окремих регіонів.

Мета статті – розглянути систему архівних та музейних закладів Івано-Франківщини як складову інформаційного ресурсу регіону, висвітлити склад та особливості її функціонування на етапі інформатизації суспільства.

Мережа державних архівів області представлена обласним державним, міським архівом Івано-Франківська, державними архівами окремих районів та архівними підрозділами окремих установ і закладів.

Наукова цінність та історична значимість документів, що зберігаються в архівах Галичини, визначається, передусім, унікальністю західноукраїнських земель, які споконвічно є етнічними землями українців, але за різних часів входили до складу інших держав (Австро-Угорщини, Польщі, СРСР, Німеччини, Росії) і на яких проживає багато інших національностей (поляків, євреїв та ін.). Усі ці фактори і надають вагомий історичний зна-

чення документам. Детальне їхнє дослідження актуальне як для вивчення історії України, так і для історії Австрії, Польщі, єврейського народу. Зберігаються документи з історії західноукраїнських земель у складі Речі Посполитої (1752-1772 рр.), Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) імперії (1772-1918 рр.) та Польщі (Речі Посполитої, 1919-1939 рр.), а також з історії Станіславської (з 1962 р. – Івано-Франківської) області після возз'єднання Західної України з УРСР (1939-1991 рр.), а також продовжують доукомплектовуватися документальні фонди документами установ і організацій Галичини у складі незалежної України.

До найстаріших фондів, які зберігаються в архівах, належать документи Коломийського римо-католицького деканату (1769-1938 рр.) та колекція метричних книг церков та костелів про народження, шлюб та смерть жителів Станіславського воєводства за 1752-1927, 1938 рр.).

Надзвичайно цінними є фонди австрійського періоду (1772-1918 рр.). Серед них – документи місцевих органів державного управління – повітових староств 1898-1921 рр. (Калузького, Печенізького, Рогатинського, Снятинського). У фондах збереглися циркуляри міністерств і відомств Австрії, Галицького намісництва з питань охорони безпеки і державного устрою, про нагляд за діяльністю соціал-демократичних, антимоноархічних, русофільських, комуністичних, єврейських організацій, про контроль за еміграцією, з гос-

подарських та військових питань (мобілізація, евакуація, транспорт); деякі матеріали про суспільно-політичний рух в Австро-Угорській імперії та ін. Серед фондів органів місцевого самоуправління одним із найцікавіших і найцінніших є фонд Станіславського магістрату (1841-1918 рр.), який містить документи, що характеризують соціально-економічний, суспільно-політичний, культурно-освітній розвиток міста Станіслава (нині – Івано-Франківська), його забудову, благоустрій у період панування Австро-Угорської монархії. Зберігаються також документи органів суду і прокуратури даного періоду: шляхетського суду м. Станіслава, магістратських судів м. Кути і м. Галича; домінікальних судів; окружних судів (м. Коломиї і Станіслава); повітових судів; Станіславської державної прокуратури; фонди нотаріусів; фонди адвокатів. Документи з фондів управлінь із регуляції років та фонду Станіславського окружного гірничого управління (1872-1939 рр.) – плани, креслення, матеріали про стан гірничої промисловості, поклади та видобуток корисних копалин на території Станіславщини мають цінне народногосподарське значення. Матеріали про розвиток туризму в Карпатах містяться у фонді "Станіславського відділення польського Татранського товариства".

Оскільки Галичина в Першій світовій війні стала ареною запеклих бойових дій, особливо цінними є документи цього періоду, яких, на жаль, збереглося мало. Фонди повітових комісій зі встановлення збитків, заповдіяних приватним особам війною 1914-1918 рр., та фонди повітових бюро і будівельних експозитур із відбудови сіл і міст, а також відомості повітових староств – джерела вивчення становища Галичини у воєнний і післявоєнний періоди.

Основний масив документів до 1939 р. – це фонди польського періоду (1919-1939 рр.). Вони кардинально відрізняються повнотою комплектування, більшою доступністю для дослідження та величезною історичною цінністю, оскільки розкривають найрізноманітніші сторони життя не лише Станіславського воєводства (Галичини), а й усієї тодішньої Польщі. Основна маса таких документів – це

тексти, друковані польською мовою. Серед них – документи інших воєводств Польщі – Білостоцького, Віленського, Волинського, Краківського, Люблінського, Тернопільського, Львівського та управлінь державної поліції цих воєводств, які характеризують розвиток суспільно-політичної ситуації 1921-1939 рр. у Польщі.

Зберігаються також фонди органів суду, поліції та прокуратури. Ці фонди органів влади і правоохоронних установ містять надзвичайно важливу історичну інформацію та створюють цілісну картину суспільно-політичного життя Станіславського воєводства 1921-1939 рр. та Польщі в цілому. Серед матеріалів цих фондів найбагатшими з точки зору відображення суспільно-політичних процесів в Галичині, є документи міністерств і відомств, (в т. ч. інформаційні комюніке Міністерства внутрішніх справ), звіти воєводських управлінь Польщі, повітових староств, органів поліції і прокуратури про політичну ситуацію, стан безпеки, діяльність політичних партій, організацій, товариств, професійних спілок, інформаційні ноти, рапорти секретних агентів поліції про діяльність партій, організацій, статuti. Широко висвітлена діяльність польських, єврейських організацій та надзвичайно чисельною є група документів про український національно-визвольний рух у всіх його проявах. Ці справи розкривають ступінь гостротисоціальної та національно-визвольної боротьби, складну картину криміногенної ситуації та суспільно-політичного життя.

Серед документів є чисельна група джерел з історії євреїв, які розкривають їхній громадсько-політичний, національний, культурно-освітнянський рух, діяльність закладів освіти, внесок у розвиток економіки воєводства тощо за 1921-1939 рр.

Усі названі вище документи польського періоду становлять значний історичний комплекс джерел, в якому знайшли своє відображення всі сторони життя Галичини: соціально-економічні та суспільно-політичні проблеми, криміногенна та релігійна ситуації, стан преси, освіти, військові питання і в цілому політика польської влади, спрямована на придушення національно-визвольного руху і полонізацію українського населення. Слід

зазначити, що значна частина найцінніших документів періоду до 1939 р., які стосуються суспільно-політичної ситуації у воєводстві (у т. ч. української національно-визвольної боротьби, функціонування органів влади, еміграції тощо) була розсекречена лише 1990-1994 рр. і ще потребує детального вивчення і введення у науковий обіг.

У фондах архівів є чисельні матеріали, які характеризують розвиток економіки Станіславського воєводства 1918-1939 рр.: анкетні дані, плани, технічні описи, плани – проекти підприємств, установ, приватних закладів і будинків. У цих фондах міститься інформація про стан промисловості, сільсько-го господарства, торгівлі, банківської сис-теми, аграрних відносин у 20-30 рр. ХХ ст., стан геологорозвідувальних робіт.

Особливо цінними є матеріали про масову еміграцію та міграцію населення воєводства: особові справи емігрантів; реєстраційні картки жителів Станіславського воєводства, які виїхали за кордон; особові документи іноземних підданих, які проживали у Станіславському воєводстві.

Фонд "Станіславського відділення еміг-раційного синдикату" (1930-1939 рр.) містить також щомісячні звіти про кількість жителів воєводства, які емігрували, списки, інформацію про умови еміграції тощо.

Чисельною є група фондів закладів освіти польського періоду: Станіславського та Коломийського шкільних інспекторатів, учительських семінарів, гімназій та народних шкіл. Фонди закладів освіти австрійського та польського періодів – це цінні джерела з історії розвитку освіти в Галичині, вони одночасно є одними з найцінніших генеалогічних джерел, оскільки містять важливі документи: атестати, свідоцтва, дипломи, класні журнали, протоколи випускних іспитів тощо.

Разом із документами закладів освіти цінними генеалогічними документами є документи судів, у яких зберігаються свідоцтва про народження, хрещення та смерть, на жаль, фонди ці ще не каталогізовані; анкети мешканців м. Станіслава та багато інших відомостей про кількісний та національний склад населення воєводства.

Фонди періоду після 1939 р. теж поділяються на 3 групи: документи 1939-1941 рр., 1941-1944 рр., 1944-2007 рр.

Документів довоєнного періоду (1939-1941 рр.) збереглося надзвичайно мало. У них частково висвітлюються перші процесивстановлення радянської влади на західно-українських землях, є деякі матеріали про націоналізацію підприємств, конфіскацію майна, будинків, створення перших колгоспів.

Велику цінність являють собою фонди установ, організацій і підприємств періоду тимчасової німецької окупації Станіславської області (1941-1944 рр.), у них зберігаються: директиви, циркуляри і розпорядження губернатора дистрикту Галичина, документи Львівського апеляційного суду, окружних староств. Частина найцінніших документів та фондів була розсекречена лише 1992 р.

Фонд Станіславської надзвичайної державної комісії з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників у роки війни є одним з важливих фондів, у якому зберігаються постанови, доповідні записки, акти районних комісій про збитки, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками народному господарству та населенню Галичини; протоколи допитів свідків про злочини загарбників; списки замучених, розстріляних і вивезених до Німеччини громадян – мешканців Галицького краю. У фонді зберігаються матеріали про холокост проти єврейського населення міста Станіслава, свідчення очевидців про звірства і злочини проти єврейського народу. На зберігання до державних архівів надійшли від Управління служби безпеки України по Івано-Франківській області 26006 фільтраційних справ громадян, що повернулися з примусових робіт у Німеччині, куди були вивезені під час Другої світової війни. Анкети, реєстраційні листки, протоколи допитів містять інформацію про час та місце проживання напередодні війни, дату вивезення до Німеччини та повернення з неї, місце перебування на примусових роботах, інформацію про подальшу долю репатріанта.

Фонди періоду після 1944 р. – це фонди місцевих органів державної влади; органів юстиції, суду і прокуратури; виборних комісій по виборах до Верховних Рад СРСР і УРСР,

місцевих Рад і народних судів; установ, організацій і підприємств народного господарства, органів статистики і державного контролю, установ з керівництва промисловістю; трестів; фабрик; заводів; артілей; органів торгівлі і споживчої кооперації.

Найважливіша частина з даної групи фондів – це фонди виконавчих комітетів обласної, районних, сільських та селищних Рад депутатів. Серед цих документів є матеріали про розвиток сільського господарства і аграрну політику 40-50 рр. ХХ ст., матеріали про розкуркулення селянства (розсекречені 1990 р.): протоколи засідань виконавчих комітетів, списки куркульських господарств у районах області (1948-1958 рр.); акти опису майна, конфіскованого у громадян, і відомості про оподаткування куркульських господарств. Чисельною є група, в минулому також засекречених документів, про репатріацію польського населення Галичини: списки репатрійованих, листування з облвиконкомом із питань репатріації польських громадян. Серед документів радянського періоду є матеріали примусових переселень галичан у східні області України, утворення спеціальних поселень, ліквідації цілих сіл та переселення українського населення з Польщі (операція "Вісла"). У фондах "Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Станіславській області та в документах виконкомів є матеріали про стан релігійної ситуації та церков 1944-1946 рр., про ліквідацію греко-католицької церкви, закриття монастирів, антирелігійну політику радянської влади.

Зберігаються 17162 книги і брошури, датовані, починаючи з XVI ст. Серед них – стародруки, політична, історична, законодавча, довідкова, краєзнавча, природознавча, філософська, релігійна література, вісники законів Австро-Угорщини, Польщі, енциклопедії, словники та ін. Багато з них є також бібліо-графічною цінністю.

Зберігаються колекції місцевих газет і журналів, особливо цінними з яких є газети періоду ЗУНР ("Республіка", "Республіканець", "Діло") та періоду німецько-фашистської окупації ("Український голос", "Станіславське слово", "Краківські вісті"). Серед рідкісних видань

газети – "Станіславські вісті" 1937 р., "Нова зоря" 1927 р., "Громадські вісті" 1927 р.

Документи, що зберігаються, дозволяють за допомогою науково-довідкового апарату всебічно досліджувати розвиток Галичини впродовж 300-річної історії.

Відповідно до покладених на них завдань, архівні установи Галичини забезпечують видачу архівних довідок, копій документів, а також упровадження інших способів використання архівних документів для захисту законних прав та інтересів громадян; надають в установленому порядку на договірних засадах послуги юридичним особам і громадянам, пов'язані з використанням архівних документів; надають користувачам документи і довідковий апарат до них в установленому порядку, інформують про документи, що можуть бути використані державними органами та іншими користувачами; публікують в установленому порядку документи Національного архівного фонду, видають довідково-інформаційну літературу і посібники з архівної справи та діловодства; здійснюють наукові дослідження з архівно- і документознавства, впроваджують у практику їхні результати, поширюють науково-технічну інформацію з архівної справи та діловодства.

Найцінніша робота архівів – це підготовка та опублікування "Путівника по Державному архіву Станіславської області", в якому було систематизовано весь зміст і склад документів, які перебувають на зберіганні. Збірник документів "Німецько-фашистські окупанти на Станіславщині і боротьба з ними та вигнання з області", а також "Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Станіславської області і звільнення їх Радянською Армією" стали дуже цінними посібниками у вивченні історії Великої Вітчизняної війни, але не були опубліковані.

Належна увага приділяється довідковій роботі. В середньому щороку архіви Галичини видають кілька тисяч довідок соціально-правового характеру, кілька сот тематичних запитів, надають інформацію понад 500 дослідникам. На основі джерел архівної інформації різними дослідниками (істориками, педагогами, філологами, економістами, архітекторами)

були досліджені різні сторони суспільного життя Галичини, документи архівів стали основою для написання багатьох дисертацій, дипломних, курсових робіт, наукових статей, публікацій, книг.

В арсеналі держархівів, у кращому випадку, – комп'ютерна техніка, без спеціального програмного забезпечення, що значно ускладнює та сповільнює процеси інтеграції та кооперації ресурсів між архівними та іншими соціальними інститутами. Але в цілому державні архівні установи Прикарпаття досягли позитивних результатів з основних напрямків своєї діяльності.

Центральне місце в діяльності архівних установ області посідають питання збереженості й організації зберігання документів Національного архівного фонду (НАФ). Вирішення нагальних проблем щодо зміцнення матеріально-технічної бази державних архівних установ сприяло виконання заходів, передбачених розпорядженням Президента України від 13.04.2005 р. № 957/2005 р. "Про невідкладні заходи щодо збереження національних архівних цінностей України", а також державних й регіональних програм.

В умовах існуючої тенденції до зростання ризику виникнення надзвичайних ситуацій різного ступеня, що зумовлено загальним станом матеріально-технічної бази архівних установ, природними та іншими чинниками, особливого значення набуває вирішення питання щодо збільшення обсягів страхового копіювання документів Національного архівного фонду. Створення страхового фонду унікальних і особливо цінних документів неможливо без відновлення діяльності лабораторій з виготовлення мікрофільмів, сучасного обладнання і високоякісних матеріалів, достатньої кількості фахівців. На сьогодні через відсутність коштів для заміни технічно зношеного і морально застарілого обладнання переважна більшість страхових копій виготовляється лише завдяки участі державних архівів у міжнародних проектах.

Загострюється проблема щодо приймання на державне зберігання кіно-, фоно-, фото-, відеодокументів. Обсяги приймання цих документів щорічно зменшуються.

Не вдалося вирішити проблему щодо передавання на державне зберігання документів, що зберігаються в архівних підрозділах

підприємств, установ, організацій понад встановлені роки.

Спостерігається тенденція до зменшення джерел формування Національного архівного фонду. Поза увагою архівістів залишаються історичні, краєзнавчі, меморіальні музеї, бібліотеки (частина фондів, які визнані частиною НАФ, зберігаються саме в бібліотеках), громадські об'єднання, релігійні організації, більшість підприємств, установ, організацій, заснованих на приватній формі власності, а також власники приватних архівних зібрань.

Недостатньо активно здійснюється підготовка та затвердження нових списків юридичних та фізичних осіб – джерел формування Національного архівного фонду, а також списків юридичних осіб, в діяльності яких не створюються документи Національного архівного фонду. Хоча деякою мірою зросла ефективність інформаційної діяльності державних архівних установ, головним завданням якої є забезпечення доступу користувачів до ретроспективної документної інформації.

Із метою удосконалення довідкової роботи, державні архіви області запроваджують комп'ютерну реєстрацію запитів громадян, ведуть картотеку обліку місцезнаходження документів ліквідованих та реорганізованих установ, складають переліки установ, підприємств і організацій, документи з особового складу яких перебувають на зберіганні в архівах, у правонаступників, органах вищого рівня, місцевих радах та інших установах.

Не вирішено питання щодо осучаснення обладнання читальних зал, оснащення їх новою копіювальною технікою, організацією робочих місць із виходом до всесвітньої інформаційної мережі Інтернет.

У рамках програми "Архівна Україніка" працівники архівних установ Галичини займаються створенням анотованого реєстру колекцій мікрофотокопій документів із зарубіжних архівів. Американські дослідники-архівісти створюють мікрокопії архівної документації із фондів архівів Галичини за власні кошти, залишаючи на зберігання галичанам примірники таких мікрокопій.

Певний прорив відбувся в такому важливому напрямку діяльності архівів як видавни-

ча. Підготовка і видання довідкової літератури про склад і зміст НАФ перебувають у центрі уваги більшості державних архівів. Працівники обласного держархіву Івано-Франківської області брали активну участь у підготовці до видання інтегрального довідника "Архівні установи України", який охоплює інформацію про державні архівосховища: галузеві та місцеві архіви.

З огляду на відсутність цільового фінансування, на Прикарпатті продовжується "стихийна інформатизація" архівної справи, результатом якої є ситуативні, а не системні зрушення. За базовими показниками (наявністю спеціальних підрозділів, обладнання і локальних мереж, доступу до електронної пошти та Інтернету, постійних виділених каналів зв'язку, серверів, власних веб-сайтів і сторінок на веб-сайтах, спостерігається пос-тупове нарощування цих показників протягом кількох останніх років. Збільшилася кількість одиниць комп'ютерів в архівах. Слід також наголосити, що знизилися темпи збільшення кількості комп'ютерів за рахунок того, що почався процес виведення з експлуатації морально застарілої і фізично зношеної техніки і заміна її на сучасну, більш потужну.

Якщо 2004 р. на 5,1 працівників припадав один комп'ютер, то сьогодні цей показник доведено до 4, 2 особи. Водночас, такі темпи не можна вважати задовільними з огляду на стрімке зростання обсягів інформації в сучасному суспільстві, і нагальну потреби забезпечення комп'ютерною технікою кожного робочого місця.

Спостерігається також цілком закономірна кореляція між наявністю фахівців відповідної кваліфікації і оптимальним витрачанням коштів у цій сфері: там, де комп'ютери об'єднані у локальні мережі, – купується значно менше периферійного обладнання (принтерів, сканерів тощо), а те, що встановлено, як правило, – значно якісніше, надійніше й продуктивніше, його експлуатація (витратні матеріали, обслуговування) коштує значно менше, порівняно з дешевими в придбанні, але дорогими в експлуатації, наприклад, струменевими принтерами.

У більшості архівних установ Галичини, за наявності сучасних комп'ютерів, відсутня

мережа, – в результаті кількість принтерів дорівнює кількості комп'ютерів, що ніяк не можна назвати оптимальним.

Досі не завершено підключення всіх державних архівів краю до мережі Інтернет, що передбачено Указами Президента України від 21 липня 1997 р. № 663 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 р. "Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин", від 31 липня 2000 р. № 928 "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні", в яких, зокрема, поставлено завдання: завершення підключення до цієї мережі наукових установ та організацій, навчальних закладів, архівів, бібліотек, музеїв та інших закладів культури, включаючи розташовані у сільській місцевості".

Завершується виконання галузевої програми "Архівні фонди України", що передбачає створення електронної версії Центрального фондового каталогу.

За умови збереження таких темпів перший етап галузевої програми – створення локальних сегментів зведеного електронного каталогу – може бути завершено протягом 2008-2009 рр. Водночас необхідно констатувати, що відділом інформаційних технологій Держкомархіву забезпечується лише поточний супровід роботи на місцях, натомість не розпочато інтеграцію локальних сегментів до зведеної інформаційної системи.

Можна констатувати наявність певних позитивних зрушень у діяльності держархівів, що спрямована передусім на забезпечення потреб суспільства та держави в ретроспективній архівній інформації, активне сприяння вирішенню соціальних проблем громадян.

На території Галичини діють 17 державних і 70 громадських музеїв, у фондах яких зберігається майже 190 колекцій експонатів. В управлінні культури облдержад-міністрації створено відділ із питань охорони культурної спадщини, що веде контроль за станом обліку, використання та зберігання пам'яток

культурної спадщини в області. Незважаючи на суттєву підтримку з боку органів місцевої влади, залишає бажати кращого технічне оснащення музеїв, для яких у більшості випадків властива відсутність комп'ютерної техніки.

На фоні інших закладів документально-інформаційної комунікації (порівняно з ЦНТЕІ та архівами, бібліотеками), музеї вирізняються мінімальною забезпеченістю комп'ютерною технікою – всього 3 державні музеї з 17 мають доступ до мережі Інтернет та електронну пошту. Більшість із них комплектуються в основному документами на паперових носіях (з 17 державних музеїв лише 2 мають електронні документні фонди; кількісний склад фоно- та фотодокументів становить менше 5% від загального фонду документованої інформації).

Серед найбільш відомих – пам'ятка архітектури і містобудування, Національний заповідник "Давній Галич" (м. Галич), музей – архітектурний комплекс "Писанка" (м. Ко-ломия), занесений до Книги рекордів Гіннеса за кількістю експонатів писанкарства з усіх куточків світу: України, США, Канади, Ізраїлю, Австралії тощо.

Заповідник "Давній Галич" створено на базі комплексу пам'яток столярного міста галицьких та галицько-волинських князів XI-XIII ст. До його структури входить генеральна дирекція, три музеї: Музей історії давнього Галича, Музей народної архітектури і побуту Прикарпаття, Музей історії і культури караїмів.

Історико-архітектурний музей Скит Манявський – аскетичний чоловічий монастир східного обряду, український Афон – визначний осередок духовності, культури і мистецтва України. Святе місце з цілющою джерельною водою розташоване в мальовничому прикарпатському міжгір'ї з оздоровлюючим мікрокліматом, первісною дикою природою поблизу села Маняви. Засновником монастиря був Йов Княгницький (1550-1621 рр.), – один із плеяди видатних представників церкви, які активно займалися богослужбовою та культурно-просвітницькою діяльністю. Разом з Іваном Вишенським 1606 р. створив черне-

чу общину (громаду). Це й стало початком заснування Скита Манявського. Архітектурний монастирський комплекс будівель становить ансамбль кам'яних і дерев'яних споруд, обгороджених високою кам'яною стіною зі дзвонами і бійницями, – вдалий синтез гірського рельєфу і фортифікаційних споруд.

У Скиті була досить велика бібліотека. Після закриття монастиря книги потрапили до Відня, або опинилися в приватних колекціях. Численні культові раритети і дзвони були продані та пограбовані, а кам'яні – перетворилися на класичні руїни. На сьогодні не вдалося повністю відбудувати жодної церкви і каплиці. Зараз Скит Манявський знову став діючим чоловічим монастирем Українського патріархату католицької церкви і водночас охороняється державою як архітектурна та історична пам'ятка. Жодне з 20-ти пристосованих під експозицію приміщень не опалюється. І такі факти – не поодинокі. Основною проблемою в музейній галузі Галичини залишається фінансування музейних установ. Обсягів видатків з місцевого бюджету на утримання музеїв здебільшого вистачає на оплату праці, енергоносіїв, охорону та комунальні послуги. Не вистачає коштів на поповнення музейних фондів, оновлення музейного обладнання. Відсутність фінансування не дозволяє завершити створення Державного реєстру національного культурного надбання, централізованої бази даних "Музейний фонд України", унеможливує його формування на рівні окремого регіону (Галичини). Важливою проблемою є також кадрове забезпечення музейної галузі, оскільки переважна більшість працюючих не мають вищої фахової освіти.

Краща ситуація склалася у практиці функціонування архівів Галичини. Приміром, протягом 2006 р. кількість комп'ютерів в архівних установах (обчислювальної техніки і локальних мереж) Івано-Франківської області, порівняно з 2004-2005 рр., збільшилася на 57% . Хоча цей показник – далеко не оптимальний, та на тлі забезпеченості аналогічними технологічними засобами інших областей України він є непоганим. Для порівняння:

зростання кількості комп'ютерної техніки за 2004-2005 рр. становить нульовий відсоток у цілій низці областей нашої держави – Держархіві Автономної республіки Крим, Держархівах Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Рівненської, Харківської областей, Держархіві м. Севастополя.

За рівнем збільшення відсотка забезпеченості комп'ютерами архівних установ за 2004-2005 рр. Івано-Франківська область поступається лише Центральному державному архіву – музею літератури і мистецтва (157%), Центральному державному кінофотофоноархіву ім. П.С.Пшеничного (71%), та Держкомархіву України – 63 % .

Таким чином сучасний стан зберігання, використання, створення єдиної регіональ-

ної комунікаційної системи є незадовільним, не відповідає вимогам інформаційного суспільства. Перспективні напрями подальшої розробки передбачають: автоматизацію архівної та музейної галузі регіону, кооперацію та інтеграцію їхніх ресурсів.

Потрібно напрацювати правові та організаційні засади їхнього зберігання, переглянути напрями наукової розробки проблеми – дослідження техніко-технологічних питань трансформації архівних та музейних установ як елементів системи соціальної комунікації.

Використана література

1. Алексеева И.Ю. Проблема суверенитета в информационном обществе / И.Ю.Алексеева // Информационное общество. – 2001. – №2. – С.5-9.
2. Заявление ИФЛА об открытом доступе к научной литературе и исследовательской документации. – <http://www.ifla.org/V/cdoc/open-access 04.html>
3. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми (матеріали круглого столу, червень 1998 р.) [електронний ресурс]. – Спосіб доступу: URL:<http://www.niss.gov.ua/>. – Заголовок з екрану.
4. Курас І. Інформаційні ресурси України: стратегія розвитку / І.Курас // Бібліот. вісник, 2001 – №1. – С. 2-6.
5. Манифест ИФЛА по Интернету. – <http://www.ifla.org/misc/internetmanif.htm>
6. Маяки информационного общества – Александрийское заявление по информационной грамотности и обучению в течении всей жизни, Александрийская библиотека, 6-9 ноября 2005 г. – <http://www.ifla.org/III/wsis/Beacon Inf Soc.Html>
7. Рекомендации Палаты "Культурное наследие (архивы, библиотеки., музеи)" Первого форума творческой и научной интеллигенции государств-участников СНГ // Б-ние. – 2006. – №3. – С.15-17 (www.foruv-sng.com).
8. Управление нашей цифровой памятью: декларация поддержки Всемирного саммита по информационному обществу. Коммюнике Конференции директоров национальных библиотек (CDNL). – Осло. – Август, 2005. – <http://www.ifla.org/III/wsis/delegation-CDNL 2005.html>
9. Штарков С.В. Региональная информатизация: методика и практика / С.В.Штарков // НТИ. – Сер.1. – 1997. – №8. – С.21-25.
10. Швецова-Водка Г.М. Комп'ютерні бібліографічні ресурси: питання класифікації // Бібл. вісник. – 2001. – №5. – С.13-17.

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ

УДК 024:004(477)

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ СКЛАДОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ В ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

О.О. Ісаєнко

Комплексне дослідження розвитку інноваційних складових технологій інформаційного обслуговування (ІО) проводилося 2006-2007 рр. безпосередньо в 14 провідних бібліотечних установах України. Проаналізовано приклади впровадження інновацій у роботу бібліотек, які систематизовано за відповідними технологіями ІО.

Ключові слова: інформаційне обслуговування (ІО), технології ІО, бібліотечні інновації.

Complex research of development of innovative component technologies of informative service (IS) was conducted in 2006-2007 directly in 14 leading establishments of libraries of Ukraine. The examples of introduction of innovations are analysed in work of libraries which are systematized on the proper technologies of IS.

Комплексне дослідження з вивчення інноваційних складових технологій ІО проводилося 2006-2007 рр. безпосередньо в бібліотечних установах [3] і охопило 4 національні бібліотеки України, 4 державні бібліотеки України, 3 бібліотеки іноземних держав, що розташовані на території України, та 3 бібліотеки провідних вищих навчальних закладів (ВНЗ) країни державної та недержавної форми власності¹. У ході дослідження, поміж інших питань, вивчався розвиток інноваційних складових надання інформаційних послуг та створення інформаційних продуктів бібліотеками. Теоретичне обґрунтування бібліотечної інноватики та типо-видову структуру ІО сучасної бібліотеки висвітлено

в окремих статтях [1, 2]. За результатами ж проведеного дослідження в описовій формі було запропоновано технологічну модель ІО читачів сучасної бібліотеки [4].

Діяльність кожної бібліотеки спрямована на якнайповніше, високопрофесійне та оперативне задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів шляхом пропонування та надання останнім у зручній для них формі відповідної сукупності бібліотечно-інформаційних (видача документів у читальний зал, виконання усної фактографічної довідки, адресний пошук у базі даних (БД) тощо) та інформаційно-технічних (сканування, ксерокопіювання, фотографування тощо) послуг. Йтиметься виключно про бібліотеч-

Національні бібліотеки України: Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського (НБУВ), Національна парламентська бібліотека України (НПБУ), Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ), Національна бібліотека України для дітей (НБУД);

державні бібліотеки України: Державна науково-технічна бібліотека України (ДНТБУ), Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О.Сухомлинського (ДНПБУ), Державна історична бібліотека України (ДІБУ), Державна бібліотека України для юнацтва (ДБУЮ);

бібліотеки іноземних держав: Центр знань та інформації Британської Ради (ЦЗІ БР), Інформаційний центр та Бібліотека Гете-Інституту (ІЦБ ГІ), Медіатека-Інформаційний центр Французького Культурного Центру (МІЦ ФКЦ);

бібліотеки ВНЗ: Наукова бібліотека ім. М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (НБ КНУШ), Науково-технічна бібліотека ім. Г.І.Денисенка Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" (НТБ КПІ), Міжнародний бібліотечно-інформаційний центр ім. Ярослава Мудрого Міжрегіональної Академії управління персоналом (МБІЦ МАУП).

но-інформаційні послуги, однак якщо інформаційно-технічна послуга є невід'ємною складовою бібліотечно-інформаційної, то ми будемо це вказувати. В деяких випадках ми розкриватимемо зміст тієї чи іншої послуги або порівнюватимемо аналогічні послуги, які надаються в різних бібліотеках шляхом зазначення технологічних особливостей їхнього виконання. Послуги аналізуватимуться за тим чи іншим видом технології інформаційного обслуговування. Більше уваги приділятиметься унікальним видам послуг, нетиповій формі або нетрадиційному способу їхнього виконання.

Найпоширенішим видом технології ІО є документне обслуговування. Такий вид послуг пропонується і виконується в усіх без виключень бібліотеках. Найбільш складна і багатогранна система документного обслуговування функціонує в НБУВ. Це обумовлено великою кількістю галузевих та спеціалізованих читальних залів (з 1989 р. бібліотека переїхала в новий корпус, на даний момент, з урахуванням тимчасового обслуговування у Філії № 1, загалом їх нараховується двадцять), які мають автономні довідково-пошукові апарати (ДПА), що потребує безпосередньої присутності читача в одному з корпусів бібліотеки для пошуку, замовлення і отримання документів, і фонди яких були укомплектовані за галузевою (гуманітарного профілю і природничого та технічного профілів), змістовою (публікацій ООН, бібліотекознавчої літератури, зарубіжної україніки тощо), типо-видовою (картографічних видань, образотворчих мистецтв, газетний, дисертацій тощо), мовно-територіальною ("Австрійська бібліотека", "Іранська бібліотека", "Юдаїка", періодичних видань іноземною мовою) та ціннісно-хронологічною (стародруків і рідкісних видань, бібліотечних зібрань та історичних колекцій, рукописів тощо) характеристиками. Доступ до фондів деяких спеціалізованих читальних залів передбачає письмове підтвердження від читача в потребі користування ними. Підвищену увагу та особливу ретельність з обліку та видачі документів читачам приділяють співробітники читальних залів, які мають у своєму фонді рідкісні та особливо цінні видання. Також історично склалося так, що для окремих категорій читачів (академіків, членів-ко-

респондентів, докторів та кандидатів наук) у головному корпусі бібліотеки функціонує дві відокремлених наукових читальних зали для роботи в затишній атмосфері, а також дані категорії читачів мають можливість замовляти літературу з-за меж бібліотеки по телефону.

В інших національних та державних бібліотеках України документне обслуговування здійснюється за подібним принципом, щоправда в менших чи значно менших масштабах.

Особливістю документовидачі в НБУД та ДБУЮ є індивідуальна форма її здійснення, в результаті чого відбувається максимальне скорочення часу (від 5 хв. з підсобного та до 15 хв. з основного фондів) від замовлення документів до їхньої видачі читачеві. Це обумовлено психологічно-віковими характеристиками основної категорії користувачів – відсутність терпіння, швидке переключення уваги і зацікавленості тощо.

Видача книжок на абонементнах навчальної літератури в НТБ КПІ та НБ КНУШ відбувається як в індивідуальній, так і в груповій формах. Остання значно спрощує роботу бібліотекарів і економить час співробітникам бібліотеки та студентам.

Окрім того, значною проблемою для переважної більшості бібліотек є розміщення їхніх фондів у різних, територіально розмежованих приміщеннях (філіях, депозитарних сховищах тощо). Типовими ситуаціями в процесі документного обслуговування є, у кращому випадку, прийом замовлення сьогодні, а видача документів завтра, або відсилення користувача у філію чи сховище через неможливість доставити необхідні йому документи. Також доставка документів з інших приміщень у головне здійснюється переважно громадським транспортом.

Найбільш спрощеною та швидкою видача різних видів документів на абонемент та користування останніми у читальному залі є в усіх трьох бібліотеках іноземних держав. Принципових відмінностей у системі та технології документовидачі в ЦЗІ БР (з 1992 р.), МІЦ ФКЦ (з 1994 р.) та ІЦБ ПІ (з 1996 р.) не було виявлено. Попри малий обсяг фондів, у даних бібліотеках пропонуються різні види

документів: газети, журнали, книги, компакт та відео касети, CD, DVD, користування якими можливе як удома, так і безпосередньо у читальних залах, в яких обладнані відповідні місця: для перегляду преси і читання книжок, прослуховування музики, літературних творів та навчальних програм, перегляду документальних і художніх фільмів та навчальних і пізнавальних програм. Також слід відзначити наявність лише ЕК (одне читацьке автоматизоване робоче місце (АРМ)) на весь фонд бібліотеки, вільний доступ користувачів до всього фонду та переважно самообслуговування читачів.

У ДНПБУ з 2003 р. здійснюється комплексне документно-інформаційне забезпечення (монографії, статті з періодичних видань і збірників наукових праць різними мовами, вирізки з газет і журналів, робочі зошити та рукописний аркушевий матеріал знаменитого педагога, його публічні та сімейні фотографії, відеозаписи, вичерпна картотека наукових робіт дослідника і праць про нього) та консультативно-експертна допомога при роботі у читальному залі імені В.О.Сухомлинського – науковій лабораторії з вивчення і дослідження науково-прикладного доробку педагогічної школи Сухомлинського.

Іншим видом технології ІО є довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) та консультування, зокрема – в роботі з електронними ресурсами. Виконання різних видів усних і письмових довідок, в тому числі з використанням власних і зовнішніх БД, складання тематичних списків, укладання рекомендаційних і науково-допоміжних покажчиків, консультування біля каталогів, бібліографічне доопрацювання читацьких вимог, визначення класифікаційних індексів, бібліографічний супровід тем за замовленням користувача, складання бібліографічних описів та оформлення списків літератури до наукових праць, консультування при роботі з електронними ресурсами тощо є традиційними і звичними формами ДБО для більшості досліджуваних нами бібліотек. Особливо потужну та комплексну роботу в цьому напрямку проводять НБУВ, НПБУ, ННМБУ, ДНТБУ, ДІБУ, ДНПБУ та ДБУО.

Особливістю ДБО в НБУД є те, що, з огляду на віковий ценз користувачів (дошкільнята – учні дев'ятих класів) і нездатність останніх самостійно не лише здійснювати інформаційний пошук, а й навіть чітко сформулювати тему свого запиту, воно практично не має консультативної форми, а весь процес визначення, формулювання й уточнення теми запиту, пошук та підбір матеріалів виконується черговими бібліотекарями-бібліографами. Також різноманітні візуальні та друковані інформаційно-довідкові матеріали про послуги, що надає бібліотека, та про заходи, які вона проводить, виконуються в яскравій, оригінальній, заохочувальній формах.

Читачі НБУВ, які займаються науковими дослідженнями, мають можливість отримати інформацію про наявність того чи іншого видання у фондах бібліотеки, навіть якщо вони мають лише неповні або часткові бібліо-графічні відомості про нього. Співробітники сектора консультації з каталогів у такому випадку виконують тотальний пошук за всіма каталогами і картотеками бібліотеки, а також за всіма доступними довідковими та бібліо-графічними джерелами. На такий пошук інколи витрачається до двох тижнів.

У ДНПБУ є універсальний, а в ННМБУ – галузевий фонди патентних документів та науково-технічної документації, користування якими потребує певних знань та навичок роботи з ними читача. Обидві бібліотеки проводять різні види формального патентного пошуку з оформленням довідки про пошук, виконують спеціалізовані довідки за патентними джерелами, нормативно-технічною документацією та нормативно-правовими матеріалами, а також надають консультативну допомогу (або ж здійснюють дану роботу самостійно) з методики пошуку та складання і оформлення матеріалів для отримання охоронних документів на винаходи, промислові зразки та товарні знаки. Особливістю роботи ДНПБУ є те, що черговий бібліотекар проводить виключно консультування, а фактичне виконання таких робіт здійснюється (з 1990 р.) із залученням відділу договірної роботи. Натомість, в ННМБУ співробітники відповідного відділу докладають усіх зусиль для надання користувачам вичерпної консультативної та посильної практичної допомоги.

Специфічну форму довідково-бібліографічної роботи зі своїми читачами проводить ДБУЮ. Бібліотека, у співпраці з іншими інституціями, з 2001 р. готує і видає низку анотованих пізнавально-навчальних довідково-рекомендаційних бібліографічних міні-показників з актуальних тем і питань сьогодення (СНІД, наркоманія, брутальне поводження вдома, проституція, секс, кримінальна відповідальність тощо), які хвилюють і бентежать молодь та їхніх батьків. На сторінках видань у доступній та відвертій формах подається історія розвитку питання, ознайомча, енциклопедична та статистична інформація, роз'яснення фахівців, а також вказуються адреси та телефони медичних установ та соціальних служб, які розміщені в усіх районах міста, де можна отримати вичерпну інформацію, безкоштовну консультацію та фахову допомогу. Фактично, ДБУЮ, співпрацюючи з медично-реабілітаційними установами, соціальними центрами та відділами, службами соціально-психологічної адаптації тощо виконує соціальну функцію із запобігання, стримування та протидії соціально-небезпечним процесам, які захлеснули найбільш незахищені верстви населення – юнацтво та молодь.

Одним із пріоритетних напрямів ДБО НПБУ, в якій 1999 р. був створений Відділ інформаційного забезпечення Верховної Ради України (ВРУ), є підготовка довідково-інформаційних та фактографічних матеріалів на запити народних депутатів, їхніх помічників, парламентських комітетів і фракцій, а також службовців апарату ВРУ, підбір і формування бібліографічно-інформаційних матеріалів, у співпраці з Інформаційним управлінням апарату ВРУ, до законопроектів, що розглядаються на сесіях ВРУ. Як ексклюзив, 2005 р. НПБУ було здійснено підготовку індивідуальних бібліографічних списків (інтерв'ю, виступи, персоналії) всім народним депутатам ВРУ четвертого скликання. Також з 1998 р. для читачів бібліотеки стало можливим виконання довідок із правових питань з використанням БД "Ліга. Закон" та БД ВРУ.

Також слід сказати про нетипові форми бібліографічного та довідкового інформування користувачів бібліотек. У ДБУЮ з 2005 р.

здійснюється інформування користувачів про нові надходження до бібліотеки через електронну пошту (ЕП). А в ЦЗІ БР з 2001 р. кожний користувач бібліотеки може підписатися на таку послугу як щотижневне інформування про заходи і новини з життя бібліотеки через ЕП.

Корисною послугою в усіх бібліотеках іноземних держав з початку свого функціонування є надання повної довідкової інформації про систему освіти і організацію навчання, мову, культуру, діяльність наукових, мистецьких, державних та інших організацій і установ, візовий режим, транспортно-туристичну інфраструктуру, історичні та культурні пам'ятки тощо у Великій Британії, Франції чи Німеччині відповідно.

Наступним видом технології ІО є реферативно-аналітичне та концептографічне (прогностичне) забезпечення. Продукти інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, які стали доступними широкій громадськості, з'явилися порівняно недавно. Загалом до аналітичної інформаційної продукції ми відносимо: реферування літератури, яке відбувається в рамках наповнення ЕК бібліотек; створення аналітичних оглядів та укладання поточних тематичних реферативних збірників; вибіркове розповсюдження інформації, диференційоване забезпечення процесів керівництва, оперативне аналітичне інформування науковців та керівного складу відповідних міністерств, комітетів, відомств, галузевих Академій наук та Національної академії наук України тощо. Усі національні та державні бібліотеки України, а також НБ КНУШ, яка є науково-методичним центром для бібліотек ВНЗ, різною мірою займаються майже всіма формами інформаційно-аналітичного обслуговування. Найактивніша робота в цьому напрямку проводиться в НБУВ, а також в НПБУ, ННМБУ та ДНТБУ.

У НБУВ, яка вже багато років є лідером у цій сфері діяльності, з 1995 р. функціонує Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), що готує матеріали, орієнтовані на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, які цікавляться суспільствознав-

чою тематикою. Також НБУВ здійснює формування національних реферативних ресурсів шляхом підготовки до друку та видання на компакт-дисках галузевих серій Українського реферативного журналу "Джерело", чим забезпечує вільний доступ до інформації про результати наукової діяльності вітчизняних учених і фахівців та активно сприяє входженню України до міжнародної системи наукових електронних комунікацій. В межах даного проекту з 1998 р. також відбувається наповнення загальнодержавної реферативної БД.

У ННМБУ традиційно впродовж кількох десятиріч, проте значно меншими обсягами, здійснюється централізований аналітичний розпис матеріалів конференцій, з'їздів, симпозіумів різного рівня та статей медико-біологічного профілю з іноземних журналів.

Технології виставкової, навчальної, виховної, дозвілевої та культурно-просвітницької роботи, організації наукових, мистецьких та інших заходів, популяризаторської, рекламної і маркетингової діяльності та PR (паблік релейшнз – зв'язки з громадськістю) – технології інформаційно-комунікативної діяльності – є надзвичайно цікавими і різноманітними та широко представлені в усіх без виключень бібліотеках. Серед найуживаніших форм такого обслуговування можемо виділити такі: підготовка інформаційно-книжкових та мистецьких виставок (в т. ч. виїзних, а також які є складовим елементом інших заходів – презентацій, конференцій тощо), проведення ознайомчих та тематичних екскурсій по бібліотеці, презентацій книжок та інших літературно-мистецьких проєктів, літературно-художніх вечорів і зустрічей, і конференцій, Днів спеціаліста, інформації тощо, бібліографічних оглядів та інших навчальних і пізнавальних заходів з підвищення бібліотечно-бібліографічної культури читачів, комплексних науково-інформаційно-культурно-бібліотечних заходів тощо. Зупинимо свою увагу на унікальних формах і видах візуально-масового обслуговування, що пропонують своїм користувачам бібліотеки.

У НТБ КПІ та ДБУЮ, як в бібліотеці, так і поза її межами – в гуртожитках, школах тощо, займаються організацією і проведенням лекцій,

зустрічей з актуальних питань сьогодення, особливо для молоді, на які запрошуються фахівці з Інституту психології, Управління у справах сім'ї та молоді, Інституту судових експертиз, інші фахівці, основними напрямками діяльності яких є протидія розповсюдженню алкоголізму, наркоманії, проституції тощо. Органічним доповненням цих заходів служать підготовлені бібліотечними та фахівцями з інших галузей бібліо-графічно-інформаційні та довідкові, в тому числі візуальні, матеріали, а також запрошення відвідати бібліотеки для детальнішого ознайомлення з даною проблематикою та багатьма іншими питаннями, які хвилюють молодь.

У НТБ КПІ існують так звані "виїзні бібліотеки", основу яких складають малозапитувані видання та художня література. Вони утворюються на літній період, видача книжок здійснюється в двох університетських таборах відпочинку. Також в бібліотеці стало традицією проведення навчальних і пізнавальних лекцій-практикумів для студентів КПІ та Київського обласного училища культури з питань бібліотечно-бібліографічної роботи, а також з інформаційної культури та роботи в Інтернеті і з базами даних.

У ДБУЮ у відділі мистецтв з 1986 р. для зацікавленої молоді проводяться цикли мистецьких зустрічей із фахівцями музеїв, ВНЗ, музичних та художніх шкіл, спілки поетів і письменників. Також з 2001 р. відбуваються коментовані групові відеоперегляди програм та фільмів з мистецтва. Поміж тим, бібліотека проводить різноманітні камерні та масові заходи, в тому числі виїзні, з популяризації знань та роз'яснювальної роботи із залученням фахівців різних напрямів.

НБУД є безумовним лідером за кількістю та різноманітністю видів і форм візуально-масового обслуговування. Серед найцікавіших можемо виділити наступні. У читальному залі відділу мистецтв з 1994 р. можливе індивідуальне прослуховування класичної, народної та сучасної музики, записаної на аудіокасеттах і CD, у навушниках. Також з 1997 р. існує окрема кімната з теле-відео технікою для групового перегляду мультфільмів, кінофільмів та казок з пізнавальними розповідями і подальшим обговоренням. У бібліотеці функціонує

кілька десятків гуртків, клубів, студій, читацьких об'єднань та майстерень, у межах яких доступні такі сервіси: проведення караоке-конкурсів (з 2001 р.); виготовлення ляльок та пошиття для них одягу; надання уроків акторської, у тому числі акторської дикції (з 2004 р.) та вокальної майстерності (з 1998 р.); навчання технікам плетіння, аплікації, вишивання тощо. Окреме місце займає організація і проведення всеукраїнських дитячих конкурсів "Книжка-саморобка", "Дитячий вірш" тощо.

У НБУВ для аспірантів, пошукувачів і молодих науковців систематично проводяться заняття-практикуми з підготовки та оформлення дисертаційних робіт. Також у Бібліотеці проводяться найпотужніші комплексні науково-книжково-літературно-мистецькі заходи, в межах яких відбуваються експонування книжкової виставки, наукові конференції, на відкритті виставки відбуваються презентації книжкової чи мультимедійної продукції або бібліотечного, книжкового, культурного, літературного чи інформаційного проекту, яку супроводжує виступ гурту народної самодіяльності в музичному супроводі чи естрадного виконавця тощо. Поміж тим, досить часто в НБУВ організують виставки живопису та інших напрямів і видів сучасного і народного мистецтва.

У ДНТБУ з 1990 р. поширеним явищем є організація і проведення книжково-інформаційних виставок на замовлення установ і організацій, у тому числі виїзних.

У ДІБУ з 1991 р. в рамках діяльності "Клубу історичної книги" проводяться комплексні інформаційно-бібліографічні художньо-мистецькі заходи, до яких входять: підготовка й експонування книжкової виставки (з обов'язковим візуальним оформленням – відео- чи фоторяд, полотна художників), презентація із застосуванням слайд-шоу чи кінопоказу, літературний чи мистецький вечір, оглядова екскурсія по Бібліотеці, демонстрація по телевізору впродовж місяця тематичних художніх та документальних стрічок.

В усіх бібліотеках іноземних держав постійно у прямій трансляції можна подивитися від одного до п'яти каналів англійського,

французького чи німецького телебачення відповідно. Також, як зазначалося вище, в читачів є вільний доступ до індивідуального користування аудіо-відео технікою. Загалом дані установи можна сміливо класифікувати як навчально-довідково-інформаційні медіа-центри.

Родзинкою діяльності ЦЗІ БР з 1998 р. є функціонування "дитячого куточка", який пропонує своїм маленьким користувачам такі послуги: читання дитячих книжок англійською мовою, груповий перегляд мультфільмів, фільмів, навчально-виховних та розважальних англійських програм під наглядом учителя-вихователя, заняття з вивчення англійської мови в ігровій формі. Також у бібліотеці з 1994 р. функціонує клуб "Book club", на щотижневих зібраннях якого обговорюють англійськомовну книжку або книжки певної тематики.

Окремим напрямом інформаційно-комунікативної діяльності бібліотек є видавнича діяльність. Окрім підготовки і випуску різноманітних рекомендаційних, науково-допоміжних та реєстраційних бібліографічних покажчиків та іншої довідково-бібліографічної продукції, важливе місце в роботі бібліотек посідає самостійна (чи у співпраці з іншою інституцією) підготовка і випуск фахової періодики, на сторінках якої розміщуються та аналізуються нормативні документи з бібліотечної справи, подаються методичні поради і рекомендації щодо функціонування бібліотек, розкривається історія бібліотечної та книжкової справи, оприлюднюються матеріали різноманітних досліджень тощо.

Зокрема, такими виданнями є: "Бібліотечний вісник" (НБУВ, з 1993 р.), "Бібліотечна планета" (НПБУ, з 1998 р.), "Світ дитячих бібліотек" (НБУД, з 2001 р.), "Бібліосвіт" (ДБУЮ, з 2001 р.), "Шкільна бібліотека" (ДНПБУ, з 2003 р.).

Технології "експертний висновок" у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства та суміжних дисциплін є наступним видом технології ІО у бібліотеках. Потрібно зазначити, що даний вид технологій можуть виконувати лише потужні наукові бібліотечно-інформаційні центри країни, які мають висококваліфікований персонал, здатний вирішувати надзвичайно складні й унікальні

науково-інформаційні завдання. Технології "експертний висновок" не є новим видом бібліотечного Ю, проте раніше фахівці, науковці і дослідники бібліотечної справи не виокремлювали цей напрям у роботі бібліотечних установ. На нашу думку, виокремлення технологій "експертний висновок" є логічним і виправданим кроком, оскільки їхнє виконання потребує залучення фахівців екстракласу. Такі види послуг пропонують НБУВ та НПБУ.

НБУВ пропонує наступні послуги: атрибуція (з видачею письмової довідки) рідкісних (рукописних і стародрукованих) видань, творів образотворчого мистецтва, архівних документів; проведення наукової та мистецтвознавчої експертизи культурних цінностей та документів. Також НБУВ, за наявності надзвичайно цінного фонду стародрукованих та рукописних документів, виконує запити генеалогічного характеру з видачею листівки-довідки. Окрім цього, СІАЗ, на основі аналізу публікацій і виявленої інформації готує матеріали прогностичного характеру, в яких описуються події і процеси, які відбувались у минулому, вміщується оцінка діючого стану справ, а також аргументовано наводяться сценарії імовірного розвитку ситуації в тій чи іншій галузі чи секторі економіки.

НПБУ здійснює та документально оформлює експертну оцінку документів, представлених громадянами України з метою одержання дозволу на їхнє вивезення (переміщення, пересилання) через державний кордон України.

Також деякі бібліотеки, пропонуючи своїм користувачам унікальні послуги, використовують для їхнього виконання технології невластивих для бібліотеки видів діяльності.

НБУВ проводить консультаційно-вибіркову розшифровку рукописних текстів; здійснює фрагментарний переклад зі старо-слов'янської, латинської та польської мов зі стародруків та книгознавчих видань.

ННМБУ пропонує усні та письмові переклади з (на) іноземних мов статей, доповідей на конференціях, інструкцій з використання медичних препаратів і устаткування, витягів з історій хвороб, довідок про вакцинації, документів з питань організації охорони здоров'я тощо.

У ДБУЮ з 1993 р. функціонує Відділ літератури іноземними мовами, який пропонує своїм користувачам послуги лінгафонного кабінету, де читачі мають можливість працювати з аудіо та відео записами на касетах і дисках, проводить розвиваючі відеоуроки "Країнами і континентами", а також здійснює безплатне групове навчання іноземним мовам. Також у бібліотеці з 1998 р. працює штатний психолог, який надає анонімну індивідуальну консультативну допомогу та проводить групові проблемно-орієнтовані заняття і тематичні бесіди.

У МБІЦ МАУП в одному з двох читальних залів нового приміщення (з 2004 р.) є відокремлені кімнати для індивідуальних чи групових занять студентів або студентів з викладачами. Недоліком є те, що вони неізольовані від читального залу, проте це можна легко виправити, встановивши склопакети. Таким чином у даних кімнатах було б дуже зручно проводити різноманітні навчально-консультаційні, пізнавально-інформаційні та інші заходи, не перешкоджаючи відвідувачам читального залу.

Використана література

1. Ісаєнко О.О. Категоріальний апарат інноватики як основа для розуміння інноваційної бібліотечної технології / О.О.Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І.Вернадського. – 2006. – Вип. 16. – С. 7-16.
2. Ісаєнко О.О. Типо-видова структура інформаційного обслуговування сучасної бібліотеки / О.О.Ісаєнко // Вісн. книжк. палати. – 2008. – № 12. – С. 17-19.
3. Ісаєнко О.О. Дослідження технологічних інновацій інформаційного обслуговування в провідних бібліотеках України / О.О.Ісаєнко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти та практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2008. – С. 44-45.
4. Ісаєнко О.О. Технологічна модель інформаційного обслуговування читачів сучасної бібліотеки / О.О.Ісаєнко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. – К., 2008. – № 2. – С. 38-44.

УДК 025.22(73)+001.4:02

КООРДИНАЦІЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ У АМЕРИКАНСЬКОМУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВІ

Н.В.Стрішенець

Автор зосереджує увагу на визначенні поняття "координоване (коопероване) формування фондів" американськими бібліотекознавчими джерелами. Наводяться приклади сучасної взаємодії бібліотек у процесі комплектування та спільних програм, котрі вже стали надбанням історії.

Ключові слова: координація комплектування, комплектування бібліотек у США.

Annotation. The author focuses on the definition of "coordinated (cooperative) collection development" in the American LIS' sources. Some examples of modern and historical programs in cooperative collection development are presented.

Координація комплектування бібліотек, тобто узгодження дій при придбанні видань за тематикою, видами, географічною ознакою з метою ефективного використання коштів, уникнення дублювання і одержання максимальної кількості ресурсів, стала відповіддю на швидке зростання видавничої продукції, яке почалося з другої половини минулого століття. Стало очевидним, що жодна бібліотека не в змозі забезпечити вичерпного комплектування. Навіть найпотужніші бібліотеки почали розмежовувати сфери відповідальності. Приміром, Бібліотека Конгресу США збирає лише загальні роботи з медицини та сільського господарства. Клінічна медицина, технічні питання сільського господарства – у межах відповідальності Національних галузевих бібліотек – медичної та сільськогосподарської.

Питання координації на часі і для українських бібліотек. Зараз, коли залишився у минулому складний перехідний період 1990-х рр. з його безгрошів'ям і необхідністю адаптації до відсутності обов'язкового примірника творів друку СРСР та всесоюзного об'єднання "Международная книга", яке відповідало за одержання іноземних видань, у минулому також тендерні закупівлі, котрі ще донедавна майже паралізували процес придбання літератури, потрібно на новому рівні повернутися до цієї проблеми. Особливо актуальною є координація комплектування електронних ресурсів, вартість яких невпинно і неконтроль-

овано зростає, а дія ліцензії чинна лише обмежений період часу, як правило, один рік, після закінчення якого ресурси зникають, незважаючи на те, що за них були сплачені чималі кошти. І хоча частина видавців надає архівні копії у вигляді компакт-дисків чи доступу до певного архіву публікацій, це мало міняє ситуацію. Тим паче, що сайтів українських бібліотек з інформацією для читачів про надання доступу до архіву тих чи інших баз даних чи видавців після закінчення строку ліцензії, зустрічати якось не доводилося.

Тому звернення до теорії та практики координації комплектування інших країн вважаємо не зайвим. Країною, де неважко знайти показові історичні приклади й різні сучасні форми співпраці, є Сполучені Штати Америки. У американському бібліотекознавстві координацію комплектування розглядають як частину поняття "управління фондом". Ще донедавна основним терміном на позначення взаємодії у процесі комплектування був термін cooperative acquisition – спільне, коопероване комплектування/придбання [1, 59]. Нині, коли центральним поняттям процесу формування фондів в американському бібліотекознавстві є collection development – розвиток/формування фонду [2, 81], яке охоплює підпорядковані йому поняття і відповідно відбір (selection) і комплектування, придбання (acquisitions), то сформувався відповідно і новий термін: cooperative collection development, а також coordinated

collection development*. Якщо перекладати буквально: спільний, кооперований розвиток фонду і координований, узгоджений розвиток фонду.

Обидва терміни (cooperative collection development та coordinated collection development) в англomовних публікаціях нерідко вживаються як синоніми. Достатньо зауважити, що в таких авторитетних джерелах, виданих Американською бібліотечною асоціацією (АБА), як "Керівництво з кооперованого розвитку фондів" [5] та монографія відомого фондознавця Пеггі Джонсон (P. Johnson) "Основи розвитку фондів та управління ними" (Чикаго, 2004) [6] ці терміни вживаються як рівнозначні.

Втім, деякі автори намагаються їх розрізнити. Приміром, Е. Еванс (E. Evans) під координованим розвитком фондів (coordinated collection development) розуміє програму національного рівня, яка б забезпечувала один примірник майже кожного наукового видання у бібліотеках країни з найменшим чи взагалі відсутнім дублюванням [7, 331]. Відповідно під кооперованим розвитком фондів (cooperative collection development) – спільні програми комплектування видань певної галузі, регіону та інші подібні форми співпраці.

Заради справедливості треба відзначити, що П. Джонсон, спеціально обумовивши, що в її книзі ці терміни вживаються як взаємозамінні [6, 237], насправді переважно використовує варіант – cooperative collection development. Тому далі у викладі ми будемо дотримуватися англomовного оригіналу і для словосполучення coordinated collection development використовуватимемо український відповідник координоване комплектування/формування фондів, а для терміна cooperative collection development – коопероване комплектуван-

ня/формування фондів. Водночас у випадках, коли це не впливає на правильне тлумачення зарубіжних джерел, вважаємо за можливе вживати у тексті координація, координоване комплектування чи формування фондів безвідносно до попередніх зауваг, оскільки, як фахові, терміни коопероване, спільне комплектування на практиці використовуються рідко, як, до речі, й узгоджене (рос. согласованное [8, 73-74], як синонім до координованого комплектування.

Перевидана 2003 р. у відомому Нью-Йоркському видавництві Marcel Dekker "Енциклопедія з бібліотекознавства та інформацієзнавства" пропонує не власне визначення кооперованого розвитку фонду, а запозичене зі згаданого вище Керівництва АБА з розвитку фондів [5], де воно трактується як "співпраця, координація чи взаємна участь у розвитку фондів та управлінні ними двох або більше бібліотек на основі укладеної з цією метою угоди [4, 698]". Як історичні синоніми в енциклопедії наведено терміни: co-operative book selection – кооперований відбір книг [3, 38] та cooperative acquisition – коопероване комплектування/придбання [1, 59]. Зауважимо, що загалом у тексті статті в енциклопедії використовується термін cooperative (не coordinated) collection development.

Звісно, сучасне поняття координоване чи коопероване формування фондів включає не лише комплектування**, а й спільне використання книгосховищ, функціонування системи депозитаріїв мало використовуваної літератури, доступ до каталогів для читачів кожної з бібліотек, що беруть участь у співпраці, обмін через МБА тощо. Але їх ми торкнемося лише побіжно, зосередившись переважно на комплектуванні.

* Довідкові джерела допомагають простежити його еволюцію. Якщо у словнику бібліотечних термінів Американської бібліотечної асоціації 1943 р. розміщена стаття "co-operative book selection" – спільний, погоджений відбір книг [3, 38], у його виданні 1983 р. "cooperative acquisition" – спільне, погоджене комплектування/придбання [1, 59], то в "Енциклопедії з бібліотекознавства та інформацієзнавства" 2003 р. – "cooperative collection development" – спільний, погоджений розвиток фонду [4, 698].

**Приміром, П. Джонсон пропонує трикомпонентну модель кооперативного розвитку фондів. А саме: обмін через МБА; бібліографічний доступ до каталогів та інших бібліографічних джерел; координований розвиток фондів та управління ним (coordinated collection development and management) [6, 237-238].

Метою узгоджених дій при комплектуванні американських бібліотек, як і будь-яких інших, є уникнення дублетності і одержання максимальної кількості ресурсів за існуючого рівня фінансування. Укладаючи угоду, бібліотеки мають чітко обумовити сфери своєї відповідальності. Бажано спиратися при цьому на потреби читачів кожної бібліотеки та вже наявні фонди, їхнє спрямування чи спеціалізацію. Обов'язково обумовлюється ціна за купованих видань, особливо максимальна; тематика, визначена у т. ч. й за допомогою Класифікації Бібліотеки Конгресу чи Десятькової Дьюї; географічний регіон (континент, наприклад, Азія чи Африка, окрема країна чи група країн, наприклад, країни колишньої Югославії чи Латинська Америка); мови; формат тощо [4, 699].

В американських фахових виданнях питання координації комплектування почали порушуватися ще у II полов. XIX ст. Перший номер бібліотечного журналу "Library Journal" за 1877 р. надрукував статтю Б. Кедволедера (B. Cadwallader), де йшлося про те, що узгоджене придбання книг допоможе невеликим бібліотекам зберегти кошти [9, 79]. Ще на початку XX ст. Гарвардський університет, Бостонська публічна бібліотека та Бостонська літературна читальня також вже координували надходження літератури [10, 840].

Протягом багатьох років сенс об'єднаних зусиль у комплектуванні американських бібліотек полягав у тому, що загальна діяльність із формування фонду будувалася на національному рівні: кожна назва, яка могла знадобитися нині чи в майбутньому, мала перебувати у фондах якоїсь із бібліотек США як результат спільних дій [11, 425]. Подібний підхід, коли різні бібліотеки відповідають за комплектування різних видань відповідно до узгодженого плану, відомий фахівець у галузі розвитку та управління фондів з Корнельського університету Росс Аtkінсон назвав синергетичним [12, 38]. Його називають також розподіленою відповідальністю за розвиток фондів [6, 240]. Синергетичний підхід передбачає розподіл інформаційного універсу на матеріали, що складають ядро фонду та його периферію. Останні саме складають предмет координації.

Уже згадувана нами бібліотекар Міннесотського університету П. Джонсон наводить приклад синергетичної, спільної діяльності трьох університетів США, котрі ще за часів великої депресії, 1933 р. сформували об'єднаний комітет з інтелектуальної співпраці, щоб згуртувати обмежені фінансові ресурси. Розподіл комплектування відбувся, зокрема, й за географічною та мовною ознаками. Аналіз їхніх фондів через 60 років 1993 р. показав, що 76% видань, відображених у зведеному каталозі, перебували у фондах однієї з університетських бібліотек, і лише 7% видань налічувалося у фондах відразу всіх трьох університетів [6, 241]. Тобто доступ до бібліографічної інформації про наявність видань у фондах була дуже високою у кожному окремому університеті і відповідно можливість одержати будь-яке з видань по МБА, а дублетність – мінімальною і, очевидно, виправданою, адже, приміром, довідкові, урядові тощо видання мусять бути в кожній бібліотеці. Багато бібліотек США одержують обов'язковий примірник урядових документів (приблизно 1400 публічних та вишівських бібліотек є такими депозитаріями).

Іншим історичним зразком синергетичного підходу є приклад глобальної координації комплектування, відомий як Фармінгтонський план (за містом Фармінгтон, штат Коннектикут). Він встановлював механізм співпраці, за яким бібліотеки США збирали матеріали з країн, вражених війною, та решти регіонів світу. План почав діяти 1948 р. і охоплював 54 університетські, спеціальні та наукові бібліотеки. Його завданням було збільшити загальні ресурси країни для проведення досліджень. Планувалося за допомогою координації збирати всі наукові видання, щоб створити національний науковий фонд. Фармінгтонський план передбачав, що "...принаймні один примірник кожної нового іноземного видання, що може викликати інтерес науковця у Сполучених Штатах, буде придбаний американською бібліотекою, відразу відображений у Національному зведеному каталозі, і доступний через міжбібліотечний абонемент чи фоторепродукування [4, 702]". У спеціально виданому довіднику "Farmington Plan Handbook" весь план був докладно розписаний за бібліотеками та темами [13].

Бібліотеки мали комплектувати по одному примірнику кожної нової іноземної публікації за визначеними країнами та темами, розділеними на 750 підрозділів, які були сформульовані за Класифікацією Бібліотеки Конгресу і охоплювали весь комплекс людських знань [4, 702]. У сфері своєї відповідальності бібліотеки мали одержувати всі матеріали. Холодна війна спричиняла поглиблення регіональних досліджень й стратегічних наукових програм. План припинив своє існування 1972 р. Він був не зовсім успішним, вважає Д. Хезн (D. Hazen), і серед причин називає й те, що комплектування автономних фондів залишалося тоді ідеалом [14, 830]. Втім, цей план та інші менш відомі програми принесли безпрецедентну кількість книг з усього світу й заклали основу сильних регіональних колекцій, що, безперечно, вплинуло на якість досліджень і сприяло зростанню потужності країни.

Масштаби й наслідки подібної спільної роботи з комплектування повинні слугувати позитивним орієнтиром для українських бібліотекарів. Наукові бібліотеки зуміли працювати разом, поставивши інтереси держави вище власних амбіцій й усвідомлюючи, що розподілений розвиток фондів розширює можливості, а сукупний зібраний фонд за обсягом є таким, який не в змозі зібрати самотужки жодна бібліотека. Ця робота, як ніяке пропаговане нині лобювання, стверджувала важливість наукових бібліотек у політичному, економічному та військовому розвитку країни. Фармінгтонський план нині ретельно вивчається та аналізується, зокрема, і у докторській дисертації Ральфа Вагнера [15].

Свою роль відіграли пізніші програми: NPAC – "Національна програма комплектування та каталогізації" (National Program for Acquisition and Cataloging), керована Бібліотекою Конгресу; LACAP (Латиноамериканська програма кооперованого комплектування), яка почала діяти 1960 р. і з'явилася у відповідь на недорозвинену книжкову торгівлю у Латинській Америці. Вона припинила своє існування через фінансові причини, певне зниження інтересу до регіональних досліджень (area study) та розвиток книжкової торгівлі в Латинській Америці, коли пряме придбання видань стало доступним. Поміж

тим, одним із напрямів сучасного спільного проекту Асоціації американських університетів та Асоціації наукових бібліотек під назвою "Мережа глобальних ресурсів", про який йтиметься нижче, є саме доступ до латиноамериканських досліджень. Бібліотеки-учасниці за згодою мають виділяти 7% від бюджету, призначеного на монографії, для комплектування латиноамериканськими матеріалами. На квітень 2001 р. свої зусилля у цьому напрямі координували 43 бібліотеки [4, 704].

Нові технології дозволили новий вид співпраці між бібліотеками у процесі комплектування, а саме – швидке погодження надісланих видавцями книг чи їхніх списків відповідно до угоди про порядок розгляду видань (approval plans) [2, 29]. Обмін електронними списками й можливість невідкладного зв'язку та погодження між комплекторами різних бібліотек та постачальниками замовлених видань, зводять до мінімуму дублетність між бібліотеками, що беруть участь у співпраці. Одна зі статей колективу авторів так і називається "Віртуальна полиця схвалення: Погляд у майбутнє?" [16]. Раніше видавець чи постачальник надсилав до бібліотеки книги на схвалення чи відхилення. Нині їхнє зображення, анотації, повний опис можна одержати віртуально, електронним шляхом.

Ознакою координації, у т. ч. й комплектування, стало зростання наприкінці 1990-х рр. кількості бібліотечних консорціумів і тенденція в їхньому розвитку не до обміну друкованими та іншими фізичними ресурсами, а до спільного використання комерційних баз даних [17]. Нині координація передплати та придбання е-ресурсів набула поширення. Зростає роль консорціумів у цьому процесі. Функціонує утворена 1997 р., Міжнародна коаліція бібліотечних консорціумів (ICOLC) [18].

Продовженням місії Фармінгтонського плану деякі дослідники [19] називають "Програму глобальних ресурсів" Асоціації американських університетів та Асоціації наукових бібліотек, яку 2003 р. було перейменовано у "Мережу глобальних ресурсів" [20]. Її мета – розширення доступу до міжнародних наукових ресурсів на основі нових технологій. Її було

започатковано у відповідь на поширену думку, що американські бібліотеки комплектують все менше наукових ресурсів, які продукуються в інших частинах світу [20]. Особлива увага приділяється Латинській Америці, Японії, Німеччині, Південній і Південно-східній Азії та Африці. 2004 р. 76 членів лише Асоціації наукових бібліотек добровільно вклали кошти у підтримання цієї мережі [20].

Створення OCLC – спільної системи каталогізації Фредом Кілгором (Fred Kilgour) – змінило не лише каталогізацію, але й розвиток фондів. Здатність знати у реальному часі, що бібліотеки мають у своїх фондах, не чекаючи Національного зведеного каталогу та друкованих каталогів інших бібліотек, дало значну перевагу думати спільно над тим, що придбати, що взяти по МБА, що зберігати [21].

Втім, нині в умовах електронного доступу та браку місця, як і раніше, актуальною залишається співпраця та координація у збереженні друкованих видань, створення та розвитку, так званих, архівів друкованих видань. Депозитарні бібліотеки маловикористовуваних видань створюються, наприклад, бібліотеками коледжів та університетів [22]. Відбір матеріалів на депозитарне зберігання також потребує співпраці у вирішенні проблеми: що підлягає тривалому зберігання у кількох примірниках, що залишати у одному примірнику і відбирати для депозитарного зберігання, від чого можна відмовитися взагалі. Обстоюється необхідність функціонування регіональної системи депозитаріїв останнього примірника англomовних друкованих видань, яка можлива лише на основі співпраці бібліотек [23].

На конференції "Фонди наукових бібліотек: управління зміною взаємодії між авторами та читачами", що відбулася у Корнельському університеті у жовтні 2005 р., було відзначено, що бібліотеки мають більше інвестувати зі свого бюджету в спільні проекти й дії. Називалися об'єднані сховища для друкованих

матеріалів, архівування е-ресурсів, створення спільних серверних потужностей для підтримання великих за обсягом баз даних тощо. Відзначалося, що бібліотеки можуть співпрацювати й підтримувати одна одну у способи, недоступні комерційним фірмам [24, 242].

Відомий фондознавець Росс Аткинсон, доповідь якого на цій конференції називалася "Шість ключових викликів для майбутнього розвитку фондів", наголосив, що у нових умовах дуже актуальними є спільні скоординовані зусилля зі збереження бібліотечних ресурсів. Окрім узгодженого відбору для архівування та збереження існуючих електронних матеріалів, найповажніші університети, на його думку, нині стоять перед завданням повернути відповідальність за збереження ключової наукової інформації, що перебуває нині переважно чи винятково на серверах видавців та інших постачальників по всьому світу. Адаже доступ до них може опинитися під загрозою через технічні, економічні і навіть політичні перешкоди. Важливо, щоб наукові бібліотеки перебрали повну відповідальність за архівування наукових матеріалів на тривалий період [25, 250].

Отже, у нових умовах скоординований підхід до формування фондів стає ще важливішим, адже ускладнюється середовище, у якому діють бібліотеки. Недаремно провідні фондознавці вказують на необхідність створення культури колективного лідерства у розвитку фондів замість індивідуального та інституційного лідерства, що характеризує нинішню культуру наукових бібліотек [25, 251]. Лише в цьому випадку бібліотеки стануть дійсно наріжним каменем науки та освіти, більшою мірою, ніж була традиційна бібліотека.

Використана література

1. The ALA Glossary of Library and Information Science. – Chicago, 1983. – XVI, 245 p.
2. Стрішенець Н.В. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / Н.В.Стрішенець; НАН України; Нац. б-ка України ім. В. Вернадського. – К., 2004. – 329 с.
3. A.L.A. Glossary of Library Terms, with a Selection of Terms in Related Fields. – Chicago, 1943.
4. Holley R. Cooperative Collection Development / Robert P. Holley // Encyclopedia of Library and Information Science. – New York; Basel: Marcel Dekker, Inc., 2003. – Vol. 1. – P. 698-708.
5. The Guide to cooperative collection development / Harloe B., ed. – Chicago: ALA, 1994.
6. Johnson P. Fundamentals of collection development and management. – Chicago: ALA, 2004. – 342 p.; Див. рец. на цю кн.: Holley R. P. [Review on: Johnson P. Fundamentals of collection development and management] // Library Resources and Technical Services. – 2005. – Vol. 49. – N. 1. – P. 57-58.
7. Evans G.E. Developing library and information center collections / G.E. Evans. – Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1987. – 443 p.
8. Библиотечное дело: Терминологический словарь / Сост. И. Сулова, Л. Уланова; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – 2-е изд. – М.: Книга, 1986. – 224 с.
9. Welch H.M. Acquisitions / Helen M. Welch // Encyclopedia of Library and Information Science. – New York; Basel: Marcel Dekker, Inc., 2003. – Vol. 1. – P. 76- 81.
10. Hazen D. Twilight of the Gods? Bibliographers in the Electronic Age /D. Hazen // Library Trends. – 2000. – Vol. 48. – N 4. – P. 821-841.
11. Mosher P.H., Pankake M. A guide to coordinated and cooperative collection development / P.H.Mosher, M.Pankake // Library Resources & Technical Services. – 1983. – Vol. 27. – N. 4. – P. 425.
12. Atkinson R. Crisis and opportunity: Reevaluating acquisitions budgeting in an age of transition / R.Atkinson // Journal of Library Administration. – 1993. – Vol. 19. – N. 2. – P. 38.
13. Williams E.E. Farmington Plan Handbook / E.E.Williams. – Bloomington, Indiana, Association of Research Libraries, 1953; Williams E.E. Farmington Plan Handbook. – Ithaca, NY: Association of Research Libraries, 1961.
14. Hazen D. Twilight of the Gods? Bibliographers in the Electronic Age / D. Hazen // Library Trends. – 2000. – Vol. 48. – N 4. – P. 821-841.
15. Wagner R.D. A History of the Farmington Plan / R.D.Wagner. – Lanham, Md.: Scarecrow, 2002.
16. McColl A. The virtual approval shelf: A look towards the future? / A.McColl, A.Morrison, E.Pumroy // Against the Grain. – 2002. – Vol. 14. – N. 3. – P. 28-32.
17. Potter W.G. Recent Trends in Statewide academic library consortia / W.G. Potter // Library Trends. – 1997. – Vol. 45. – N. 3. – P. 416-434.
18. Див. www.library.yale.edu/consortia
19. Case M.M. Building the global collection – World class collection development: A Chronicle of the AAU/ARL Global Resources Program / M.M. Case, D Jakubs. – Journal of Library Administration. – 2000. – Vol. 29. – N. 3/4. – P. 237-254.
20. Global Resources: A newsletter of the Global Resources Network. – 2004. – Fall. – www.
21. Schmidt K. Past perfect, future tense: A survey of issues in collection development / K.Schmidt // Library Collections, Acquisitions and Technical Services. – 2004. – Vol. 28. – N. 4. – P. 360-372.
22. Bridegam W.E. A collaborative approach to collection storage: The five-college library depository / W.E. Bridegam. – Washington, DC: Council on Library and Information Resources, 2001.
23. Kisling V.N. Last Copy Depository: Cooperative Collection Management Centers in the Electronic age / V.N.Kisling, S.C. Haas, P.S. Censer // Collection Management. – 2000. – Vol. 24. – N. 1/2. – P. 87-92.
24. Sandler M. Collection Development in the Age Day of Google / M. Sandler // Library Resources and Technical Services. – 200?. – Vol. 50. – N. 4. – P. 239-243.
25. Atkinson R. Six Key Challenges for the Future of Collection Development / R.Atkinson // Library Resources and Technical Services. – 2006. – Vol. 50. – N. 4. – P. 244-251.

УДК 023:027.5

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО БІБЛІОТЕКАРЯ

В.П. Ярошук

Розглядаються проблеми управління персоналом сільської бібліотеки. Введено до наукового обігу бібліотекознавства "теорія самоменеджменту". Поставлено завдання застосування теорії самоменеджменту для формування фахівця сільської бібліотеки.

Ключові слова: бібліотечна справа – теорія; бібліотечна справа – менеджмент – сільська бібліотека; менеджмент – самоменеджмент.

Issues of personnel management in a rural library are currently under consideration. Term "theory of self-management" has been introduced in the scientific library terminology. The task is to apply the theory of self-management to formation of an expert of rural library.

В Україні, як і в усьому світі, простежуються тенденції перетворення управління бібліотеками. Сучасний стан розвитку бібліотечного менеджменту формувався на тлі суспільно-політичних змін. Бібліотечний менеджмент як теоретична дисципліна орієнтований на вирішення нагальних завдань практиків.

Трансформується природа управління діяльністю підпорядкованих працівників бібліотечних закладів. Ці процеси торкнулись організації діяльності сільських бібліотечних закладів. Актуальність даної проблеми підсилюється відсутністю теоретичних напрацювань.

Динамізм перетворень, необхідність узгодженості зі швидкозмінним зовнішнім середовищем формують нову політику діяльності таких соціальних інститутів як сільські бібліотеки. Змінюється їхня роль у суспільстві, що, в свою чергу, впливає на професійну свідомість і зміни у внутрішньому середовищі.

В умовах удосконалення управління всіх сфер соціуму необхідно переосмислити організацію діяльності бібліотечної сфери в цілому і сільського бібліотекаря зокрема.

Працівник сільської бібліотеки територіально віддалений від керівника ЦБС, озброєний посадовою інструкцією, йому надано для використання матеріальні й інформаційні ресурси і поставлено завдання, які викладені у плані роботи на поточний рік.

Якщо ж сільська бібліотека не входить до складу ЦБС, а є самостійною, то до перелічених функцій додаються ще управлінські. Фактично працівник сільської бібліотеки знаходиться у стані самоуправління.

Вважається, що самоуправління, його ефективність в організації діяльності визначається ступенем використання лідерського потенціалу працівників. Практика свідчить, що реалізація потенціалу працівників в умовах сільської бібліотеки залежить від багатьох впливів і ситуацій у середині сільської громади і від особистості спеціаліста.

Ведеться пошук шляхів реалізації функцій сільської бібліотеки в ситуації за умов централізації управління сільською бібліотекою, коли сама по собі централізація закладів на певній території має багато позитивних наслідків. Наростає протиріччя у мотивації діяльності працівників центральних районних і сільських бібліотек. На ЦРБ діють фактори, характерні для невеликих міст, де динамічність соціального життя значно прискорена, порівняно з селом. У ЦРБ існує розподіл бібліотечної праці, тоді як у сільській бібліотеці бібліотекар чи завідувач бібліотеки-філіалу в одній особі виконує багато різноманітних функцій. Ця неоднозначна ситуація потребує перегляду понять самоорганізації до рівня самоменеджменту.

Із проблем бібліотечного менеджменту на пострадянському просторі опубліковано

достатньо великий масив статей і книг. Термін бібліотечний менеджмент застосовується для позначення особливої сфери діяльності й особливої наукової дисципліни, яка ставить завданням вивчення цієї сфери і розробку практичних рекомендацій для її удосконалення. Головним спрямуванням діяльності з бібліотечного маркетингу є забезпечення функціонального розвитку бібліотеки для реалізації цілей діяльності.

Значення менеджменту в управлінні сучасною бібліотекою у вітчизняному бібліо-текознавстві узагальнено В.Н.Волинцем, О.В.Башун, В.Г.Дригайло. В російському бібліотекознавстві – М.С.Карташовим, Ю.М.Столяровим, І.М.Сусловою, В.В.Кармовським. Останні два автори в науково-методичному посібнику "Менеджмент у сучасній бібліотеці" особливого значення надають "розширенню поняття самоорганізації до рівня самоменеджменту [8, 169]". З точки зору ідей самоменеджменту бібліотека являє собою системний комплекс, який функціонує як відкрита система, що відповідає внутрішніми проявами на зовнішню ситуацію. Таким чином самоорганізація є основою самоменеджменту.

Самоменеджмент – це послідовне й спрямоване використання ефективних методів, прийомів і технологій у самореалізації й саморозвитку свого творчого потенціалу.

В.Колпаковим (5) представлено різні школи самоуправління, засновані на концепції-ях самоменеджменту: текстологія А.Баданова, германська школа раціональної організації часу Л.Зайверта, американська школа раціонального життя Д.Карнегі, раціонально-психологічна школа Н.Енкельман, М.Біркенбиль [4]. В.Колпаков підкреслює, що практика їхнього використання потребує врахування національної культури, менталітету народу, психофізіологічних особливостей розвитку людини, сформованих у певному соціальному середовищі.

Особливе місце в дослідженні самоменеджменту належить бібліотекознавцю з Росії О.Л.Цветковій. Тема її дисертаційного дослідження – "Самоменеджмент як фактор удосконалення управління сучасною бібліо-текою". В дисертації О.Л.Цветкова реалізувала наукове завдання, яке має суттєве значення для бібліотекознавства. Дослідже-

но напрямки розвитку самоменеджменту в управлінні сучасною бібліотекою. Вперше до наукового обігу в бібліотекознавстві введено поняття самоменеджменту та визначено сутнісні характеристики як нового наукового напрямку в теорії і практиці управління сучасною бібліотечною установою. Результати і висновки дослідниці спрямовані на практичне застосування підготовки менеджерів вищої кваліфікації Московським державним університетом культури і мистецтва.

Дослідження напрацювань сучасних бібліотекознавців, а також стан управлінської діяльності, яка спрямована на реалізацію соціальної функції публічної бібліотеки в сільській місцевості, дає підстави для подальшого вивчення проблем, пов'язаних із розвитком самоменеджменту для розробки моделей самоуправління, де комплекс пов'язаних соціальних, психологічних і психофізичних технологій вписується в соціальні технології суспільства.

Дана публікація покликана представити наукові узагальнення з організації роботи бібліотекаря сільської бібліотеки, враховуючи специфіку функціонування даного закладу: визначити якості, які відображають можливості особистості до самоуправління та самоорганізованості в професійній діяльності; встановити значення та роль у концепції самоменеджменту поведінки людини-спеціаліста для виконання своїх функцій; визначити мету діяльності директора та методичних служб бібліотечної системи для практичної реалізації концепції самоменеджменту в роботі сільського бібліотекаря. Зробити висновки для використання у науковому обігу та практичній діяльності.

Центральною фігурою самоменеджменту є людина. Для синтезу даних про людину та подання їх у цілісній формі необхідний науковий метод, який носить міждисциплінарний характер. Це дозволяє здійснювати системний підхід, відповідно до якого враховуватиметься взаємозв'язок біологічного, психологічного і соціального в людині, здійснюватиметься вивчення не лише її статистичного стану, а й поведінки в роботі, взаємопов'язаність із соціалізацією особистості, аналізуватиметься вплив на фахову діяльність соціального середовища і трудової ситуації.

Дана системна концепція описана І.І.Хомічем. Людина як суб'єкт ділової кар'єри представлена у вигляді багаторівневої системи. Система ця жива, відкрита, соціально інтегрована, саморегульована і багаторівнева (9).

Щоб управляти собою в професійній діяльності, фахівець повинен володіти: навиками самопізнання (знати свої недоліки і дос-тоїнства, рівень знань і вмінь, особистих якостей), вміти самовизначатись, а це означає здатність бачити реальні проблеми, передбачати ті, які можуть завадити досягненню мети або цілі, вміти визначати завдання на найближчий час і на перспективу. Суттєвими є навика самоорганізованості, вміння раціонально використовувати свої сили, час. Організовувати діяльність так, аби вона була результативною, вміти мобілізувати зусилля для досягнення мети. А також вміти розслаблятися, знімати напругу; не припиняти виробничу діяльність, а лише правильно добирати технологічні процеси.

Фахівцю, який працює самостійно як сільський бібліотекар, необхідно вміти проявити себе там, де це необхідно, можливо, на межі своїх можливостей, підтверджуючи для себе і громади те, що він здатний ставитися до роботи творчо і може самореалізуватися без сторонньої допомоги.

Сільському бібліотечному фахівцю необхідно вміти виявляти ініціативу, самостійність і незалежність – всі ці якості можна назвати самодіяльністю. Вони мають бути високорозвиненими. Суттєвою складовою самоорганізації є самоконтроль, уміння адаптуватися до швидкої зміни виду діяльності, виконувати свої функції компетентно, якісно і контролювати їхню ефективність.

Якість удосконалюватиметься, якщо розвиватиметься самооцінка, навика об'єктивної оцінки своїх особистих якостей і результатів фахової діяльності. Особливе значення мають здатність до самопереконання, уміння підпорядковувати себе і свою поведінку своїй волі і своєму розуму, знімати нервові й емоційне напруження через самореалізацію, а також здатність до саморозвитку, активної роботи над вдосконаленням себе, своїх творчих професійних та інших якостей.

Усі перелічені якості відображають можливість особистості до самоуправління в професійній діяльності. Глибина і прояв цих якостей людей різна. Насамперед кожний фахівець повинен знати про необхідність розвитку цих якостей хоча б теоретично, задумуватися над можливістю їхнього розвитку для розбудови власної професійної діяльності.

Важлива роль у концепції самоменеджменту надається поведінці людини, саме поведінці спеціаліста для виконання своїх функцій. Теоретично поведінка фахівця заснована на адаптативно-розвиваючому механізмі. Сутність полягає в тому, що сільському бібліотечному працівникові необхідно реалізовувати функції публічної бібліотеки через численні виробничі ситуації. Кожна з ситуацій може бути продовженням попередньої або загрозою руйнування попередньої, чи бути мало відпрацьованим процесом, в якому багато ризиків. Для працівника, який за певний час виконання своїх обов'язків вже адаптувався до певних ситуацій і відпрацьовував їхнє виконання, необхідна мотивація для здійснення нової адаптації.

Мотивація має бути вагомою, в такому разі зусилля людини мобілізуються і вона розвивається як особистість. Адаптивно-розвиваючий механізм діяльності людини може бути використаний самим працівником для організації роботи на певній посаді, а також для досягнення мети в житті і кар'єрі для власного життєзабезпечення.

Теоретичні концепції самоменеджменту набувають і практичного значення з застосуванням методик і методів реалізації в управлінні бібліотечними закладами. Поряд з ефективним використанням елементів впливу на сферу управління персоналом, таких як: планування і підбір спеціалістів, фахове навчання та розвиток працівників, мотивація їхньої діяльності й основні напрями стимулювання, управління кар'єрою і оцінка роботи, навика спілкування та комунікацій, – необхідно сприяти процесам щоденного самоменеджменту працівників, особливо якщо ці працівники працюють самостійно, віддалено (територіально) від мобілізованих на певні завдання команд.

Це стратегічне завдання менеджменту реалізує директор, його заступник та працівники методичної служби. Завдання полягає в ство-

рені умов для ефективних співробітників-професіоналів. Тут доречна теза, яку ми підтримуємо: "щоб звичайні люди досягли незвичайних результатів".

Метою діяльності методичних служб є досягнення того, щоб кожний бібліотекар сільської бібліотеки діяв самостійно після того, як визначив ціль, спосіб її досягнення. Варто додати, що працівник має знати і спосіб власної винагороди, але на практиці винагородою виступає лише власна зацікавленість працівника або зацікавлення роботою сільського бібліотекаря з боку вищого керівництва. Методистам, через яких керівник і буде реалізовувати завдання, необхідно перебудувати підходи до роботи з сільським бібліотекарем:

- визначити стратегію поведінки для кожного співробітника;
- конкретизувати допомогу з підтримки самоменеджменту для кожного з сільських колег;
- домогтися, щоб кожний бібліотекар міг самостійно поставити собі мету, визначити стратегію поведінки і відповідний спосіб визначення ефективності роботи;
- створити умови для повного застосування нових технологій, обладнання і різних ресурсів сільським бібліотекарем;
- підтримувати компетентність сільського бібліотекаря в політиці надання бібліотечних послуг у сільській місцевості ЦБС;
- заохочувати формування творчої атмосфери і творчого ставлення до праці.

У методичній діяльності варто застосо-

увати

адаптивно-розвивальну концепцію самоменеджменту, достоїнствами якої є інтеграція ідей, системність, можливість використання тестових методів для самооцінки, органічний зв'язок із центральною функцією людини – власним життєзабезпеченням. У самоменеджменті існують широкі можливості для реалізації самоосвіти завдяки самоконтролю, самоаналізу й орієнтації на підтримку творчого потенціалу.

Практично необмежені резерви використання самоменеджменту для різних категорій працівників, адже його мета – сприяти забезпеченню безперервної освіти та можливості переоцінювати здатність саморозвитку в кожний період діяльності і відповідно корегувати протягом життя.

У цьому зв'язку набуває значення отримання знань із самоменеджменту під час підвищення кваліфікації працюючих фахівців із сільських бібліотек, а також методистів та керівників. Із набуттям ролі спеціалізації кваліфікації бібліотечних кадрів необхідно приділяти увагу питанням самоорганізації працівника для досягнення сучасних цілей діяльності.

Насамкінець зазначу, що самоменеджмент матиме багато переваг лише тоді, коли в процесі управління посяде належне місце в практичній роботі, а також у застосуванні фахівцями різних бібліотек. Лише тоді посилиться гуманістична роль управління і його орієнтованість на самооцінювання, самоосвіту і саморозвиток.

Використана література

1. Андреев В.И. Саморазвитие менеджера / В.И. Андреев. – М. : Нар. образование, 1995. – С. 117-121.
2. Вудвок М. Раскрепощенный менеджер: Для руководителя-практика / пер. с англ.; М.Вудвок, Д. Френсис. – М. : Дело, 1991. – С. 7-28.
3. Зайверт Л. Ваше время – в Ваших руках (советы руководителям, как эффективно использовать рабочее время) / пер. с англ. Л. Зайверт. – М. : Экономика, 1991. – С. 7-40.
4. Карничев В.С. Самоменеджмент (введение в проблему) / В.С.Карничев // Проблемы теории и практики управления. – 1994. – № 3. – С. 103.
5. Колпаков В. Становление и развитие теории и практики самоменеджмента / В.Колпаков // Персонал. – 2002. – Т. 8. – С. 54-56.
6. Колпаков В. Самоменеджмент человека: стратегия и тактика / В. Колпаков // Персонал. – 2002. – № 10. – С. 56-61.
7. Колпаков В. Самоменеджмент человека / В. Колпаков // Персонал. – 2002. – №11. – С. 68-73.
8. Сулова И.М. Менеджмент в современной библиотеке : науч.-метод. пособ. / И.М. Сулова, В.В.Кармовский. – М. : Либерия, 2004. – 176 с.

УДК 316:028

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ
СОЦІОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ З ВИВЧЕННЯ ЧИТАННЯ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

В.Ю.Вахнован

У статті розглядається аспект формування в бібліотеках України відомчої мережі соціологічної служби з вивчення читання.

Її створення дозволило організувати проведення соціологічних досліджень на основі регулярного збирання та аналізу статистико-соціологічної інформації про реальні читацькі потреби

Ключові слова: соціологічна служба з вивчення читання, структурна організація, соціологічні дослідження, читацькі потреби, оперативна соціологічна інформація

The overview in this article is devoted to the aspect of creation within Ukrainian libraries a department network of sociological service with the purpose of studying reader's preferences.

Its creation will allow to organize sociological researches basing on regular collection and analysis of statistical and sociological information about readers needs

9. Хомич И.И. Человек – живая система: Естественнo-науч. и философ. анализ / И.И. Хомич. – Минск : Беларусь, 1989.

10. Хроленко А.Т. Самоменеджмент: для тех, кому от 16-20 / А.Т. Хроленко. – М. : Экономика, 1996. – С. 7.

11. Швальбе Б. Личность, карьера, успех / пер. с нем.; Б. Швальбе, Х. Швальбе. – М. : Прогресс-Интер, 1993. – С. 11-15.

У середині 80-х рр. ХХ ст. відбулися кардинальні зміни в підходах до розуміння важливості вивчення реальних потреб читачів. Процеси демократизації та усвідомлення необхідності глобальних перетворень суспільного устрою України зумовили різку зміну читацьких потреб і значне зростання незадоволеного читацького попиту на літературу. Чітко окреслилася невідповідність накопиченого документно-інформаційного потенціалу бібліотек новим потребам читачів, визначився розрив між динамічно зростаючими читацькими запитами та реальними бібліотечними можливостями щодо забезпечення цих потреб. Бібліотечні послуги, що пропонувалися, базувалися на традиційних стереотипах в обслуговуванні та не встигали за динамікою читацьких запитів. Такий стан обумовив падіння престижу бібліотек в суспільстві. Результатом ситуації, що склалася, був відтік значної частини читацького контингенту з бібліотек [2, 4].

Виникла нагальна потреба якісного оновлення діяльності бібліотек, коригування цілей і функцій, визначення нових пріоритетів діяльності, які б враховували нові читацькі потреби [8]. Необхідно було змінити сам стиль роботи бібліотекарів, забезпечити комфортність користування бібліотекою та значно розширити спектр інформаційних послуг.

Найбільш значні дослідження проблем переорієнтації всієї бібліотечної галузі на реальні та науково прогнозовані потреби читачів здійснили українські та російські бібліотекознавці О.К.Александрова, А.С.Арзуханов, М.Д.Афанасьєв, Т.І. Богуш, І.А. Бутенко, А.Н. Ванєєв, М.Я. Дворкіна, Н.С.Карташов, І.К. Кирпичова, С.Д.Коллегаєва, А.Н.Макарова, Л.Г. Петрова, З.І. Савіна, В.Д. Стельмах, Ю.Н. Столяров, В.І. Студенкова, І.М. Фрумін, А.Н. Хропач та ін.

Важливою віхою на шляху переосмислення усталених стереотипів організації обслуговування читачів і створення дієвого механізму постійного вивчення читацьких запитів стало формування 1984 р. Галузевої соціологічної служби Міністерства культури РСФСР, що стимулювало формування аналогічних соціологічних служб у державних бібліотеках республік.

Значним імпульсом щодо активізації вивчення читацьких потреб стало створення 1985 р. Всесоюзного центру вивчення громадської думки та формування соціологічних служб регіонального рівня, в тому числі і в Україні. Характерною рисою в цей період стають постійні повідомлення засобів масової інформації про результати проведених опитувань населення [7].

Організаційні зміни в бібліотечній галузі визначив Наказ міністерства культури СРСР від 06.04.1986 р. "Про створення Соціологічної служби з вивчення читання в бібліотеках Міністерства культури СРСР". Наказ окреслив основні напрями діяльності Соціологічної служби, зокрема: дослідження змісту і структури попиту на літературу з різних галузей знань, проблемно-тематичним напрямом з урахуванням інтересів окремих груп читачів; аналіз ступеня використання конкретних книг мовами різних народів СРСР, їхньої читацької оцінки; наявність не використовуваної літератури, пробілів, диспропорцій у виданнях з окремих проблем, тем; підготовку рекомендацій з видання й перевидання книг для бібліотек, формування їхніх фондів.

Організаційна структура Соціологічної служби з вивчення читання складала ієрархічну піраміду: Головною організацією була визначена Державна бібліотека СРСР ім. В.І. Леніна, методичне керівництво забезпечувалося Соціологічними службами державних союзних республік. У додатках до цього наказу були подані Положення про Соціологічну службу з вивчення читання в бібліотеках системи Міністерства культури СРСР; списки республіканських (АРСР), крайових, обласних масових бібліотек, які визначені як базові для проведення досліджень [7].

У більшості державних бібліотек почалася

автономних республік, а також окремих обласних бібліотек РСФСР. У ході дискусії виявилися різні підходи до вирішення питань щодо створення й організації діяльності соціологічних служб, проте позитивним аспектом було те, що весь бібліотечний загал підтримав ідею створення соціологічних служб з вивчення читання [9].

Проте, були й винятки. Це пояснюється тим, що рівень розвитку дослідницьких підрозділів в державних бібліотеках був різний. У ході обміну досвідом виявилось, що в той час, коли одні лише починали усвідомлювати важливість соціологічних служб, інші – вже мали значний досвід організації їхньої діяльності. У декотрих державних бібліотеках давно вже були сформовані та функціонували окремі структурні підрозділи чи сектори у відділах науково-дослідної роботи. Вони офіційно не вважалися соціологічними службами, проте активно проводили соціологічні дослідження.

У більшості державних бібліотек Соціологічна служба з вивчення читання мала організаційну структуру у вигляді сектора при відділі науково-дослідної роботи. Виключенням стала державна бібліотека Вірменії, що мала у своїй структурі відділ Соціологічної служби зі штатом 5 співробітників [3].

Досить цікавими виявилися думки фахівців щодо формування Соціологічної служби в бібліотеках. У ході дискусій окреслилися різні підходи до структурної організації Соціологічної служби з вивчення читання державної бібліотеки. Думку про правомірність створення відділу Соціологічної служби поділяли лише декотрі директори державних бібліотек. Зокрема, директор державної бібліотеки Киргизстану стверджував, що Соціологічні служби повинні отримати структурну організацію у вигляді відділу, працівники якого повинні бути віднесені до наукових співробітників.

Досить оригінальну структурну організацію отримала Соціологічна служба з вивчення читання в Білорусії. Після відмови керівництва державної бібліотеки створити Соціологічну службу без додаткових штатних одиниць, вона була організована в структурі Держкомвидаву Білорусії з прямим підпорядкуванням базових бібліотек цьому відомству.

Проте, в цій структурній організації Соціологічна служба з вивчення читання отримала чітке спрямування на першочергове вивчення потреб споживачів книг, а не читачів бібліотеки, що виявилось не кращою структурною формою взаємодії двох відомств. Лише врахувавши отриманий негативний досвід, у державній бібліотеці Білорусії було створено сектор соціології при відділі науково-дослідної роботи [9].

В Україні робота зі створення Соціологічної служби з вивчення читання почалася лише 1988 р. Одним із найважливіших завдань, які вирішували фахівці Державної бібліотеки України, було чітке визначення структурної організації Соціологічної служби з вивчення читання та її функцій. В результаті спільних зусиль керівництва бібліотеки та співробітників науково-дослідного відділу було підготовлено та видано методичні рекомендації, які вміщували поради з питань організації конкретної роботи Соціологічної служби, методики проведення досліджень, зразки анкет і розширеного читацького формуляра, інструкції з обліку книг і читацьких запитів. Окремо було додано список рекомендованої літератури з проблеми [3].

У методичних рекомендаціях наголошувалося, що Соціологічна служба з вивчення читання – це діючий механізм для отримання оперативної соціологічної інформації та окрема модель дослідницької роботи в нових умовах. Вона спеціалізується на обмежених в часі й невеликих за обсягом вивченнях (експрес-дослідженнях) з найбільш актуальних для бібліотек проблем, працює на соціальні замовлення.

Здатність Соціологічної служби виявляти в практичній реальності сховані недоліки, які тривалий час знаходяться поза полем зору керівників бібліотек, спеціалістів, громадськості і подавати реальну інформацію для прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень, зумовило їй роль посередника між бібліотекою та об'єктом соціологічного вивчення, передусім, сучасним читачем та його інформаційними потребами. Основними функціями Соціологічної служби з вивчення читання були визначені

наступні:

- одержання постійної оперативної соціологічної інформації про культурні потреби населення, динаміку читацьких запитів, нові явища і тенденції в читанні;

- здійснення активного впливу на видавничу політику і систему книгорозповсюдження;

- прогнозування тенденцій розвитку бібліотечної справи в республіці за допомогою вивчення читання [3].

Відповідно до визначених функцій, структурна організація Соціологічної служби з вивчення читання складала ієрархічну мережу соціологічних підрозділів у державних і обласних бібліотеках України. Відповідно до підготовленого Положення про Соціологічну службу з вивчення читання в бібліотеках системи Міністерства культури України, головною організацією було визначено Державну бібліотеку України (нині – Національна парламентська бібліотека України), яка повинна здійснювати загальнометодичну організаційно-керівництво роботою бібліотек-учасників служби, координувати їхню діяльність, готувати програми досліджень, проводити вивчення й узагальнення отриманих матеріалів, розробляти рекомендації з організації роботи соціологічних підрозділів.

Було визначено, що Державна республіканська бібліотека для юнацтва імені В.Василевської, Державна республіканська бібліотека для дітей, Державна історична бібліотека ведуть роботу, аналогічну Державній бібліотеці України, але відповідно до свого профілю.

Враховуючи традиційний поділ України на регіональні зони впливу, опорними центрами Соціологічної служби були визначені Одеська державна наукова бібліотека імені А.М.Горького – для південних областей, Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка – для східних областей, Державна бібліотека України – для центральних і західних областей.

Обласні бібліотеки – бази Соціологічної служби – повинні були брати участь у республіканських соціологічних дослідженнях, організовувати і проводити свої регіональні соціологічні вивчення, здійснювати збирання, первинну обробку й аналіз інформації,

надавати оброблені матеріали у свої опорні регіональні центри Соціологічної служби. Базові ЦБС – здійснювати збирання, первинну обробку соціологічної інформації й надавати її обласним бібліотекам.

Було визначено, що бібліотеки-учасники Соціологічної служби є базами союзного й республіканського рівня. До базових бібліотек союзного рівня віднесено дев'ять обласних універсальних наукових бібліотек, Центральна бібліотека ім. Л. Українки м. Києва, шість центральних районних і дитячих бібліотек, сорок вісім бібліотек-філій, у тому числі а філії ЦБС м. Києва. Базовими бібліотеками республіканського рівня визначено теж дев'ять обласних бібліотек, у тому числі для юнацтва і дітей, вісім центральних районних і міських бібліотек, вісім філій.

Значний науковий інтерес викликає запропонована структурна організація Соціологічної служби, яка складалася з трьох варіантів [3].

Перший варіант припускав виділення відокремленого структурного підрозділу з прямим підпорядкуванням дирекції бібліотеки. Ця організаційна структура забезпечувала безпосередньо ядро Соціологічної служби з вивчення читання. Збирання та узагальнення інформації покладалося на окремо призначених працівників із різних структурних підрозділів бібліотеки, які входили до складу Соціологічної служби.

Другий структурний варіант Соціологічної служби з вивчення читання – створення сектора Соціологічної служби при науково-дослідному відділі. Ця структурна організація зумовлювала чітке визначення прав сектора щодо проведення соціологічних досліджень із залученням до спільної роботи інших структурних підрозділів бібліотеки та бібліотечної мережі України.

Третій варіант можливої структури Соціологічної служби – формування постійно діючої робочої групи шляхом залучення працівників різних відділів для проведення разових соціологічних досліджень. Ця структурна організація була запропонована тим бібліотекам, які не ввійшли до складу базових та не мали фінансових і кадрових можливос-

тей для участі в соціологічних дослідженнях.

Необхідно зазначити, що базовим бібліотекам було виділено додатковий фонд заробітної платні для працівників соціологічних служб з вивчення читання.

Таким чином, запропоновані варіанти структурної організації Соціологічної служби давали можливість обрати оптимальний варіант для кожної обласної універсальної наукової бібліотеки на основі врахування специфіки регіону, обсягу необхідних соціологічних досліджень і наявності ресурсних можливостей.

Практика перших років функціонування соціологічних служб з вивчення читання підтвердила правильність альтернативного підходу до структурної організації служб. Найбільше поширення отримали сектори Соціологічної служби в складі науково-дослідних і науково-методичних відділів бібліотек.

У Державній бібліотеці України в структурі науково-дослідного відділу, який очолювала на той час З.І.Савіна, було реорганізовано сектор організації науково-дослідної роботи у сектор соціології читання, який повинен був виконувати функції центра відомчої Соціологічної служби. Завідувачем сектора було призначено Л.Г.Петрова, до складу сектора ввійшли два працівники відділу – В.І.Студенкова та Ю.А.Зборовський. Загальне керівництво (кураторство) цим напрямом діяльності покладалося на заступника директора з наукової роботи О.К.Александрову.

У Державній республіканській бібліотеці для дітей структурна організація Соціологічної служби з вивчення читання була реалізована у вигляді сектора соціології при науково-методичному відділі. У Державній республіканській бібліотеці для юнацтва імені В.Василевської – засновано відділ соціологічних досліджень.

У більшості обласних універсальних наукових бібліотеках України були створені сектори чи групи соціологічної служби в структурі науково-дослідних і науково-методичних відділів. У Дніпропетровській, Луганській та

Донецькій обласних універсальних наукових бібліотеках для проведення соціологічних досліджень були призначені головні бібліотекарі-соціологи при дирекції із працівників різних відділів, які прикріплювалися до робочих груп і забезпечували вивчення читацьких потреб. У Сумській обласній універсальній науковій бібліотеці – створено окремий відділ соціологічних досліджень.

Таким чином, початковий етап діяльності Соціологічної служби з вивчення читання дозволив провести апробацію різних структурних форм, та визначити найбільш оптимальні із них для організації досліджень на той час.

Ієрархічний підхід до побудови системи Соціологічної служби в бібліотеках України сприяв початку проведення регулярних соціологічних досліджень, серед яких вивчення популярних книг року й незадоволеного читацького попиту в Києві та регіонах, читацькі інтереси і запити на літературу різної тематики, читацькі потреби та стан їхнього задоволення, громадська думка про бібліотеку та її роль у суспільстві тощо [1; 4; 5; 6].

Створення відомчої мережі Соціологічної служби дозволило організувати систематичні дослідження тенденцій і пріоритетів читання в бібліотеках України, змін у структурі читачів і їхніх читацьких характеристик на основі регулярного збору й аналізу статистико-соціологічної інформації, проведення соціологічних опитувань, анкетувань, інтерв'ювань. Разом з тим, організація відомчої системи Соціологічної служби та налагодження її діяльності свідчить, що українська бібліотека перейшла до нового етапу розвитку: становлення як відкрита демократична соціальна інституція, що вивчає свої взаємодії з соціальним середовищем і чутливо реагує на його документно-інформаційні потреби.

Використана література

1. Александрова Е.К. От рекомендаций – к

- практическому результату / Е.К. Александрова, Л.Г. Петрова // Сов. библиотекосведение. – 1992. – № 3-4. – С. 50-52.
2. Афанасьев М.Д. Работа библиотек в оценке читателей / М.Д. Афанасьев, В.П. Родионов // Сов. библиотекосведение. – 1986. – № 3. – С. 36-44.
3. Організація роботи соціологічної служби в обласних бібліотеках : метод. рекомендації // ДБ України. – К., 1989. – 38 с.
4. Петрова Л.Г. У дзеркалі читацьких вимог / Л.Г. Петрова, В.І. Студенкова // Культура і життя. – 1992. – 6 черв.
5. Петрова Л.Г. До питання про вивчення читацьких уподобань, найбільш читаних творів та незадоволеного попиту в державних бібліотеках України / Л.Г. Петрова // Сучасний читач і бібліотека : зб. наук. пр. / ДБУ. – К., 1991. – С. 29-35.
6. Петрова Л.Г. Якою бути сучасній бібліотеці: Підсумки соціологічного вивчення / Л.Г. Петрова, В.І.Студенкова, Ю.А. Зборовський // Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформ.-аналіт. бюл. / НПБ України. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 11-25.
7. Социологические исследования в библиотеках : практическое пособие / И.Г.Васильев, М.Е.Име, Д.К. Равинский. – СПб. : "Профессия", 2002. – 176 с.
8. Стельмах В.Д. Современные проблемы социологических исследований чтения / В.Д.Стельмах // Сов. библиотекосведение. – 1981. – № 3. – С. 27-40.
9. Архівні матеріали Інформаційного центру з питань культури і мистецтв Національної парламентської бібліотеки України.

ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 021 : 004.738.5

ЗАКОНИ РАНГАНАТАНА ТА ІНТЕРНЕТ

В.О. Копанєва

Проведено аналіз "П'яти законів бібліотечної науки" Ш. Ранганатана для їхнього застосування в умовах стрімкого зростання обсягів електронних ресурсів. Розглянуто сучасну інтерпретацію цих законів для використання в Інтернеті як глобальній бібліотеці. Обґрунтовано необхідність розвитку нового напрямку діяльності українських бібліотек – збереження та використання мережевої інформації

Ключові слова: Інтернет, бібліотека, Ш. Ранганатан, інформаційні технології, мережеві ресурси, бібліотекознавство

The analysis of "Five laws of library science" Sh. Ranhanatana for their application in the rapid growth of electronic resources. Considered a modern interpretation of these laws to use the Internet as a global library. The need of new direction of Ukrainian libraries – the preservation and use of network information

Інтернет змінює звичні методи отримання інформації, видозмінює засоби доступу людей до знань, прискорює прогрес у всіх суспільних сферах, ініціює появу нових цінностей, тенденцій і проблем. Все більша частка приходить на інформацію, яка народжується, існує, циркулює, зберігається й споживається лише в електронному вигляді. Особливо це стосується наукової інформації. Електронна форма дозволяє на сьогодні зберігати інформацію більш компактно, розповсюджувати її оперативніше та ширше і, крім того, надає можливості маніпулювати нею [3, 31].

Водночас Інтернет є глобальною бібліо-текою, її реалізацією в умовах домінування інформаційно-комунікаційних технологій. Тому при аналізі тенденцій розвитку Інтернет доцільно врахувати позитивні напрацювання бібліотечної науки [7]. Однією з них є сформульовані Ш. Ранганатаном "П'ять законів бібліотечної науки".

Ш. Ранганатан (1892-1972) – основоположник індійського бібліотекознавства, професор, доктор літератури й математики [12]. Почавши свій шлях із посади викладача математики в Мадраському університеті, вже з 1924 р. працює бібліотекарем у зазначеному університеті. Директор низки університетських бібліотек, одночасно керує створеним бібліотечним журналом і вищою бібліотечною школою. Основні роботи – "Пролегомени бібліотечної класифікації", "П'ять законів бібліотечної науки", "Бібліотечна класифікація", "Теорія каталогізації" – відзначаються оригінальністю викладення матеріалу, професійним висвітленням і вирішенням проблем, розглянутих у них. Ним розроблено те, що визначено як "ідеальне бібліотечне обслуговування". Його "П'ять законів бібліотечної науки" [21] є класикою літератури з бібліотекознавства, й залишаються актуальними і сьогодні, як і 1931 р. Ці положення коротко представляють ідеальне обслуговування і філософію організації більшості бібліотек сьогодення:

1. Книги – для користувача.
2. Кожному читачеві – свою книгу.
3. Кожній книзі – свого читача.
4. Бережіть час читача.
5. Бібліотека – організм, що зростає.

Хоча ці положення здаються очевидними сьогодні, вони не були такими для бібліотекарів на поч. ХХ ст. Традиція демократичної бібліотеки, яка використовується сьогодні, зародилася в Америці і Англії лише в кін. ХІХ ст. [23]. Для Ш. Ранганатана та його послідовників ці закони стали першим кроком у напрямку переходу роботи бібліотеки на наукову базу, забезпечуючи загальні принципи, які повинні були стати основою всієї бібліотечної справи [13].

1992 р. Д. Реттіт [22] сформулював шостий закон як доповнення до законів Ш. Ранганатана: Кожному читачеві – свою свободу, стосовно тільки типу обслуговування (тобто, навчання або забезпечення інформацією).

Нові інформаційно-комунікаційні технології дозволяють рамкам дії законів Ш. Ранганатана розповсюджуватися на глобальну комп'ютерну мережу. Сьогодні ті ж самі "П'ять законів бібліотечної науки" обговорюються та знову застосовуються в багатьох різних контекстах. Починаючи з 1992 р. (сторіччя від дня народження Ранганатана), деякі сучасні бібліотекознавці роблять спробу оновити його закони або переформулювати їх для іншої мети.

Книга, читач та бібліотека є базовими елементами законів Ш. Ранганатана. Якщо замінити ці ключові слова іншими, то закони Ш. Ранганатана теж продовжуватимуть добре працювати. Опираючись на закони Ш. Ранганатана, деякі дослідники виробили інші принципи і закони. Наприклад, "П'ять нових законів бібліотекознавства" М.Гормана, "Принципи дистанційного навчання" С.Мішри, "П'ять законів бібліотеки програмного забезпечення" М. Кана, "П'ять законів бібліотечної справи для дітей" Вірджинії А. Уолтер, "П'ять законів мережевої зв'язності" Л.Б'єнрнборна і "П'ять законів розмаїтості/позитивної дії" Т.Хола [9; 11; 14-16; 19; 27].

Найбільш відомими є закони М. Гормана (1995). Ним переведені закони Ш. Ранганатана в контексті сучасної бібліотеки та її можливого майбутнього. М. Горман наводить свої п'ять нових законів бібліотечної справи [14; 15]:

1. Бібліотеки служать людству.

2. Поважайте всі форми передачі знання.

3. Розумно використовуйте технології для поліпшення якості обслуговування.

4. Захищайте вільний доступ до знання.

5. Поважайте минуле та створюйте майбутнє.

М.Горман [15] вважає, Ш.Ранганатан увів термін бібліотекознавство та чудово показує, наскільки його закони придатні до питань і проблем, з якими бібліотекарі зіткнуться в майбутньому. Закони М.Гормана є не лише оновленою версією законів Ш.Ранганатана, а з точки зору бібліотекаря, це дійсно інші закони.

2004 р. А.Норізі [20] рекомендує застосовувати закони Ш. Ранганатана до глобальної комп'ютерної мережі.

Метою даної статті є аналіз "П'яти законів бібліотечної науки" Ш. Ранганатана для їхнього застосування в умовах стрімкого зростання обсягів електронних ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій і розвитку нового напрямку діяльності українських бібліотек – збереження та використання мережевої інформації.

Глобальна комп'ютерна мережа, без сумніву, фігурує в числі найвпливовіших і найважливіших технологій нового сторіччя. Інформаційна революція не лише забезпечує технологічну міць, що приводить у рух мережу, але і підпитує небувалий запит на збереження, організацію, розповсюдження та доступність інформації. Якщо інформація є валютою, що заснована на знанні економіки, тоді мережа буде тим банком, в який вона інвестується. Великою додатковою цінністю цієї мережі є те, що користувачі можуть мати доступ до електронних ресурсів, яких з тієї або іншої причини немає в традиційних друкованих масивах. Ця мережа забезпечує інформаційними ресурсами і робить їх доступними в інтерактивному режимі для того, щоб ними було можливо користуватися. У цьому є суттєва різниця між нею і бібліотекою. Тобто, власники цієї мережі створюють мережеві масиви для користування. Ця мережа представляє зацікавленість для своїх кібергромадян (користувачів), що використовують її ресурси для власної мети: освіти, навчання, культурного

збагачення тощо. Результатом її використання є удосконалення кожного індивідуума і самого суспільства, в якому ми живемо. Таким чином, глобальна комп'ютерна мережа повинна розуміти та забезпечувати інформаційні потреби своїх користувачів і надавати широкий спектр послуг.

Якщо подивитися на первісні "П'ять законів бібліотечної науки" Ш. Ранганатана чи на іншу із нових інтерпретацій, одразу ж стає зрозумілою одна головна ідея: бібліотека і глобальна комп'ютерна мережа існують для того, щоб задовольняти інформаційні потреби людства.

П'ять законів всесвітньої мережі, що впливають із "П'яти законів бібліотечної науки", створюють її основу, визначають мінімум її потреб. Незважаючи на те, що, на перший погляд, вони вбачаються простими та очевидними, вони є досить глибокими і гнучкими.

Ці закони можна переформулювати наступним чином:

1. Мережеві ресурси – для використання.

2. Кожному користувачеві – свій мережевий ресурс.

3. Кожному мережевому ресурсу – свого користувача.

4. Бережіть час користувача.

5. Мережа – організм, що зростає.

Глобальна комп'ютерна мережа складається із звесків будь-якого бажаного співпрацювати, і якість інформації чи цінність знання є неясними через відсутність якого-небудь виду експертної оцінки. Крім того, мережа – це неструктурований і надзвичайно складний конгломерат всіляких інформаційних носіїв, створених різними людьми, що використовуються всіма категоріями користувачів [10].

Мережа існує для того, щоб допомагати користувачам домогтися успіху в підтримці світового співтовариства через задоволення інформаційних потреб користувача (переглянута версія законів Ш.Ранганатана, як оригінал 1931 р.). Інформаційні потреби задовольняються через веб-сторінки та документи, що відповідають запитам мережевих користувачів. Насправді, П'ять законів мережі є основою для будь-якої мережевої інформаційної системи, дружній користувачеві. Те,

що вони потребують, – це універсальний доступ. Побідна більшість законів є простою до тих пір, поки не почнеш замислюватися над ними. Нижче надамо спробу з'ясувати кожний закон.

1. Мережеві ресурси – для використання

Глобальна комп'ютерна мережа була створена для задоволення потреб людства в розповсюдженні інформації, знання та досвіду. Власники мережі намагаються, щоб люди взаємодіяли з їхніми мережевими сайтами й веб-сторінками, викликали, читали, друкували їх тощо. Даний закон означає, що мережу призначено для використання і навчання, а інформація, що в ній зберігається, повинна використовуватися. Цей закон дуже важливий. Інформація не служить своїй меті, якщо вона не використовується та не доступна для користувачів. Роль мережі – в обслуговуванні особи і співтовариства, а також у тому, щоб максимізувати соціальну корисність процесу комунікації.

Переважною етикою мережі є служіння суспільству в цілому. Питання "наскільки ці зміни поліпшать обслуговування, які глобальна комп'ютерна мережа зробить кращими", є дуже ефективним аналітичним інструментом. Другий аспект цього закону акцентує увагу на вирішенні використання його як окремим користувачем, так і для широкого кола рішень і прагнень суспільства. Тому поява мережевої інформації обумовлює також появу низки проблем, пов'язаних зі збереженням плінної інформації для наступних поколінь та її ефективним використанням. Мережева інформація є плінною, вона не зберігається належним чином у часі та просторі. Розв'язання проблеми її збереження – одна з найбільш актуальних проблем сьогодення, її вирішенню приділяється велика увага в різних країнах, міжнародних програмах тощо. Вітчизняні бібліо-теки мають знайти свій підхід до вирішення завдання формування фонду плінних мережеских джерел інформації, що постало перед ними за умов

переходу від "ери Гутенберга" до епохи електронних комунікацій. Цей підхід має враховувати як світовий досвід збереження інформаційних ресурсів всесвітньої мережі, так і особливості організації бібліотечної системи в Україні [1-3; 5].

Глобальна комп'ютерна мережа є центром свободи – інтелектуальної, соціальної і політичної тощо. Вільне суспільство без відкритої для всіх мережі є оксимороном¹. Мережа повинна містити і зберігати всі записи всього суспільства та людства всіма мовами, і робити ці записи доступними для всіх. Слід також акцентувати увагу на вільному доступі до інформації [3-5]. На сьогодні в Інтернеті з'являється все більше зібрань публікацій, доступ до яких безоплатний для користувачів. Зародилася ініціатива під назвою Open Access – "Відкритий доступ". Ця ініціатива набуває все більшого розповсюдження (станом на початок 2009 р. в Реєстрі сховищ відкритого доступу – ROAR таких архівів вже понад 1,2 тис.). Найвідомішими прикладами цього є ArXiv.org, E-LIS та інші [3; 5]. Національні бібліотеки провідних зарубіжних країн ведуть активну роботу з формування фондів мережеских ресурсів, організації їхнього збереження та використання у книгозбірнях. Здійснюється вибіркоче збирання мережевої інформації (Австралія, Канада), архівування національних сегментів Інтернет (Швеція, Росія), формування фондів веб-ресурсів у межах обов'язкового примірника документів (Норвегія, Франція), спроба збереження ресурсів усієї світової "павутини" (Бібліотека Конгресу США), а також створення міжнародних кооперативних Інтернет-архівів тощо [5]. Відкритий доступ до значних обсягів інформації й можливість користуватися інтероперабельними мережевими програмними засобами стали реальністю сьогодення [17].

Виникнення інформаційно-комунікаційних технологій, особливо мережі Інтернет, обіцяє істотно розширити можливості рівного поширення знання. Ідеал загального сховища світо-

¹<http://uk.wikipedia.org/wiki/Оксиморон> – Оксюморон або оксиморон (грец. ἴτιμι ὀπίσσω, букв.

дотепно-безглузде) – літературно-поетичний прийом, який полягає в поєднанні протилежних за змістом, контрастних понять, що спільно дають нове уявлення.

вих знань (Global Knowledge Partnership) вже не здається недосяжним. Важливі світові ініціативи, такі як World Summit on the Information Society (WSIS), прагнуть виявити можливості нових технологій, що дозволять ліквідувати інформаційну нерівність і досягти мети, проголошеної Millennium Development Goals. Водночас декларація WSIS закликає об'єднати зусилля в побудові інформаційного суспільства без меж. Один із підходів базується на феномені "відкритого контенту", під яким розуміють будь-які інтелектуальні продукти (текстові документи, мультимедійні матеріали, комп'ютерні програми тощо), що подані в Інтернеті і припускають їхнє вільне копіювання та використання за умов посилання на автора інформації [4, 4; 6].

Отже, розвиток електронних комунікацій здійснюється в напрямку кардинального підвищення їхньої оперативності й обумовлює стрімке збільшення мережових публікацій, розпорошених у глобальних комп'ютерних мережах. Тому зростає роль суспільних інституцій (бібліотек), які мають забезпечити кумуляцію та постійне збереження цих зібрань для наступних поколінь [1; 3, 34]. Глобальна комп'ютерна мережа майбутнього повинна зберігати та накопичувати не лише все найкраще минулого, а також історію цієї мережі та наукової комунікації, і робити їх доступними для користувачів. Власники мережі можуть бути задоволені лише тоді, коли користувачі використовують їхні сайти, веб-сторінки. Перший закон глобальної мережі наголошує: Мережові ресурси – для використання. Те, що створюється і передається через мережу, наскільки добре це робиться, – є реальними результатами глобального інформаційного простору.

Але цей закон часто порушується на практиці. Обмежений доступ до інформаційних ресурсів ще існує сьогодні. Введення спеціальних мережових колекцій з обмеженим доступом, несистемне збереження матеріалів, обмежений доступ до мережових інформаційних ресурсів, або навіть відбір матеріалів, який скорочується таким чином, щоб обмежити доступ окремим користувачам, – все це сучасні аналоги закріплення книг на полицях

[18]. Тому постає питання: чи підтримує мережа цей перший закон.

Другим аспектом першого закону є готовність чи неготовність мережі до обслуговування. Обслуговування завжди має мету і цінність. Мета є й у глобальної інформаційної мережі. Мережа покладається на орієнтацію користувача, щоб виправдовувати та розробляти мережові операції. В.Суомінен [25] назвав це юзеризмом (userism).

Цей закон диктує розробку систем, придатних до використання мережових інформаційних ресурсів (наприклад, оновлення та постійне індексування ресурсів забезпечує використання ресурсів веб-сайту і мережі в цілому тощо).

2. Кожному користувачеві – свій мережовий ресурс

Цей закон має багато важливих застосувань до мережі. Він відкриває фундаментальну потребу в балансі між створенням мережових інформаційних ресурсів та основним правом всіх користувачів мати доступ до глобальних мережових ресурсів. Це робить проникнення та розповсюдження дуже важливим; кожен мережовий ресурс повинен асоціюватися з потенційним користувачем.

Інформаційний масив повинен відповідати завданням веб-сайту. Веб-сайт повинен містити інформаційні ресурси, що відповідають потребам усіх його користувачів.

Однак, у даного закону є більш практичний аспект. Власники мережі повинні добре знати своїх користувачів, якщо вони забезпечують їхнє дослідження потрібними ресурсами або матеріалами. Тому обов'язок кожного власника мережі полягає в тому, щоб інструктувати і направляти користувачів у процесі пошуку до необхідних веб-документів. Також необхідні знання своїх користувачів, мережових ресурсів, активна допомога в знаходженні та пошуку кожним користувачем свого веб-ресурсу, допомога пошуковим машинам у процесі індексування мережових сайтів тощо. Власникам мережі необхідно цікавитися:

1. Хто хоче отримати доступ до інформаційних ресурсів?

2. Хто матиме, а хто не матиме доступу?

3. Які інші проблеми пов'язані з доступом до друку, паролями тощо?

Власники мережі повинні розуміти, що користувачі веб-сайтів, включаючи їх самих, використовують і цінують різні засоби комунікації заради одержання знання, інформації та задоволення. Мережеві сайти повинні надавати всі засоби для збереження та передачі записів і досягнень. Цей закон наголошує, що глобальна інформаційна мережа обслуговує всіх користувачів, незалежно від їхнього соціального статусу, статі, віку, етнічної приналежності, релігії або іншого фактора. Кожний кібергромадянин має право на інформацію. Власники мережі та розробники пошукових машин повинні робити все для задоволення потреб своїх користувачів.

3. Кожному мережевому ресурсу – свого користувача

Коли мережевий користувач має доступ до мережі та здійснює відповідний пошук, то існують певні мережеві інформаційні ресурси, здатні задовольнити його потреби. Власники глобальної мережі повинні забезпечувати з'єднання користувача з мережевими ресурсами, щоб воно було настільки зручним, легким та швидким, наскільки це можливо. Відповідна систематизація документів на веб-сайтах також є важливим засобом для досягнення мети цього закону.

Якщо веб-ресурс публікується, розповсюджується, розширюється мережевим сайтом таємно, даний ресурс не може бути легко знайденим і використаним для пошуку, то в даному випадку користувач може просто випадково наштовхнутися на нього, а в іншому, – мережевий ресурс залишається дуже довго недоступним.

Як власник мережі знаходить свого користувача для своїх ресурсів? Для цього існує багато шляхів, наприклад: розповсюдження нових мережевих ресурсів через списки адресатів, поштові реєстри та дискусійні групи; створення списку мережевих ресурсів на базовій веб-сторінці сайту; представлення веб-ресурсів у пошукових машинах і каталогах, які є розповсюдженим шляхом індексування нових ресурсів веб-сайту тощо.

Також необхідно застосування структурованої, добре організованої і найбільш категорійної карти (схеми) сайту, оскільки це гарантує уніфікованість обробки різних мережевих інформаційних ресурсів за однаковими темами. Він (сайт) повинен бути простим і легким у використанні. Важливим є правильний зв'язок з веб-ресурсом. Для допомоги користувачам необхідно також використовувати навігаційні зв'язки.

Будь-який архів відкритого доступу можна конфігурувати так, щоб він забезпечував глобальну інтеоперабельність, з використанням протоколу, розробленого міжнародним співтовариством у межах Open Archive Initiative, і відомий як Open Archive Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH). У всіх архівах цього типу можна вести пошук за допомогою таких програм, як OAlster, Google, Яндекс тощо. Станом на початок 2009 р. OAlster індексував понад 19 млн. записів із понад 1 тис. організацій. Крім демонстрації величезних можливостей програми пошуку, ці цифри свідчать про те, що в архівах є безліч документів, неопублікованих у виданнях. Всі вони проіндексовані за певними полями, їх легко знайти за допомогою ключових слів. Це дозволяє авторам інших країн стати частиною міжнародного співтовариства, а їхнім роботам – частиною світової бібліотеки [5].

Важливим є те, що власники мережі повинні доповнювати зміст з урахуванням особливих потреб користувачів, а також бути впевнені, що користувач зможе легко знайти необхідні, потрібні ресурси, і одночасно гарантувати, що вони не перевантажують свої веб-сайти змістом, який нікого не цікавить [24]. Власникам мережі необхідно продовжувати додавати унікальні ресурси до своїх мережевих сайтів.

Третій закон є найбільш чуйним і постійно порушується більшістю власників глобальної інформаційної мережі й мережевими авторами з багатьох предметних галузей. Цим законом передбачається, що мережевий інформаційний ресурс існує для кожного користувача, повинен бути як слід описаний, індексуватися пошуковими машинами, представлений на веб-сайті в належній формі і бути легкодо-

тупним. Даний закон, природно, приводить до відкритого доступу, "відкритого контенту [4]", а не закритих файлів. "Користувач повинен легко шукати інформацію з кожної сторінки сайту. Кожна сторінка повинна включати пошуковий осередок або, принаймні, посилання на пошукову веб-сторінку [8]".

4. Бережіть час користувача

Цей закон є великою проблемою для власників і адміністраторів мережі, розробників пошукових машин. Час для користувача глобальної мережі найбільш важливий і цінний. Інформаційний масив веб-сайтів повинен бути розроблений і систематизований у чіткому і зрозумілому вигляді для того, щоб економити час користувача при пошуку ресурсів.

Цей закон має як зовнішній компонент (упевненість – люди швидко знаходять те, що шукають), так і внутрішній компонент (упевненість, що дані структуровані для швидкого одержання інформації). Також суттєво, щоб було розуміння, якої мети намагаються досягти користувачі, відвідуючи певний сайт [24].

Власники мережі допомагають економити час користувача шляхом створення дружнього користувачу інтерфейсу. Коли створення сайту завершено, завантажено і апробовано користувачами, треба почитати їхні відгуки. Кожний власник мережі повинен думати про користувачів (як їх залучити, що розробляти, як обслуговувати тощо), якщо він хоче задовольнити потреби суспільства глобальної комп'ютерної мережі. Необхідно пам'ятати, що допомога користувачам надається для проведення ефективного та економічного дослідження, для оновлення мережевих сайтів і для того, щоб зробити ці сайти легкими для навігації. Тому дружнє ставлення до користувача і корисність важливі.

Можливо, цей закон не є настільки очевидним, як інші. Проте, він відповідає за багато реформ в адмініструванні мережевих сайтів. Веб-сайт повинен розглядати кожний аспект своєї стратегії, правила й системи з урахуванням одного простого критерію – економити час користувача.

Існує багато інших засобів вдосконалення цього закону. Економія часу означає ефек-

тивний, вичерпний доступ до мережевих ресурсів. Це передбачає задоволення інформаційних потреб мережевих користувачів і першу оцінку успіху веб-сайту. Цей закон можна переформулювати: Обслуговуйте користувачів краще. Четвертий закон акцентує увагу на ефективному обслуговуванні користувачів.

5. Мережа як організм, що зростає

Глобальна комп'ютерна мережа відбиває зміни, які відбуваються в нашому суспільстві. Мережа – дійсно організм, що постійно зростає. Необхідно планувати і будувати її з урахуванням того, що з часом мережа і її користувачі зростатимуть і змінюватимуться. Також необхідно підтримувати рівень майстерності в міру просування вперед [24].

Всесвітня мережа представляє цікаву дилему для бібліотекарів. У той час, як у США щорічно виходить понад 50 тис. книг, всесвітня павутина містить загальний фонд, що постійно зростає та змінюється, понад 320 млрд. веб-сторінок (дані 2004 р.). Коли видається книга, вона оцінюється редакторами і видавцями, має свою цінність. Коли створюється веб-сторінка, вона просто завантажується на сервер. Для мережі не існує директив. Хто завгодно може публікуватися в Інтернеті і робити це. Бібліотекарі можуть відігравати важливу роль в очищенні від сміття, встановленні анотованих списків посилань, архівуванні мережевих інформаційних ресурсів тощо [1, 5]. Безмежні мережеві ресурси мають користь із досвіду компетентності бібліотекаря в таких галузях, як індексування та каталогізація, а також методів пошуку; запит на ці види навиків зростатиме, тому що користувачі надають значну перевагу пошукам, що ними здійснюється [20].

Всесвітня мережа зростає з шаленою швидкістю, забезпечує користувачів колосальним джерелом інформації і великою базою потенційних клієнтів, що користуються цією мережею [26]. Проект глобального Інтернет-архіву Бібліотеки Конгресу США створює цифрову бібліотеку веб-сайтів та інших культурних артефактів у цифровій формі. Подібно до традиційної бібліотеки, надає вільний доступ дослідникам, історикам, вченим тощо. На сьогодні цей інформаційний масив містить

понад 100 млрд. веб-сторінок (петабайти інформації), що в кілька разів більше обсягу всіх матеріалів, наявних у самій бібліотеці [3, 5]. Його база Wayback machine є найбільш відомою базою даних у світі, що включає чисельні копії публічно доступної мережі [3]. Глобальна комп'ютерна мережа відіграє важливу роль в усьому суспільстві.

П'ятий закон наводить нам останню істотну характеристику всесвітньої мережі і вказує на необхідність постійної корекції нашого погляду на роботу з нею. Мережа зростає і змінюється, так буде завжди. Потрібна гнучкість в управлінні, використанні цього масиву, спроможність втримувати і залучати користувачів, характеристика мережевих програм тощо. Зростає і змінюється масив мережі, змінюються інформаційні технології, міняються люди. П'ятий закон визнає – зростання неминуче відбуватиметься і повинно систематично плануватися.

Ці сформульовані закони глобальної комп'ютерної мережі допомагають визначити мережу як потужний стимулятор технічної, освітньої та соціальної зміни. Користувач справедливо є центром уваги в цьому процесі. Таким чином, лише через сприйняття нагальних потреб та характеристик користувача, власники мережі й розробники пошукових машин зможуть створювати засоби для задоволення інформаційних потреб користувачів. Економія часу користувача шляхом

надання відповідних механізмів доступу є основним завданням мережі. Крім того, деяким авторам і власникам мережі подобається спілкування через мережеві сторінки. Всесвітня мережа призначена для користування і може забезпечувати динамічним джерелом інформації всі категорії своїх користувачів. Чим би глобальна інформаційна мережа не була сьогодні, вона набуватиме важливі функції бібліотеки, які останні виконують вже протягом століть.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити наступні висновки:

фундаментальні праці, в яких закладено глибокі ідеї, не підвладні часу. Вони залишаються актуальними в часі та просторі, їх необхідно вивчати, аналізувати й творчо використовувати з урахуванням реалій;

аналіз та сучасна інтерпретація "П'яти законів бібліотечної науки" Ш. Ранганатана надає суттєвий поштовх для розвитку Інтернету як глобальної бібліотеки, що стане інформаційною серцевиною суспільства;

бібліотеки мають надати пріоритети з розвитку діяльності зі збереження та використання плінних джерел мережевої інформації для забезпечення на цій основі єдності традиційного та мережевого сегментів документального простору.

Використана література

1. Копанєва В. Архівування

науково-інформаційних ресурсів Інтернет : основні концептуальні положення / В. Копанєва // Бібліотечний вісник. – 2005. – № 2. – С. 14-19.

2. Копанєва В.О. Бібліотека в системі наукової електронної комунікації / В.О. Копанєва // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 5. – С. 3-10.

3. Копанєва В.О. Бібліотека та мережева інформація / В.О. Копанєва // Вісник книжкової палати. – 2007. – № 2. – С. 31-36.

4. Копанєва В.О. "Відкритий контент" в Інтернеті: становлення, проекти, правові засади / В.О. Копанєва // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 3. – С. 3-9.

5. Копанєва В.О. Формування фонду мережевих ресурсів у національній бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 27.00.03 / В.О. Копанєва; НАН України. Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2008. – 20 с.

6. Наука в информационном обществе [Электронный ресурс] / UNESCO Publications for the World Summit on the Information Society. – Режим доступа: http://portal.unesco.org/ci/fr/files/12852/11110597537science_ru.pdf / science_ru.pdf. – Систем. требования: Windows 95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

7. Сукиасян Э.Р. Классификационные системы в их историческом развитии: проблемы типологии и терминологии / Э.Р. Сукиасян // Научные и технические библиотеки. – 1998. – № 11. – С. 5-16.

8. 10 Tips for Enterprise Search : a best practices tip sheet [Electronic resource] // Google. – 2003. – Way of access: http://www.google.com/appliance/pdf/google_10_tips.pdf. – Систем. требования: Windows 95/98/2000/

NT/XP. Acrobat Reader.

9. Bjerneborn L. Small-world link structures across an academic web space : a library and information science approach [Electronic resource] / L. Bjerneborn // PhD Thesis. Royal School of Library and Information Science, Copenhagen, Denmark, 2004. – Way of access: <http://www.db.dk/dbi/samling/phd/lennartbjoerneborn-phd.pdf>. – Систем. требования: Windows95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

10. Bjerneborn L.P. Perspectives of webometrics [Electronic resource] / L. Bjerneborn, P. Ingwersen // Scientometrics. – 2001. – Vol. 50, № 1. – Way of access: http://vip.db.dk/lb/papers/Bjerneborn_Ingwersen_2001_Perspectives_of_webometrics.pdf. – Систем. требования: Windows95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

11. Cana M. Open source and Ranganathan's Five Laws of Library Science [Electronic resource] / M. Cana. – Way of access: <http://www.kmentor.com/socio-tech-info/2003/07/open-source-and-ranganathans-f.html>. – Title from the screen.

12. Elder C. Shiyali Ramamrita Ranganathan : the Father of Library Science [Electronic resource] / C. Elder / School of Library, Archival and Information Studies the University of British Columbia. – 2004. – Way of access: <http://www.slais.ubc.ca/COURSES/libr517/03-04-wt2/projects/ranganathan/>. – Title from the screen.

13. Garfield E. A. A tribute to S.R. Ranganathan, the father of Indian Library Science. Part 1. Life and Works / E. A. Gafield // Current Contents. – 1984. – Vol. 6, Feb. 6. – P. 5-12.

14. Gorman M. Five new laws of librarianship [Electronic resource] / M. Gorman // American Libraries. – 1995. – № 9. – Way of access: <http://www.ifla.org/humour/author.htm#G>. – Title from the screen.

15. Gorman M. The five laws of library science : then and now / M. Gorman // School Library Journal. – 1998. – Vol. 44, № 7. – P. 20-23.

16. Hall T.D. Making the Starting Line-Up : Best Practices for Placing Diversity at the Center of Your Library [Electronic resource] / T. D. Hall. – Way of access: <http://www.librarydiversity.org/makingthestartingline.pdf>. – Систем. требования: Windows95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

17. Improving access to research literature in developing countries : challenges and opportunities provided by Open Access [Electronic resource] / L. Chan, B. Kirsop, S. Costa, S. Arunachalam // 71th IFLA Council and General Conference, 14-18 August 2005. – Way of access: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/150e-Chan.pdf>. – Систем. требования: Windows 95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

18. Leiter A.R. Reflections on Ranganathan's : Five Laws of Library Science [Electronic resource] / A. R. Leiter // Law Library Journal. – Vol. 95, № 3. – Way of access: http://www.aallnet.org/products/pub_llj_v95n03/2003-28.pdf. – Систем. требования: Windows 95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

19. Mishra S. Distance Education and Challenged communities [Electronic resource] / S. Mishra // Commonwealth of Learning Discussion Area. – 1998. – Way of access: <http://hub.col.org/1998/cc98/0051.html>. – Title from the screen.

20. Noruzi A. Application of Ranganathan's Laws to the Web [Electronic resource] / A. Noruzi // Webology. – 2004. – Vol. 1, № 2. – Way of access: <http://www.webology.ir/2004/v1n2/a8.html>. – Title from the screen.

21. Ranganathan S.R. The Five Laws of Library Science [Electronic resource] / S. R. Ranganathan / Madras Library Association (Madras, India) and Edward Goldston (London, UK). – 1931. -Way of access: <http://dlist.sir.arizona.edu/1220/>. – Title from the screen.

22. Rettig J. Technology, Cluelessness, Anthropology, and the Memex : The Future of Academic Reference Service [Electronic resource] / J.Rettig. – Way of access: <http://archive.ala.org/rusa/forums/rettig.pdf>. – Систем. требования: Windows95/98/2000/NT/XP. Acrobat Reader.

23. Sayers W. C. B. Introduction to the first edition (Ranganathan, S.R.) / W. C. B. Sayers // The five laws of library science. – London : Blunt and Sons Ltd., 1957. – P.13-17.

24. Steckel M. Ranganathan for information architects [Electronic resource] / M. Steckel // Boxes and Arrows. – 2002. – Way of access: http://www.bboxesandarrows.com/view/ranganathan_for_ias. – Title from the screen.

25. Suominen V. User interests as the rationale of library operations : a critique [Electronic resource] / V. Suominen // Public Library Quarterly. – 2002. – Vol. 35, № 2. – Way of access: http://www.splq.info/issues/vol35_2/07.htm. – Title from the screen.

26. Thelwall M. Who is using the .co.uk domain? Professional and media adoption of the web / M. Thelwall // International Journal of Information Management. – 2000. – Vol. 20, № 6. – P. 441-453.

27. Walter V.A. Children and libraries : getting it right / V.A. Walter. – Chicago : American Library Association, 2001. – 155 p.

Головною ознакою сьогодення є небувала інтенсифікація засобів комунікації, починаючи з впливів телебачення на суспільно-політичні процеси та моральні відносини у суспільстві, Інтер-

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 316.6

КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОСТМОДЕРНУ

О.Є.Висоцька

В статті аналізуються економічні, парадигмальні, соціокультурні аспекти прояву комунікативних технологій в суспільстві постмодерну. Автор виділяє поняття постраціональної комунікації як головної характеристики та визначального процесу його становлення.

Ключові слова: постраціональна комунікація, комунікативні технології, масове суспільство, інформація, постмодерн.

In article are analyzed economic, paradigmatic, social culture aspects of display of communicative technologies in a postmodern society. The author allocates concept of postrational communications as main characteristic and defining process of its formation.

нету, який став загальним "всеобучем" в отриманні знань та останньої інформації "з перших рук", і закінчуючи мобільним зв'язком, завдяки якому людина втрачає власну "непрозорість" та персоніфікацію. "Вибух комунікації", що розпочався ще в середині ХХ ст. і став причиною становлення "інформаційного суспільства", а також, певною мірою, "суспільства постмодерну", змінив світосприйняття сучасної людини та призвів до нової якості суспільної взаємодії. Але сьогодні такий звичний термін як комунікація при більш-менш глибокому аналізі виявляється зовсім невідомим, бо сутність комунікативних технологій постмодерну залишається досі невизначеною. Поміж тим, дослідження цього явища, розкриття механізмів та характеру його прояву дозволить зрозуміти загальні суспільні процеси, які зараз відбуваються, а також визначити тенденції можливого майбутнього.

Актуальність вивчення сучасних комунікаційних процесів полягає також у тому, що вони стали не лише рухом певних смислів, засобом взаємодії між людьми, але й масштабним знаряддям впливу на масову свідомість, управління та маніпуляції. А це означає, що емансипація людини ХХ ст. має і зворотній бік, – це більш тонке і глибоке поневолення в

таких привабливих свободах громадянського суспільства, яке дехто із дослідників назвав "тоталітарно-демократичним [4, 38]".

Для України комунікативні технології стали кроком до демократизації суспільства, що проявилось у відомій "помаранчевій революції" та загальних культурних процесах, які відбуваються зараз в нашій країні. Тим важливіше буде виявлення різних аспектів комунікації, її позитивних та негативних впливів.

На сьогодні комунікаційна проблематика стала складовою досліджень як фундаментальних суспільних наук (соціальної філософії, соціології, лінгвістики, психології, антропології, культурології), так і прикладних напрямків – від документалістики до теорії реклами та публік релейшнз. Комунікація осмислюється і з позиції аналізу суто спеціального знання, і як ключовий елемент соціокультурної динаміки, і як головний символ суспільства постмодерну.

Соціальні теорії комунікації оформлюються у ХХ ст. завдяки працям лінгвістів (Ф. де Соссюр), логіків (Ч.Пірс, Л.Вітген-штейн), семіотиків (Ч.Моррис, У.Еко), соціальних психологів (В.Вундта, Г.Тарда, Г.Лебона, Дж.Міда, Г.Блумера) та інших. Проблема комунікації як акта виявлення Я в Іншому

присвячені праці М.Бубера, М.Бах-тіна, М.Гайдеггера, П.Рікера, Ж.-П.Сартра, Ф.Ебнера, К.Ясперса та інших. Комунікація як певна конститутивна семантична структура індивідуальної свідомості аналізується у зв'язку з концепціями Іншого (Е.Левінас) та Чужого (Б.Вальденфельс), стала центральним елементом соціальної теорії К.О.Апеля та Ю.Габермаса, які розглядають комунікацію як базовий соціальний процес. Як ключову ознаку суспільства постмодерну подано аналіз комунікації в працях Р.Барта, Ж.Бодрія-ра, Г.Дебора, Ж.Дерріда, Ф.Джемісона, Ж.Дельоза, Ф.Гваттарі, П.Клоссовскі, Ф.Ліотара, М.Фуко та інших класиків постмодерніст-ського деконструктивізму. Особливий внесок у вивчення проблеми комунікації зробили такі вітчизняні дослідники, як: А.М.Єрмоленко, С.О.Кошарний, В.М.Куплін, А.Н.Лой, В.В.Лях, Л.А.Ситниченко, С.Явоненко та інші. Однак при всьому розмаїтті поглядів на комунікативні технології сучасності, досі не виявленого залишається їхня сутність як складових процесу, що оформлює та регламентує економічні, політичні, соціокультурні характеристики існування суспільства постмодерну.

Метою цієї статті стало визначення сутності комунікативних технологій постмодерну як головної його складової.

Доба постмодерну, початок якої ще відомий англійський історик Дж.Тойнбі пристосував до періоду починаючи з Першої світової війни, і яка стала умовним позначенням сьогодення, знаменує собою суттєві зрушення у суспільній свідомості, економічному, політичному та соціокультурному становищах постмодерного західного суспільства, ключову роль в якому мають саме засоби комунікації (під засобами комунікації ми, користуючись методологією Г.М.Маклюєна, будемо розуміти будь-яке людське розширення ззовні [6, 7]).

Якщо розглядати цей період з позиції економічного розвитку, то він став етапом становлення суспільства споживання, глобалізації ринкових відносин та укріплення цінностей пізнього капіталізму – таких як індивідуалізм (плюс солідаризм), право на приватну власність, свободу слова, комфортність та безпечність

життя тощо. В рамках такого погляду на добу постмодерну економіка розглядається як одна з найбільш базових сфер людського спілкування, в якій головною є боротьба за визнання в процесі отримання матеріальних благ [7, 20]. З іншого боку, в економічних відносинах починають відігравати визначальну роль уявлення про ключове значення "людського капіталу", що полягає в отриманні знань і навичок, а також у їхній мобільності та здатності до росту.

Звідси можна визначити особливий статус засобів комунікації, якість яких прямо впливає на економічний ріст у державі та рівень добробуту населення. Саме у процесі взаємної комунікації люди не лише обмінюються знаннями, але й створюють певну спільність або асоціацію, члени якої можуть отримувати більш ефективні економічні показники, а також мають більші соціальні можливості, аніж роблячи те ж саме поодиночі. Цей принцип, розроблений ще в рамках теорії ігор, зараз широко використовують у практиці корпоративних відносин та приватного підприємництва країн Західної Європи.

Комунікативні технології стали не просто необхідним компонентом постмодерного суспільства, вони прямо ототожнюються з ним. Як пише, наприклад, Дж.Ваттімо, "Суспільство, в якому ми живемо, є суспільством загальної комунікації, суспільством мас-медіа [2, 7]". Засоби та технології комунікації пронизують і впливають на все, починаючи з характеру ціннісних уявлень мас і закінчуючи структурою транснаціонального капіталу.

Комунікація відіграє ключову роль у співвіднесенні дихотомії "попит-пропозиція" у сфері економіки та виробництва, оскільки у суспільстві споживання не попит формує пропозицію, а пропозиція встановлює попит завдяки різним формам реклами, яка подається як певне повідомлення чи апеляція до підсвідомості людини. Комунікативні технології у такому випадку стають головним знаряддям впливу на вибір споживача, який не сам вибирає, а за нього вибирають ЗМІ та крупні транснаціональні корпорації, в результаті чого його вибір стає порожньою демонстрацією вибору (оскільки ніякого вибору не

існує). В суспільстві споживання люди купують речі, які їм насправді непотрібні, але які є проявом статусу, моральної норми чи простої звички. Виникає симуляція смислів, заміщення дійсної потреби симулятивною. Це стосується будь-яких видів товарів – від миючих засобів до кухонних комбайнів.

Реклама, яка спочатку була простим повідомленням про послугу чи вид товару, вже в 60-і роки перетворюється на симулятор бажань, намагаючись захопити людину з глибин її власної підсвідомості. Тепер, на початку XXI ст., коли кожна освічена людина знає про підступність реклами з її брехливими обіцянками, про застосування брудних технологій впливу при її створенні, дивним може здатися, що більшість людей суспільства споживання все ще залишаються під її чарівністю, яскравою грою, в якій кожний бажає взяти участь. Реклама тепер (в основному) побудована на тонкій самоіронії, вона немов говорить: "Бачите, те, що вам пропонують, зовсім несерйозно", але така гра є більш підступною маніпуляцією, якої споглядач не може розгледіти.

Таким чином, можна побачити народження і розповсюдження нової форми комунікації, яка, відмовляючись від раціональних механізмів впливу, апелює до ігрового початку в людині, створення симулятивних та неаутентичних смислів, підпорядковуючись при цьому суто економічним законам. Вона, зосереджуючись на самій собі (на власних саморефлексивних характеристиках), орієнтована на подальше примноження і розповсюдження з метою розширення меж ринку споживання.

Якщо розглядати постмодерн з парадигмальних позицій, то центральним поняттям тут буде раціональність як антитеза доби постмодерну. Раціональність, яка була позитивною цінністю для суспільства Нового часу аж до XIX ст., у XX ст. піддалася нещадній критиці. Її назвали ворогом ірраціонального, спонтанності та творчості, обвинуватили у тоталітарності до людської ідентичності. Науково-технічний прогрес, який разом із розширенням можливостей, призвів до загострення політичних процесів, появи глобальних проблем, екологічної кризи, також розвінчав "світлий ареол раціональності". Вия-

вилось, що раціоналізація та модернізація суспільного життя ще не попереджають негативні впливи, які можливі у суспільстві. Тому суспільство постмодерну, на перший погляд, з недовірою ставиться до раціональності та відмовляється від усіляких табу доби Модерну – у сфері сексуальності, моральних відносин між людьми різної статі та віку, національної та релігійної приналежності тощо.

Однак навіть поверховий розгляд суспільства постмодерну свідчить, що раціональність як парадигма людської свідомості не лише не зникла, а й набула більшого розповсюдження. Це можна побачити й у механізмах функціонування громадянського суспільства, й у мрії про комунікативну спільноту, де головним об'єднуючим початком буде саме раціоналізація публічної сфери. Але водночас новій раціональній комунікації вже не притаманні риси класичної раціональності. Це зовсім нове явище, яке ми визначимо як постраціональна комунікація. Її головною ознакою є тотальне розкриття власних характеристик, результатом чого стає "дифузія цінностей" (Ж.Бодріяр) або "смерть знаку" (Ж.Дерріда) в межах практично всіх суспільних сфер. У цій комунікації знаки вже не мають усталених значень, а постійно змінюють свій контекст і тому втрачають здатність щось позначати, стають "гіперреальністю" [1].

Певним чином на створення нової форми комунікації вплинув постмодернізм як ідейна течія, яка поставила під сумнів модерністські претензії на метазнання і відкрила шлях до подальшої деаксіологізації суспільної думки. В результаті, постмодернізм став використовуватися і як ідеологія, орієнтована на виправдання та легітимацію плюралістичних ідей, думок, інтересів, відмову від пошуку автентичності мірою визнання відносності будь-яких інтерпретацій. Це призвело до тотального звільнення та розкриття всього, що було в самій людині приховане – від ірраціональних бажань до інтимних знань. Комунікація вторглася у світ людських відносин через кіно, телебачення, Інтернет, не залишаючи нічого неприхованим. Це і безкінечні реаліті-шоу, політичні репрезентації, документальність новин та їхня інтерактивність, що набуває характеру зворотного

зв'язку, коли не новини є поданням дійсності, а сама дійсність формується новинами.

Результатом впливу сучасних комунікативних технологій (технологій пост раціональної комунікації) стала визвольна революція в межах різних суспільних сфер – від емансипації жінки до нормативності нетрадиційних сексуальних орієнтацій. Однак характерною рисою постраціональної комунікації є ефект заміщення, коли втрачений первісний смисл одного явища заміщається іншим, більш умовним і нестійким. Як визначає, зокрема, Ж.Бодріяр, "все, що звільняється, неминуче піддається нескінченним заміщенням і, тим самим, зростаючій невизначеності і мінливості [1, 9]". Ця формула французького дослідника дієва для будь-яких проявів постраціональної комунікації.

Завдяки новим комунікативним технологіям усе немов прагне стати всім. Його не задовольняє вже власна сутність. Воно бажає стати іншим, перетекти у інобуття. Приміром, телебачення – це вже не просто розвага чи подання новин, це й спроба стати людським мозком, поглинути, заволодіти свідомістю людини – її бажаннями, думками, почуттями. Телефон вже не виконує просту функцію зв'язку. Мобільний телефон призначений не лише підтримувати тотальний зв'язок з окремою людиною, він ввібрав в себе функції суцільної розваги. Він став всім – іграми, інтернет-послугами, музикою, відео, телебаченням, тобто не самим собою.

Однак слід зауважити, що подібна пістрявість комунікативних можливостей на сьогодні продовжує підпорядковувати одній генеральній меті – знайти нові джерела для підтримки суспільства споживання, бо створення штучних потреб провокує до їхнього задоволення. Таким чином, постраціональна комунікація, відштовхуючись від класичних ідеалів раціональності та апелюючи до ірраціонального в людині – її бажання новизни, ігрового початку, страсті до розширення можливостей, насправді виконує суто раціональні цілі економічної ефективності та практичної доцільності.

Тотальність комунікації постмодерну призводить не до покращення відносин у

суспільстві, а, навпаки, до більшої умовності та розмитості спілкування. Мірою свободи комунікації її цінність катастрофічно падає, і людина, що постійно знаходиться в оточенні засобів комунікації, вже не відчуває дійсної потреби у спілкуванні. Відбувається по-двоєння комунікації, коли замість спілкування можна побачити її симуляцію, коли метою стає не досягнення порозуміння чи отримання досвіду, а комунікація заради комунікації, за якою не стоїть ніяких метасмислів. Мова засобів комунікації стає обривчастою, невизначеною, порожньою, коли SMS – порожнє повідомлення чи нагадування про розмову, а спілкування у чаті – балаканина, яка ні до чого не зобов'язує.

З іншого боку, комунікацію не можна розглядати лише як просте передання повідомлення. У ході комунікації (навіть із самим собою як автокомунікації) відбувається "зрушення контексту", змінюється смисл повідомлення, що передається. Тому передати адекватно повідомлення неможливо. Отже, значення комунікативних технологій – у зростанні, трансформації та переформулюванні інформації, отриманні нових смислів. Ця властивість комунікації і стала предметом різноманітних інформаційних спекуляцій та маніпуляцій, які зараз характерні для розвинутого в інформаційно-технічному плані суспільства.

Постраціональна спрямованість сучасних комунікативних технологій полягає також в тому, що в її основі лежить постмодерністська ідея заперечення метасмислів та будь-яких форм автентичності. Парадигма постраціональної комунікації як ознака суспільства постмодерну є новою формою світобачення, яка йде на зміну парадигмі раціональної комунікації. Остання характеризує модерні ідеали, в яких найважливішим є загальне досягнення порозуміння у процесі комунікації, від чого відмежовується постраціональне світобачення.

Якщо розглядати постмодерн з позиції соціокультурних трансформацій, то можна побачити зміни у ціннісному світосприйнятті у бік абсолютного плюралізму, який при цьому обмежений принципами економічної доцільності. Це можна продемонструвати на прикладі розповсюдженої ліберальної моделі

демократії. Свобода слова, думки і дії у такому суспільстві не просто гарантуються, а нав'язуються людині. З іншого боку, сама людина суспільства постмодерну вже не має дійсної потреби в правдивих знаках, оскільки нормою стає уявлення, що ніякої правди не існує. В таких умовах комунікація як досягнення певного смислу є неможливою або сумнівною. Саме тому, як стверджує, зокрема, С.Жижек, у подібному суспільстві "...цинічна дистанція, сміх, іронія стають, так би мовити, частиною прийнятих правил гри", коли самою ідеологією демократії задається несерйозність всіх можливих акцій та презентацій власної символіки [5, 35].

Подібні характеристики комунікації Ф.Джеймісон називає ємним словом пастіш, що є квазіпародією на модерністські текстуальні принципи [3, 65]. Пастіш як форма розгортання постраціональної комунікації у контексті соціокультурних відносин задає поле спілкування, в якому принципово неможливо конструювання поняття лінгвістична норма. Суспільство постмодерну, яке ототожнює реальність зі штучно створеними образами та переживає всій час як "серію повторюваного теперішнього" дублює та посилює "логіку споживчого капіталізму [3, 77]", не створюючи ніяких механізмів протидії його впливам (винятком є антиглобалістські виступи, що на сьогодні можна розглядати як єдину зброю проти ідеології глобалізму, яка проте містить в собі саморуйнівні принципи).

Головним методом впливу на масову свідомість у суспільстві постмодерну є створення і задоволення бажань, ірраціональних прагнень та суто ігровий підхід до осмислення реальності (її віртуалізація та симуляція). Як визначає, зокрема, І.Джохадзе, "постмодерністська революція знімає дисциплінарні обмеження і табу, що діяли в модерністському суспільстві, і розповсюджує закони капіталістичного виробництва на всю галузь людської життєдіяльності. Відтепер все (навіть смерть, жах і біль...) стає товаром для споживача, об'єктом спекулятивної маніпуляції... [4, 42]". Постраціональна комунікація як метод встановлення зв'язків між людьми знаменує собою кінець спонтанності, оскільки визначає

її як закон для будь-якої діяльності.

Це дає змогу констатувати катастрофічний характер постраціональних комунікативних технологій, що призводять до дисонансів та розщеплення цінностей у "порнографії інформації і комунікації, інакше кажучи, ланцюгів та мереж, порнографії всіх функцій та об'єктів в їхній читабельності, їхній плинності, їхній доступності регуляції, в їхній примусовій сигніфікації, в їхній перформативності, в їхній розгалуженості, в їхній полівалентності, в їхньому вільному вираженні..." "Екстаз комунікації" у постмодерній культурі – це "екстаз обсценного", яке заперечує будь-який образ і смисл у "більш-видимому-аніж-видиме", яке розчинене у комунікації та інформації [8, 130-131].

Із розвитком комунікації пов'язана й відмова від ідеї історії або проголошення "кінця історії" (Ф.Фукуяма). Історія перестала бути єдиною з приходом влади мас-медіа, вплив яких полягає у деконструкції "центральної точки зору" ("метанарративів"), коли засоби комунікації привносять не загальну гомологізацію та стереотипізацію культури, а сприяють появі численних субкультур [2, 11]. Це означає, що у таких субкультурах раціональна комунікація як певна "прозорість" спілкування чи взаємодії вже не має значення і, мабуть, є недоречною. Тому моральні ідеали "логічного соціалізму" (Ч. Пірс), "ідеальної комунікативної спільноти" (К.-О. Апель) та "комунікативної раціональності" (Ю. Габермас) розглядаються як історично та ідеологічно обмежені конструкти, оскільки "...самопрозорість суспільства відкрита спостереженню тільки для погляду центрального суб'єкта, і це спостереження стає все менш здійсненим по мірі того, як у технічному плані стає все більш можливим його реально здійснити... Усередині самої системи комунікації розвиваються механізми ("виникають нові центри історії"), які роблять принципово неможливою реалізацію самопрозорості [2, 31-32]".

Таким чином, з огляду на економічні, парадигмальні, соціокультурні аспекти прояву комунікативних технологій у суспільстві

постмодерну, можна зазначити її визначальну роль у його функціонуванні. Головною формою комунікації, яка набуває найбільшого розповсюдження, стає постраціональна комунікація, що спрямована на тотальне розкриття власних комунікативних можливостей. Постраціональна комунікація стає єдиною прийнятним засобом взаємодії між людьми, бо в неї заздалегідь включений принцип непрозорості, неаутентичності, варіативності смислів як знань, вмінь, емоцій, стимулів. Одночасно панування цієї форми комунікації свідчить про певну кризову ситуацію у західному суспільстві, оскільки постраціональна комунікація являє собою чисту і порожню форму соціальної взаємодії, яка залишається байдужою до власного змісту. Саме тому суспільство постмодерну будується на ідеї безкінечного і необумовленого людськими потребами виробництва, у першу чергу виробництва інформації та

комунікації, в якому швидкість нароцзування форм взаємодії набагато більше можливості породження смислів.

Використана література

1. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла / Ж. Бодрийяр. – М. : Добросвет, 2000. – 258 с.
2. Ваттимо Дж. Прозрачное общество / Дж. Ваттимо. – М. : Логос, 2003. – 124 с.
3. Джеймисон Ф. Постмодернизм и общество потребления / Ф. Джеймисон // Логос. – 2000. – № 4. – С.63-77.
4. Джохадзе И. Массовое общество и демократический тоталитаризм: свобода без выбора / И.Джохадзе // Логос. – 2001. – № 5-6. – С.36-48.
5. Жижек С. Возвышенный объект идеологии / С.Жижек. – М., 1999. – 240 с.
6. Маклюэн Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г.М.Маклюэн. – М. : Жуковский: "КАНОН-пресс-Ц", "Кучково поле", 2003. – 464 с.
7. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф.Фукуяма. – М. : ООО "Издательство АСТ": ЗАО НПП "Ермак", 2004. – 730 с.
8. Baudrillard J. Ecstasy of Communication / J.Baudrillard // The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture / Ed. H. Foster. – Port Townsend: Bay Press, 1983. – P.126-133.

ПОДІЇ І ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

**П'ЯТА КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ ЗІ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ – ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ**

28 травня 2009 р. у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук відбулася п'ята конференція молодих учених та спеціалістів на тему "ІСТОРІЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ", присвячена 125-річчю створення Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова УААН. Організатори конференції – ДНСГБ УААН і Полтавський інститут агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова УААН.

Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН з 2002 р. проводить наукові конференції молодих учених і спеціалістів, що стало вже традицією.

Захід об'єднав понад 100 учасників, серед яких відомі вчені-аграрії, зокрема, академік УААН Ф.Ф. Адамень, член-кореспондент УААН І.В. Гриник, професор А.М. Малієнко; представники влади: народний депутат України А. Шевченко; директор Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова УААН кандидат с.-г. наук І.О. Чекрізов; науковці, аспіранти, здобувачі в галузі історії науки і техніки. У ДНСГБ УААН видано збірник матеріалів конференції у 2-х частинах (К., 2009. – Ч. 1. – 194 с.; Ч. 2. – 22 с.), в якому вміщено 99 тез доповідей 120 авторів.

Для учасників конференції було розгорнуто виставку видань ДНСГБ УААН (книги і бібліографічні посібники за тематикою історії науки і техніки, у т.ч. сільського господарства) та виставку до 125-річчя від дня заснування Полтавської сільськогосподарської дослідної станції (з 2004 р. Полтавський інститут агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова).

З вітальними словами до зібрання звернулись академік-секретар Відділення наукового забезпечення трансферу інновацій Української академії аграрних наук Гриник Ігор Володимирович, який зачитав звернення президента УААН академіка М.В. Зубця до учасників конференції, та народний депутат України Андрій Шевченко, який передав вітання від Прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко.

З основною доповіддю "Відлік дослідництва в агрономії та тваринництві України (до 125-річчя Полтавського інституту АПВ ім. М. І. Вавилова УААН)" виступив директор ДНСГБ УААН, доктор сільськогосподарських наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України В.А. Вергунов – відомий вчений у галузі історії аграрної науки, освіти. Доповідач охарактеризував шляхи історичного розвитку сільськогосподарської дослідної справи на теренах України, що бере початок з утворення Полтавського дослідного поля 1884 р.

У співповіді директора Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова кандидата сільськогосподарських наук І.О. Чекрізова "Історія розвитку Полтавського інституту АПВ ім. М.І. Вавилова та сучасні напрями наукової діяльності" було висвітлено основні історичні етапи розвитку станції та Інституту, утвореного на її базі відповідно до Постанови Президії УААН і наказу по Академії від 22 листопада 2004 р.

Нині Інститут став провідною багатогалузевою аграрною науковою установою на Полтавщині. Вченими Інституту розроблено короткочасні сівозміни для фермерських господарств; відпрацьовано ресурсозберігаючі технології основного та

передпосівного обробітку ґрунту в поєднанні з економічно вигідними й екологічно безпечними нормами добрив у сівозмінах лівобережного Лісостепу України.

Доповіді інших учасників конференції було присвячено широкому спектру питань з історії біологічної, аграрної науки, освіти і техніки, життю й діяльності окремих визначних вчених тощо.

На конференції відбулася презентація книги трьох авторів А.М. Малієнка, В.П. Ярмоленка, А.В. Мазуренка "Альтернативный взгляд на аграрную реформу и политику в Украине" (К., 2009. – 270 с.). Виступ професора А.М. Малієнка (ННЦ "Інститут землеробства" УААН) "Історія аграрних реформ в Україні", одного з авторів книги, викликав жваву дискусію молодих учених – майбутніх дослідників історії науки.

Директор ДНСГБ УААН професор

В.А. Вергунов

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВОГО РЕФЕРУВАННЯ

У Києві 29 травня 2009 р. в Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук відбувся міжнародний семінар-практикум, присвячений 10-річчю видання реферативного журналу "Агропромисловий комплекс України".

У семінарі-практикумі взяли участь керівники аграрної науки, міністерств; понад сто науковців і спеціалістів у галузі аграрної й інформаційно-бібліотечної науки, представники наукових бібліотек різних систем і відомств як України, так і близького зарубіжжя.

Особливістю семінару, який проводився вперше, була участь зацікавлених науковців, фахівців, практиків і творчого колективу редакційної колегії, наукових референтів і консультантів РЖ в обговоренні важливих питань розвитку наукового галузевого реферування.

Від імені головного редактора журналу президента Української академії аграрних наук, академіка УААН М. В. Зубця з привітанням до присутніх звернувся перший заступник головного вченого секретаря УААН Остап Мирославович Жукорський,

який наголосив на важливості даного зібрання, зацікавленого спілкування фахівців аграрної та бібліотечно-інформаційної галузі. Зокрема, доповідач відмітив, що 10 років – це знакова подія в інформаційному полі держави, оскільки ексклюзивне інформаційно-бібліографічне щоквартальне видання, засноване ДНСГБ УААН та Інститутом гідротехніки і меліорації УААН, акумулює і віддзеркалює квінтесенцію наукових пошуків із 28 напрямів аграрної науки, включаючи її історіографію, у сприйнятливому форматі реферату. Тобто, аналітико-фактографічний часопис оперативно зна-йомить вчених, освітян і виробників з результатами оригінальних конкурентоспроможних розробок, спрямованих на забезпечення сталого, екологічно врівноваженого, ресурсощадливого і високопродуктивного розвитку агросфери України.

РЖ виконує низку комунікативних функцій: інформативну, інтеграційну, довідково-пошукову, оцінювальну і, найголовніше, пізнавальну. Вийшли друком 39 випусків РЖ "АПК України" – 15881 реферат найактуальніших теоретико-прикладних публікацій (понад 796 обл.-друк. арк.). Протягом 2005-2007 рр. на додаток видано чотири спецвипуски РЖ: "Ветеринарна медицина", "С.-г. меліорація і водне господарство", "Лісове господарство", "Ветеринарна медицина і тваринництво України".

РЖ "АПК України" – чільна компонента науково-інформаційного наповнення державних і виробничо-управлінських інституцій з аграрних питань, профільних дослідних установ системи УААН і Міністерства аграрної політики України, ВНЗ агробіологічного профілю тощо. Видання є достатньо популярним серед галузевого читацького загалу, неодноразово успішно презентоване на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях і галузевих виставках в Україні, Росії, Чехії, Франції та Німеччині.

Наразі здійснюється оптимізація наповненості предметних рубрик, покращується добір першоджерел і якість їхнього реферування за критеріями об'єктивності, зрозумілості й лаконічності. Очікується перехід на тримовний бібліографічний опис згорнутих документів, тиражування електронних версій журналу, а також репрезентація його через Web-сайт ДНСГБ УААН.

Історію створення, тенденції розвитку та перспективи РЖ "АПК України" було висвітлено у ключовій доповіді "Національний пріоритет на шляху до Європейської інтеграції (до 10-річчя РЖ "Агропромисловий комплекс України")" професора В. А. Вергунова, директора ДНСГБ УААН, заслуженого працівника сільського господарства України.

Під час семінару було обговорено різнобічні аспекти теорії і методики наукового реферування, практичний досвід роботи підготовки реферативних журналів інформаційно-бібліотечних центрів різних систем і відомств.

У надісланих привітаннях і виступах високо оцінили науковий рівень РЖ "АПК України", його значення для розвитку аграрної науки і виробництва, а також висвітлили проблемні питання й шляхи удосконалення реферативної інформації заступник Голови Державного комітету лісового господарства України Пристая Олексій Дмитрович; заступник Голови Державного комітету ветеринарної медицини Андрющенко Богдан Вікторович; директор ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, доктор економічних наук, Герой України Саблук Петро Трохимович. У привітанні Міністерства освіти і науки України за підписом заступника міністра М. В. Стріхи відмічено вкрай важливу діяльність з видання реферативного журналу, що сприяє зусиллям МОН в активізації процесу ознайомлення вітчизняних науковців з базами даних зарубіжної науки, та висловлюються побажання подальшої плідної роботи щодо включення кращих українських наукових видань до міжнародних пошукових баз. У вітальному

слові народного депутата України голови Комітету ВР з питань аграрної політики та земельних відносин Миколи Присяжнюка відзначалося, що 10 років випуску у світ наукового реферативного періодичного видання "АПК України" – свідчення того, що аграрна наука в Україні існує, розвивається і має попит як у науковому середовищі, так і серед численних практиків. Також були висловлені побажання про запровадження ще одного розділу "Правове забезпечення аграрної сфери". Добірці інформації на цю тему будуть вдячні всі без винятку господарники, практики, працівники виборчо-управлінських інституцій галузі, профільних дослідних установ, Міністерства аграрної політики тощо.

Проблеми й досвід формування системи реферативного забезпечення науки і практики проаналізували керівники провідних наукових бібліотечно-інформаційних, освітніх установ і закладів: академік НАН України Онищенко Олексій Семенович, генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; кандидат історичних наук Рогова Павла Іванівна, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського; доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інформатизації Слободяник Михайло Семенович, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Із великою зацікавленістю присутні сприйняли виступ кандидата педагогічних наук Пірумової Лідії Миколаївни, заступника директора з наукової роботи Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Російської академії сільськогосподарських наук, головного редактора п'яти російських галузевих реферативних журналів, яка відмітила високий науковий рівень журналу, що відповідає всім вимогам до видань подібного типу і використовується як важливе джерело інформації про досягнення аграрної науки України. Водночас вона запропонувала подавати реферати іноземними мовами для входження в міжнародний інформаційний простір.

Доповіді, привітання та виступи учасників семінару опубліковані у збірнику матеріалів "Сучасний стан та перспективи наукового реферування" (К., 2009. – 144 с.), виданому ДНСГБ УААН.

Редакційна колегія, наукові консультанти, наукові референти РЖ "АПК України" відзначена нагородами, серед яких: Подяка Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко, Почесна грамота Кабінету Міністрів України, Грамота Верховної Ради України, Подяка Міністерства аграрної політики України, Почесна грамота Міністерства освіти і науки України, Почесна відзнака УААН, Почесна грамота Президії УААН, Подяка міністра аграрної політики України, Почесна грамота Державного комітету України по водному господарству, Почесна грамота Державного комітету лісового господарства України, Відзнака Державного комітету лісового господарства України "Почесний лісівник України", Почесна грамота Державного комітету ветеринарної медицини України, Почесна грамота Академії педагогічних наук України, знаки Міністерства аграрної політики України "Відмінник аграрної освіти та науки" трьох ступенів, трудова відзнака Міністерства аграрної політики "Знак пошани".

До свята персонально було нагороджено всіх причетних до становлення та десятирічної діяльності РЖ "АПК України", а саме: Подякою Прем'єр-міністра України – колектив редакції; Почесними грамотами Кабінету Міністрів України: С.Х. Поплавська, Л.Г. Самойлова (ДНСГБ УААН); Цінними подарунками від Голови Верховної Ради України та Почесними грамотами УААН: канд. с.-г. наук М.В. Коломієць, П.І. Нинько (ДНСГБ УААН); Грамотою Верховної Ради України О.В. Каргіна, Л.О. Романчук (ДНСГБ УААН); Почесною відзнакою УААН : д-р с.-г. наук., професор В.І. Шелепов (ДНСГБ УААН); Почесними грамотами Президії УААН: Л.П. Захарченко

(вид-во "Аграрна наука"), канд. екон. наук Г.Г. Хурманець (редакція журн. "Вісник аграрної науки"); Почесними грамотами Міністерства аграрної політики України: д-р іст. наук, професор М. С. Слободяник (АКККіМ), канд. с.-г. наук В. А. Величко (редактор журн. "Вісник аграрної науки"); Подякою міністра аграрної політики України: О.С. Шайніков; знаком Міністерства аграрної політики України "Відмінник аграрної освіти та науки" I ступеня: професори, академіки УААН М.В. Зубець, В.П. Ситник, П.І. Коваленко, Г.О. Богданов, д-р с.-г. наук, проф. В.А. Вергунов; II ступеня: д-р с.-г. наук, проф. А.Ф. Гойчук, д-р с.-г. наук, проф., член-кор. УААН С.М. Каленська, канд. с.-г. наук А. Н. Кручек, канд. с.-г. наук, член-кор. УААН А.Г. Сердюк, д-р с.г. наук, проф., член-кор. УААН С.П. Танчик; III ступеня: д-р с.-г. наук, проф. А.В. Боговін, д-р вет. наук, проф., акад. УААН В.О. Бусол, д-р біол. наук, проф., акад. УААН І.М. Гудков, д-р с.-г. наук, проф., акад. УААН В. П. Рибалко, д-р с.-г. наук, проф. І.Т. Слюсар, д-р біол. наук, проф. акад. УААН М.І. Сахацький, д-р екон. наук, проф., акад. УААН О.М. Шпичак; Подякою Державного комітету лісового господарства України: Л.О. Романчук, В.П. Романчук (ДНСГБ УААН); Подяка Державного комітету ветеринарної медицини України: О.В. Каргіна (ДНСГБ УААН); Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України редакцію журналу, а головного редактора М.В. Зубця – знаком "Петра Могили"; трудовою відзнакою Міністерства аграрної політики "Знак пошани": д-р с.-г. наук, проф., акад. УААН П.В. Кондратенко, д-р с.-г. наук, проф., акад. УААН М.К. Лінник, д-р біол. наук, проф., акад. УААН М.П. Лісовий, д-р с.-г. наук, проф., акад. УААН О.М. Третяк, д-р с.-г. наук, проф., член-кор. В.В. Хареба.

ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЙ

2008 року за спеціальністю 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство відбувся захист дисертацій:

У Харківській державній академії культури:

Костирко Тамара Миколаївна захистила кандидатську дисертацію на тему "Система бібліотечно-інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів: концептуалізація регіональних механізмів функціонування".

Науковий керівник: Ільганаєва Валентина Олександрівна, доктор історичних наук, професор.

Офіційні опоненти: Асеев Георгій Георгійович, доктор технічних наук, професор; Кириленко Олександр Григорович, кандидат історичних наук.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню бібліотечно-інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів, концептуалізації регіональних механізмів їх функціонування. Визначено системоутворювальний механізм формування бібліотечно-інформаційних ресурсів як єдиного інтеграційного ресурсу освіти регіонального рівня.

Розглянуто нові підходи до формування системи науково-освітнього інформаційного ресурсу як складового елемента соціально-інформаційного модуля освіти. Доведено природність і необхідність корпоративних об'єднань вищих навчальних закладів зі створення бібліотечно-інформаційних ресурсів; визначено взаємовідносини та напрями їхнього удосконалення через механізм інноваційного менеджменту бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Олійник Ольга Віталіївна захистила кандидатську дисертацію на тему "Інформаційні технології дистанційного навчання у вищій бібліотечній освіті США".

Науковий керівник: Філіпова Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор.

Офіційні опоненти: Петрова Людмила Григорівна, доктор педагогічних наук, професор; Башун Олена Василівна, кандидат педагогічних наук.

У дисертації комплексно досліджуються теоретичні й організаційні засади використання інформаційних технологій дистанційного навчання у вищих бібліотечних школах США з метою вивчення позитивного досвіду та його адаптації у вітчизняній освітній системі. Проаналізовано розвиток комп'ютеризації бібліотек США як передумови вдосконалення американської інформаційно-бібліотечної освіти. Визначено головні тенденції впровадження інформаційних технологій в освітній процес університетів США, серед яких виявлено пріоритет інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання бібліотечних фахівців. Науково обґрунтовано інформаційно-комунікативну складову технологій дистанційного навчання бібліотечних фахівців в університетах США, що базується на розвитку "он-лайн-навчання", інтерактивних та інтернет-комунікаціях. Визначено організаційні моделі дистанційного навчання бібліотечних фахівців у США з метою їхнього запровадження в систему вищої бібліотечно-інформаційної освіти України.

2009 року за спеціальністю 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство відбувся захист дисертацій:

У Харківській державній академії культури:

Шемаєва Ганна Василівна захистила докторську дисертацію на тему "Бібліотека в системі наукової комунікації: коеволюційні процеси розвитку".

Науковий консультант: Ільганаєва Валентина Олександрівна, доктор історичних наук, професор.

Офіційні опоненти: Ляхоцький Володимир Павлович, доктор історичних наук, професор; Сенченко Микола Іванович, доктор технічних наук, професор; Дерлеменко Віталій Володимирович, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Дисертацію присвячено теоретичному обґрунтуванню процесів коеволюційного розвитку бібліотеки і системи наукової комунікації в умовах інтелектуалізації суспільства. Виявлено закономірності коеволюційних процесів бібліотеки в системі наукової комунікації, простежено взаємозалежність процесів зародження, становлення і розвитку системи наукової комунікації, їхні організаційно-функціональні трансформації в умовах інформаційного суспільства.

Доведено залежність формування інформаційного простору української науки від рівня організації внутрішніх і зовнішніх зв'язків складових системи наукової комунікації, визначено інфраструктурні особливості бібліотек.

Визначено напрями розвитку електронних ресурсів бібліотек України як інтеграційного фактора в системі наукової комунікації, доведено провідну роль бібліотеки в сучасній моделі наукової комунікації та послідовність зміни моделей функціонування бібліотеки в системі наукової комунікації: лінійна – інтеракційна – інтеграційна – аналітико-когнітивна.

Жукова Валерія Павлівна захистила кандидатську дисертацію на тему "Професійно-діяльнісне середовище бібліотеки: чинники формування, структура й управління".

Науковий керівник: Ільганаєва Валентина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор.

Офіційні опоненти: Слободяник Михайло Семенович, доктор історичних наук, професор; Василенко Ольга Миколаївна, кандидат історичних наук.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню професійно-діяльнісного середовища бібліотеки: чинникам його формування, структурі й управлінню. Визначено теоретико-методологічну базу дослідження. Надано цілісне уявлення про систему професійно-діяльнісного середовища бібліотеки, елементи якого взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного і можуть існувати в режимі безпека/небезпека; систематизовано найголовніші негативні та шкідливі чинники професійно-діяльнісного середовища, які ство-

рюють ризики та небезпеку, впливають на стан здоров'я персоналу; розширено уявлення щодо структури професійно-діяльнісного середовища бібліотеки та його взаємозв'язку із кадровим та організаційним менеджментом; запропоновано системне управління професійно-діяльнісним середовищем, сукупність умов праці та стану безпеки і здоров'я персоналу в бібліотеках за часів інформатизації; розроблено модель управління професійно-діяльнісним середовищем, котра поєднує організаційні, економічні, функціональні, предметні, технологічні, виконавські, системні, цільові, якісні та середовищні елементи.

Петрухно Юлія Євгенівна захистила кандидатську дисертацію на тему "Міжособистісна взаємодія в колективі як фактор інноваційного розвитку бібліотек".

Науковий керівник: Ільганаєва Валентина Олександрівна, доктор історичних наук, професор.

Офіційні опоненти: Дмитренко Тамара Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор; Виноградова Олена Борисівна, кандидат історичних наук, доцент.

У дисертації розроблено теоретичні засади комунікаційної єдності колективу як необхідної умови інноваційного розвитку бібліотечних установ та елемента кадрового менеджменту в бібліотеках. Досліджено умови комунікаційного середовища бібліотек, де мають створюватися сприятливі обставини для результативної праці персоналу бібліотеки, а також якісного управління їхньою діяльністю. Висвітлено особливості міжособистісної взаємодії, встановлено фактори впливу на якість міжособистісної взаємодії. Доведено, що комунікаційна єдність є результатом спільних уявлень співробітників бібліотеки про мету, зміст, характер, засоби досягнення загальної діяльності, а також використання завдань на різних ланках бібліотечної організації. Сформульовано види і властивості комунікації, а на основі опитування створено комунікограми, за допомогою яких можна виявляти типові ситуації у бібліотечних комунікаціях.

Соловійова Марія Володимирівна захистила кандидатську дисертацію на тему "Комерціалізація бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах ринкової економіки України".

Науковий керівник: Давидова Ірина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент.

Офіційні опоненти: Петрова Людмила Григорівна, доктор педагогічних наук, професор; Шевченко Ірина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент.

Дисертацію присвячено теоретичному обґрунтуванню процесу комерціалізації бібліотечно-інформаційної діяльності як напряму господарської діяльності бібліотек в умовах ринкової економіки України.

Узагальнено сучасний стан комерціалізації бібліотек України, який характеризується розвитком практики отримання прибутків від продажу бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Визначено механізми економічного регулювання діяльності бібліотек. Обґрунтовано, що напрямами підвищення ефективності комерціалізації бібліотечно-інформаційної діяльності є її нормативно-правове регулювання, внутрішньобібліотечне управління, виробництво аналітичних інформаційних продуктів і послуг на основі техніко-технологічного переоснащення бібліотек та налагодження системи комунікацій з іншими соціокомунікативними структурами.

У Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського:

Ісаєнко Олександр Олександрович захистив кандидатську дисертацію на тему "Розвиток інноваційних бібліотечних технологій інформаційного обслуговування в Україні (1980- 2007 рр.)".

Науковий керівник: Онищенко Олексій Семенович, доктор філософських наук, професор, академік НАН України.

Офіційні опоненти: Горовий Валерій Микитович, доктор історичних наук; Кириленко Олександр Григорович, кандидат історичних наук.

Дисертацію присвячено комплексному вивченню розвитку інноваційних технологій інформаційного обслуговування в бібліотеках України, починаючи з 1980 р. Здійснено огляд праць, пов'язаних з темою дисертації, проведено детальний аналіз поняттєвого апарату, а також доповнено і уточнено поняттєвий апарат досліджуваної теми. Узагальнено досвід впровадження інноваційних технологічних складових інформаційного обслуговування у практику роботи провідних бібліотек України. Здійснено технологічний аналіз розвитку інноваційних складових видачі документів з фондів бібліотек. Виявлено, проаналізовано і структуровано технологічну документацію, яка має описово-технологічну, організаційно-методичну, нормативно-управлінську чи обліково-регламентуючу спрямованість, і яка стосується всіх форм, напрямів, видів та процесів інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки. Досліджено особливості та виявлено пріоритети в інформаційному обслуговуванні електронними науково-інформаційними ресурсами користувачів НБУВ, внаслідок чого сформульовано висновки та запропоновано шляхи удосконалення інформаційного обслуговування користувачів Бібліотеки. Розроблено комплексну модель інформаційного обслуговування сучасної бібліотеки, яка складається з трьох взаємодоповнюючих компонентів: моделі інформаційного обслуговування в приміщенні бібліотеки, моделі дистанційного інформаційного обслуговування бібліотеки, моделі корпоративного інформаційного обслуговування в об'єднаному бібліотечно-інформаційному просторі. Запропоновано стратегічні напрями розвитку інноваційних технологій у системі інформаційного обслуговування бібліотеки.

Підготувала

Л. Прокопенко

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Вахнован Вікторія Юріївна – директор наукової бібліотеки Національного авіаційного університету, здобувач КНУКіМ

Вергунов Віктор Анатолійович – доктор сільсько-господарчих наук, професор, директор ДНСГБ України

Висоцька Ольга Євгенівна – кандидат філософських наук, доцент (м. Дніпропетровськ)

Головацька Ірина Мирославівна – викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Галицької академії (м. Івано-Франківськ)

Ісаєнко Олександр Олександрович – молодший науковий співробітник НБУВ

Копанєва Вікторія Олександрівна – молодший науковий співробітник НБУВ

Плешкевич Євген Олександрович – кандидат історичних наук, завідувач кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін філіалу Російського державного гуманітарного університету в м. Саратові

Слободяник Михайло Семенович – доктор історичних наук, професор, директор Інституту Державного управління та інформаційної діяльності ДАКККіМ

Стрішенець Надія Володимирівна – кандидат історичних наук, керівник Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ

Тупчієнко-Кадирова Люція Георгіївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства Кіровоградського факультету Київського національного університету культури і мистецтв

Шатрова Марина Борисівна – аспірант кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету

Ярошук Валентина Петрівна – кандидат історичних наук, директор Рівненської

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ОГОЛОШУЄ НАБІР СТУДЕНТІВ

на спеціальності:

Документознавство та інформаційна діяльність

Кваліфікації:

- Документознавець фінансових, банківських і підприємницьких структур (I і III курси, денна і заочна форми навчання)
- Документознавець-референт органів державної влади та місцевого самоврядування (III курс, заочна форма навчання)
- Юридичне і кадрове документознавство (II і III курси, денна і заочна форма навчання)

Менеджмент організацій

Кваліфікація:

- Менеджер інформаційного виставкового бізнесу і реклами (I і III курси, денна і заочна форми навчання)

Документознавство та інформаційна діяльність – спеціальність сьогодення і майбутнього!

Випускники Академії набувають знань та практичних навичок, необхідних для високо-валіфікованого інформаційного, аналітико-прогностичного, документаційного забезпечення всіх сфер життєдіяльності суспільства, можуть працювати керівниками і провідними спеціалістами підрозділів державного апарату, у сфері інформаційно-аналітичного і документаційного забезпечення управління, інформаційного моніторингу, управління персоналом, маркетингово-аналітичної діяльності, електронного документообігу, вести власний інформаційний бізнес.

Студенти отримують поглиблену фахову підготовку з таких дисциплін: документознавство, аналітико-синтетична переробка інформації, інформаційний менеджмент, міжнародна інформація, державне управління, аналітико-прогностичне забезпечення управління, організація референтської та офісної діяльності, електронний документообіг, архівознавство. Випускники мають ґрунтовні знання і вміння у сферах управління та інформаційних технологій.

Випускники з кваліфікацією "Документознавець фінансових, банківських і підприємницьких структур" проходять додаткову спеціальну підготовку з організації ефективного використання Інтернет-ресурсів у банківській справі і підприємстві, в інформаційно-аналітичному, документаційному забезпеченні діяльності банків і підприємницьких структур, з проблем економічного аналізу, фінансів, банківської справи, бухгалтерського обліку і аудиту, організації підприємницької діяльності. Успішній професійній адаптації випускників сприяє навчальна практика у провідних банках і підприємницьких структурах.

Випускники з кваліфікацією Документознавець-референт органів державної влади і місцевого самоврядування проходять додаткову підготовку для успішної організації державного апарату, інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління, ефективного використання інформаційних ресурсів органів державної влади, аналізу соціально-політичних процесів, для роботи у відділах документаційного забезпечення управління, архівах, кадрових

підрозділах органів державної влади.

Випускники спеціалізації Юридичне і кадрове документознавство одержують додаткову підготовку в царині організації діяльності служби управління персоналом і самостійних кадрових агенцій, кадрового діловодства, трудового законодавства, ефективного управління персоналом, психології спілкування, управління потоками кадрової документації. Значна увага приділяється юридичній підготовці студентів та вивченню ними основних видів юридичної документації.

Успішній професійній адаптації випускників сприяє навчальна практика у провідних кадрових агенціях.

Менеджмент організацій

Випускники з кваліфікацією Менеджер інформаційного виставкового бізнесу і реклами отримують знання і навички, необхідні для організації та правового забезпечення інформаційного та виставкового бізнесу; беруть активну участь в реалізації проектів, спрямованих на вдосконалення інформаційного бізнесу та виставкової діяльності. Фахівці можуть працювати в сфері інформаційного та виставкового бізнесу, здійснюючи інформаційне моделювання бізнес-процесів, виробництво інформаційних продуктів і послуг, документальне та інформаційно-рекламне забезпечення виставкової діяльності; брати участь у виставках, ярмарках і аукціонах як в країнах СНД, так і в інших регіонах, здійснюючи технологічні процеси виставкової діяльності на таких посадах: менеджер інформаційної продукції та послуг, інформаційний брокер, інформаційний маклер, менеджер електронного бізнесу, менеджер виставкового бізнесу, менеджер з маркетингу, менеджер з реклами.

В Академії працює аспірантура за спеціальністю 07.00.10 "Документознавство, архівознавство".

До структури Інституту належать дві випускаючі кафедри: документальних комунікацій, інформаційного виставкового бізнесу і реклами.

Інститут державного управління та інформації і кафедру документальних комунікацій очолює доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної Академії інформатизації Слободяник Михайло Семенович.

Кафедру інформаційного виставкового бізнесу і реклами очолює перший проректор ДАКККіМ, професор Власова Галина Вікторівна.

На кафедрах працюють досвідчені доктори та кандидати наук, професори та доценти.

До навчального процесу залучаються керівники і провідні спеціалісти органів державної влади та місцевого самоврядування, банківських і підприємницьких структур, інформаційних установ, виставкових центрів.

Кафедри здійснюють підготовку фахівців за Державним освітнім стандартом вищої професійної освіти та за затвердженими навчальними планами, орієнтованими на розбудову в Україні інформаційного суспільства.

Зазначені спеціальності є перспективними з точки зору працевлаштування. Випускники Академії володіють сучасною нормативною базою і отримують знання та навички, необхідні для організації та правового забезпечення інформаційного бізнесу, документального забезпечення управління, інформаційно-аналітичного забезпечення суспільства.

По закінченні Академії випускникам видається диплом державного зразка. На зазначені спеціальності приймаються особи, які мають середню, середню спеціальну, вищу освіту.

ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Створена Постановою Кабінету Міністрів України 31 серпня 1998 року за № 1358 "Про створення у м. Києві Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв" і є правонаступником Інституту підвищення кваліфікації працівників культури.

Ректор

ЧЕРНЕЦЬ Василь Гнатович, доктор філософії, професор,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Термін навчання:

за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр"

– на базі повної загальної середньої освіти – 4 роки;

– на базі середньої спеціальної освіти I рівня акредитації або після двох років навчання у вищому навчальному закладі – 2 роки.

за освітньо-кваліфікаційним рівнем "спеціаліст" – 1 рік

за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр"

– за спеціальністю "документознавство та інформаційна діяльність" – 1,5 роки (денна форма навчання), 2 роки (заочна форма навчання);

– за іншими спеціальностями – 1 рік (денна форма навчання), 1,5 роки (заочна форма навчання).

Форми навчання: денна, заочна

Приймальна комісія: т. (044) 288-80-81

Дирекція Інституту: т. (044) 501-78-48

Кафедра документальних комунікацій: т. (044) 280-36-19

Кафедра інформаційного та виставкового бізнесу: т. (044) 280-65-98

Наша адреса: вул. Івана Мазепи, 21, корп. 7,
01015 Київ

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ЖУРНАЛУ

Приймаються оригінальні матеріали, що раніше не друкувалися.

Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Звертаємо увагу авторів на необхідність дотримуватися вимог, які висуває Вища атестаційна комісія України до фахових видань, а саме – на необхідність включення до тексту статті наступних елементів:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Статті, що пропонуються для публікації в журналі, подаються автором у вигляді тексту, надрукованого за допомогою засобів комп'ютерної техніки (1 друкований примірник і копія в електронному вигляді). Текст статті можливо передати електронною поштою на адресу редакції slobod-doc@bigmir.net.

Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиці, фотографії і малюнки, не повинен перевищувати 12 сторінок друкованого тексту (розмір шрифту – 12, інтервал – 1,5, поля стандартні).

Рукописи приймаються і публікуються українською мовою. Іноземні автори можуть подавати рукописи російською і англійською мовами. Редакція залишає за собою право на стилістичну правку рукопису. З автором погоджуються правки, які, на думку редакції, можуть змінити зміст тексту.

До рукопису додаються:

- авторська довідка, в якій наводяться: прізвища, ім'я та по батькові (повністю) автора (авторів), науковий ступінь, вчене звання, адреса і телефони, e-mail, місце роботи, посада;

- фотографії (4x6 мм) всіх авторів для публікації у заголовній частині статті. Автор може відмовитися від публікації фотографії;

Основний текст статті обов'язково має супроводжуватися двома анотаціями (українською, англійською мовами) з переліком ключових слів, а також шифром УДК.

Список використаної літератури складається відповідно до тексту і друкується на окремій сторінці в кінці статті. У тексті порядковий номер першоджерела проставляється в квадратних дужках. Першоджерела подаються мовою оригіналу.

Підп. до друку 24.06.09 Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. ____ Зам. ____ . Тираж 1000 прим.

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 2544 від 27.06.2006.

